

P. TARASENKA

Uzburkli lohia

E. Jauniskyte

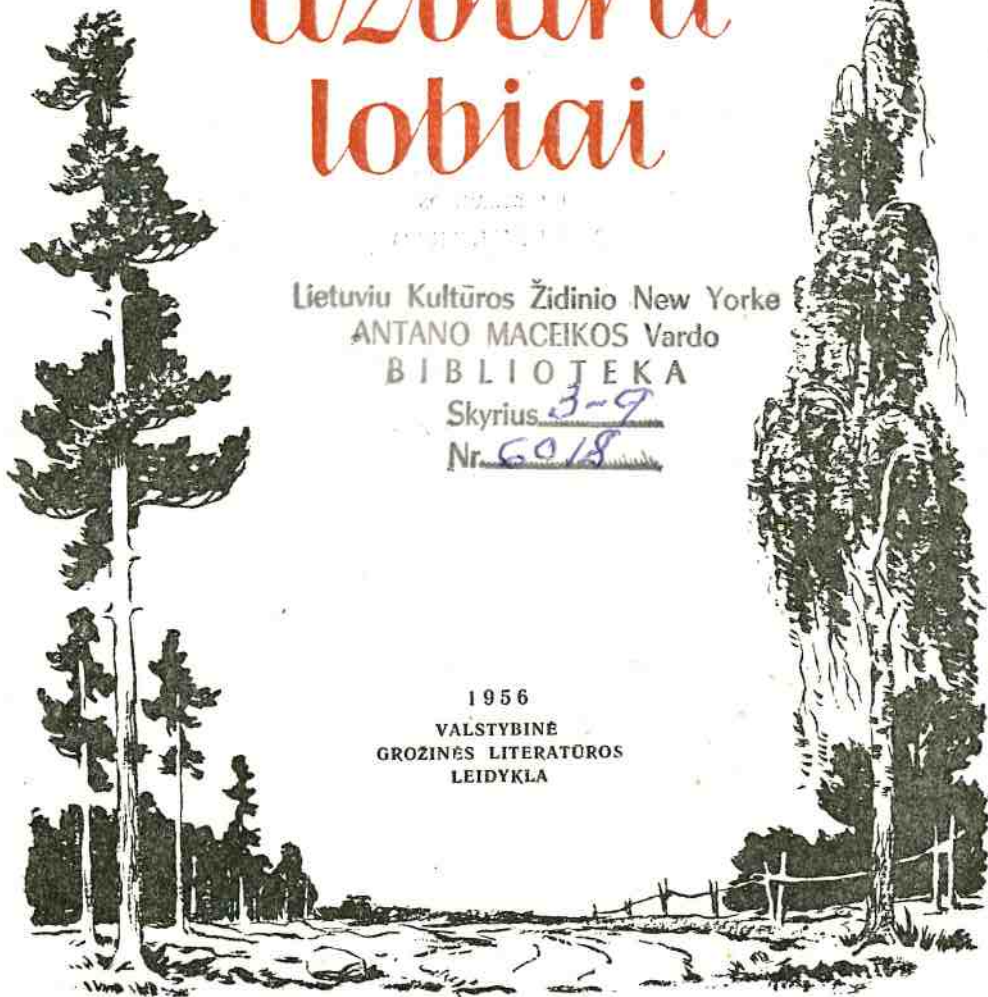
P. T A R A S E N K A

Užburti lobiai

Lietuvių Kultūros Židinio New Yorke
ANTANO MACEIKOS Vardo
BIBLIOTEKA

Skyrius 3-9
Nr. 6018

1956
VALSTYBINĖ
GROŽINĖS LITERATŪROS
LEIDYKLA

Printed in USSR

ILIUSTRACIJOS
A. VITULSKIO

MŪSŲ MIESTELIS

Aukštaičių krašte yra daug miestelių ir bažnytkaimių, vienas iš jų — mūsų, ir tai miestelis, o ne bažnytkaimis. Giliai įsižeistumėm, jei kas jį taip pavadintų.

Žmonės sako, kad jis senovėje didelis miestas buvęs, karališkus raštus, ant odos rašytus, turėjęs. Tuo gyventojai ypač didžiuodavosi. Iš senovės jis vadinamas Antakalniu, nes jo trobesiai stovi ant aukštos kalvos. O rytiniame miestelio pakrašty, ant kūpsančio bažnytkalnio, virš visų namų iškilusi balta bažnyčia. Dvi, trys mylios aplinkui ar net ir iš toliau, nuo aukštų apylinkės kalvų viršūnių kelevis jau išvysta mūsų miestelio

bažnyčios baltuosius bokštus. Dar ilgai juos pamačiusiam tenka keliauti alsiais vingiuotais kalvų keliais, kol pagaliau nuvargęs pasiekia mūsų miestelį.

Mažas mūsų Antakalnis. Ant bažnytkalnio šalia bažnyčios stovi klebonija ir dvi špitolės, o žemiau susispietę menki ir nuskurę miestelio nameliai. Vidury jų — didelė plika turgavietė, nei medelio, nei krūmokšnio, tik telkšo jos centre karščiausią vasarą neišdžiūstanti bala. Nameliai spiečiasi aplinkui turgavietę ir prie kelių, einančių į miestelį. Prie turgavietės iš seno gyvena žydai ir laiko čia kromelius, arbatines, kepyklas bei kitas menkas savo įmonėles. Kiti gyventojai spiečiasi prie įvažiuojamųjų kelių. Juos desentininkais šaukia, nes daugelis iš jų vargu ar beturi daugiau negu vieną „desentiną“¹ žemės. Čia, prie kai kurių desentininkų namelių, jau žaliuoja maži sodeliai ar vienas kitas medis.

Be prastų žmonių — desentininkų ir žydų — mūsų miestelyje buvo ir šviesuomenės: du kunigai, daktaras, vaistininkas, mokytojas ir valsčiaus ponai. Valsčiaus ponai — staršina, sekretorius ir uriadnikas — buvo vadinami valdžia. Tačiau, nors ir tame pačiame miestelyje visi gyveno, bet šviesuomenė ir valdžia su prastais žmonėmis bendrų reikalų mažai teturėjo.

Miestelio prastuomenė triūsė plušėjo ištisas dienas, bet nei darbas, nei pastangos jų nepriteklių ir vargo nepašalindavo. Gyvenimą lengvindavo draugiškas visų sugyvenimas: kiekvienas kaimyno nelaimę atjausdavo, visaip vienas kitam padėdavo.

Per šimtmečius susigyvenę, miestelio gyventojai — desentininkai ir žydai — save laikė viena miestelio šeima. Savo būviui pagerinti žydai laikė ožkas, o desentininkai — kuprotas degląsias ir mažas karvutes. Per vasarą šie gyvuliai ganėsi miestelio ga-

¹ Desentina — kiek didesnis plotas už vieną ha.

nykloje, o žiemą — turgavietėje. Ožkos ir karvės rinkdavo šieno ir šiaudų pabiras nuo žemės ar jų pasivogdavo iš vežimų bei rogių, o nepatenkintos žiemos ganykla kiaulės, suuodusios ro-gėse javus, drąsiai į jas lipdavo ir, maišą aštriomis iltimis pra-plėšusios, smaguriaudavo. Atvažiavę į turgų valstiečiai labai pykdavo ir vagišėms botago negailėdavo. Bet miestelio kiaulės prie botago kirčių buvo pripratusios: nuo vienu rogių pavary-tos, lipdavo į kitas.

Šiokią dieną, ne šventadienį, mažame mūsų miestelyje būdavo tylu, ramu, ir jei tokiomis dienomis atkeliaudavo kas svetimas, tai labai sudomindavo visus gyventojus. Prie atkeliavusiojo tuo-jau subėgdavo vaikežai ir sekiodavo iš paskos, o, atsivėrę du-ris bei langus, vyresnieji irgi svetimąjį stebėdavo, su kaimynais aptardavo, kas gi tas keleivis esąs, ko jis į miestelį atvykęs, pas-ką lankysis?

Šventadieniais mūsų miestelis sujusdavo: rinkdavosi žmonės į bažnyčią iš visų didelės parapijos kraštų. Jį užplūsdavo baltos moterų skarelės ir pilkos vyrų sermėgos. Bet po pamaldų jis greitai ištuštėdavo, ir vėl jame būdavo tylu, ramu.

Ypatingai pagyvėdavo mūsų miestelis tik turgų dienomis žie-mos metu, kada lengvu rogių keliu iš plačios apylinkės valstie-čiai suveždavo linus, javus, malkas ir kitas savo gėrybes. Žiemos turgų dienomis plačioje turgavietėje būdavo tikra spūstis. Visi suvažiavę čia netilpdavo, ir daug pavėlavusiųjų sustodavo ke-liuose prie miestelio. Iš tolo turgus ūždavo kaip bičių avilys. Turguje susitikdavo pažįstami, giminės, kūmai; savo gėrybes, gerai pasiderėję, parduodavo, ko reikia pirkdavosi, gerai par-davę, į kurią arbatinę užsukdavo, kas arbatos, o kas vieną kitą stikliuką degtinės su mielu bičiuliu ar gimine išlenkti. Turgaus dienomis miestelyje iki vėlaus vakaro skambėdavo įkaušusių valstiečių dainos.

Vasaros metu ir turgadieniais miestelyje būdavo ramu. Mažas į vasaros turgus beatvažiuodavo. Jei tik kuriai moteriškai pritrūkdavo žibalo, muilo, degtukų ar kitų smulkmenų, tai kokią dešimtį kiaušinių, sviesto svarelį ar pasenusią vištą atnešdavo parduoti. Vasarą miestelis skęsdavo dulkėse, o pavasarį ir rudenį turgavietė ir keliai virsdavo neišbrendama klampyne. Kartais ratai taip giliai nugrimzdavo, kad jų nepavykdavo iškelti nė su talka. Iškinydavo tuomet žmogus arklį, ienas iškeldavo ir, prie pirmagalio jas pririšęs, čia pat vežimą palikdavo. Kartais rudenį purve įklimpę vežimai riogsodavo vidukely per visą žiemą ir pavasarį — iki vidurvasario.

Iš mūsų miestelio įvairiomis kryptimis ėjo keturi vieškeliai. Platūs ir ilgi buvo tie iš senovės praminti ir išvažinėti keliai, kurie jungė mūsų mažą Antakalnį su tolimais dideliais miestais. Šiaurės keliu žmonės keliaudavo į tolimąjį Rygą. Į vakarus — vienu keliu į Panevėžį, o kitu — į senąjį Kauną važiuodavo. Pietų vieškelis vedė į garsiąją mūsų sostinę Vilnių, ir juo keliaudavo per miestelį daugybė pėsčiųjų ir važiuotų.

Žiemos metu pūgos prie miestelio ant tų keturių vieškelių suversdavo tokias pusnis, kad, drauge su miestiečiais kelio neprasikasę, valstiečiai negalėdavo nė įvažiuoti.

Žiemą miestelio ir valstiečių vaikai lankė pradinę mokyklą. Viena ji tuomet visame valsčiuje tebuvo, bet ir tai nepilna. Visą rudenį ir kunigai bažnyčioje skelbdavo, ir šimtininkai turguje garsiai šaukdavo vaikus į mokyklą siųsti, bet tas raginimas nepadėdavo. Paskirdavo tuomet valdžia, kiek vaikų iš kurio kaimo ar seniūnijos į mokyklą turi būti pristatyta. Tolimesnių apylinkių vaikai prie mokyklos bendrabutyje gyveno. Labai sunkus buvo jų gyvenimas tame bendrabutyje: nei kas jiems pietus virdavo, nei prižiūrėdavo. Visą savaitę vaikai sausą maistą krimsdavo,

šaltu vandeniu jį užgerdami. Kartais turtingesnieji valstiečiai, kuriems reikėdavo vaikus į mokyklą siųsti, už juos savo piemenis samdydavo: jiems ir maistą duodavo, ir dar rublį į mėnesį mokėdavo, kad tik šie už jų vaikus mokytus.

Didesni kaimai savo mokytojus — daraktorius — turėjo, kurie slapta vaikus lietuviškai ir kiek rusiškai mokydavo. Desentininkų mergaites paslapčiomis mokydavo raiša davatka Agota, nes jos į mokyklą visai nebuvo leidžiamos. Žydų vaikų į ją nepriimdavo, jie eidavo mokytis į „chederą“ — mokyklą, kurią laikė piktas melamedas¹ Leiba. Nepavydėjome mes melamedo Leibos mokiniams: jis visuomet būdavo piktas ir ne tik savo mokinius garsiai per visą dieną bardavo, bet ir už ausų juos tapydavo arba kirsdavo rykšte, kur pakliūdavo: visuomet jis turėdavo ją rankoje. Su ašaromis, rėkdami visa gerkle, kaip patrakę Leibos mokiniai dažnai iš „chederos“ į namus bėgdavo. Be to, ir atostogų, net vasarą, vargšai vaikai neturėdavo.

Taip gyveno mūsų Antakalnis vasarą, žiemą — metų metus. Nors ir mažas jis buvo, bet, stovėdamas kelių didesnių kelių kryžkelėje, plačiai buvo žinomas ir daug ko praeity matęs. Seneliai dažnai pasakodavo, kad per mūsų miestelį daug kas keliavęs, daug jis garbingų svečių regėjęs: ir didikų, ir garsių karo vadų, ir kunigaikščių, ir net karalių. Baisių karų metais per jį ne kartą yra svetimų kariuomenių pulkai žygiavę. Dažnai pačiame miestelyje ar jo laukuose įvykdavę aršių kovų. Daug jaunų narsių vyrų tose kovose savo galvas paguldę. Niekas nežinojo, nė už ką jie kariavo. Kas kur žūdavo, ten jį draugai ar priešai ir užkasdavo. Kartais kuris desentininkas išardavęs savo siaurame žemės rėželyje aptrūnijusią kritusio kario kaukolę. Sulaukys žmogus arklį, pakrapštys kaukolę botkočiu, kiek pamąstys ir padės ant ežios.

¹ M e l a m e d a s — religinių dalykų mokytojas.

Pasakojo seni žmonės, kad visų aršiausios kovos yra buvusios miestelio ganyklose, už senosios karčiamos, Milžinkapio laukuose. Ten dažnai smėlį nupustydavo vėjai, ir paviršiuje barkšodavo ištisos eilės žmonių griaučių. Prie kaulų vaikai rasdavo įvairių senoviškų daiktelių: surūdijusių geležinių kirvukų, ietigalių, pažaliavusių žalvarinių daiktelių ir smulkių nudilusių senoviškų pinigėlių.

Apie įdomią mūsų miestelio praeitį bylojo ir kiti senovės paminklai bei įvairios pažymėtinos apylinkių vietos: kalneliai, miškai, medžiai, šaltiniai, kryžiai. Apie tas vietas žmonės žinojo visokių padavimų. Bet ypač daug buvo pasakojama apie paslėptus užkeiktus ar užburtus lobius. Daug kur žmonės matę, kaip jie ugnimi degdavę ar kuriuo vaiduokliu pasirodydavę. Daugelis tų užburtų lobių ieškodavo. Kas ieškodavo — niekas nežinojo, bet dažnai po nakties laukuose žmonės aptikdavo iškastas duobes. Tas dar daugiau kalbų sukeldavo apie paslėptus ir užburtus lobius. Apie kai kuriuos žmones, jeigu jie kiek geriau pradėdavo gyventi, kaimynai su pavydu kalbėdavo, esą, jie lobį radę.

Iš lūpų į lūpas perduodami neaiškūs atsiminimai ir įvairios senovės liekanos bylojo, kad praeityje mūsų miestelis geresnį gyvenimą buvo matęs. Vėlesniais laikais nutiesti plentai ir geležinkeliai ėjo toli nuo miestelio, liko jis užmirštas, ėmė merdėti.

Kai kurie, ypač jaunieji, nepatenkinti skurdžiu miestelio gyvenimu, bandė savo laimės ieškoti svetur. Į didelius miestus, net į tolimą Ameriką vargo varomi išvažiuodavo. Laimės ir ten nerasdavo, jėgų ir sveikatos svetimiams bedirbdami nustodavo, ir daugelis jų elgetos į savo namus sugrįždavo.

Kai didelių miestų darbo žmonės stėjo dėl laisvės kovoti, nušvito geresnio gyvenimo bei laisvės viltys ir mūsų miesteliui. Sujudo tuomet ir mūsų sermėgėti varguoliai. Drąsiai jie sakydavo, kad užteks ponams turtus valdyti, skriausti žmones, lėbauti

ir nieko nedirbti. Ne tik kalbėjo apie naują gyvenimą, bet ir kovoti dėl jo pradėjo. Uždraudė žmonės ponui parduotą mišką kirsti, o vežamus iš miško rąstus miestelyje sulaikė, norėdami iš jų naują, vietoj senos, jau griūvančios, mokyklą pastatyti. Pavasario laukė žmonės, kad galėtų dvaro laukus vargstantiems bežemiams ir desentininkams išdalinti. Šventadieniais ir turgadieniais miestelyje raudona vėliava aukštai suplevėsuodavo, visus į kovą dėl naujo laimingesnio gyvenimo šaukdavo. Jos išsigandusi, miestelio valdžia pabėgo, bet žmonės ir be josios susitvarkė. Susirinko visi vyrai valsčiuje, pirmą kartą viešai lietuviškai kalbėdami, įvairius bendrus reikalus apsvartė, savo staršiną ir tvarkos saugotojus išrinko.

Kartą naktį sugaudė nelaimę lemiąs bažnyčios varpas. Pabudo miestelio žmonės, į aikštę ir gatves išbėgo. Žiūri — pilnas miestelis kareivių ir visokių viršininkų. Greitai atėjūnai varpą nutildė, varpininką smarkiai apkūlė ir pradėjo siausti. Žmonių išrinktą valdžią ir daug drąsesniųjų suareštavo, į kalėjimus išvežė, kitus vietoje nubaudė. Sugrižo buvusioji valdžia. Miestelio gyvenimas vėl pasuko senąja vaga. Tačiau jau kartą nušvitusios laimingesnio gyvenimo viltys neišnyko, jos teberuseno varguolių širdyse, stiprino sunkaus gyvenimo išsekintas žmonių jėgas ir žadino juos naujai kovai.

Antakalnyje buvo trys įžymybės. Tai — smuikininkas Motiejus, dažniausiai Motiejum muzikantu vadinamas, Mendelio ožys ir gervinas Jonas.

Motiejus muzikantas buvo dar apyjaunis, nežinomos kilmės vargšas elgeta. Susivėlusiais ilgais plaukais, išblyškusio veido, visuomet paniuręs, susikūprinęs, Motiejus sudarydavo iš pradžių nepilnapročio įspūdį. Tik pažvelgęs į jo dideles, galias, nepaprastu liūdesiu spindinčias akis, pažindavai, kad Motiejus ne be-

protis, o gyvenimo ir žmonių iškamuotas, nelaimių prislėgtas žmogus.

Smuikininkas Motiejus mūsų miestelyje atsirado ne taip jau seniai. Vieną pavasario dieną per miestelį iš kažkur traukė į Vilniaus kalvariją būrelis elgetų. Buvo tai ne paprasti elgetos, kurie savo kūno trūkumais ir giedojimu žmones graudindavo, o visas elgetų orkestras — kapela.¹ Tos kapelos muzikos instrumentai buvo vežami ratuose. Ten sėdėjo ir silpnieji orkestrantai. Sveikieji gi žingsniavo pāskui. Visos tos kapelos užpakalyje paniuręs vilkosi ir Motiejus su smuiku rankose. Vienai dienai ta elgetų kapela sustojo senoje špitolėje, miestelyje aukų parinko, o rytą iškeliavo toliau. Pasiliko špitolėje vienas jos dalyvis — smuikininkas Motiejus. Jis sunkiai susirgo, ir todėl draugų buvo paliktas. Atsirado geros širdies žmonių, kurie nelaimingą Motiejų ligoje slaugė ir juo rūpinosi. Kai Motiejus pasveiko, nepanoro niekur keliauti ir pasiliko mūsų miestelyje. Klebonas leido jam gyventi senosios špitolės kampe ir padėti špitolninkams varpais skambinti, bažnyčią valyti, vargonus dumpliuoti.

Smuikavo Motiejus nepaprastai, ir, jo smuikavimo klausydamasis, niekas negalėjo tikėti, kad tai beprotis Motiejus smuikuoja. Ėjo gandas, kad jis ne visuomet buvęs silpnaprotis elgeta: kitados, esą, ir kitokio gyvenimo matęs, konservatoriją baigęs, dideliuose miestuose koncertus rengęs, buvęs jau pagarsėjęs smuikininkas. Pražudžiusi Motiejų nelaiminga meilė. Pamilęs jis kažkokio didiko dukrą, kuri jį taip pat mylėjusi. Tačiau ši juodviejų meilė baigėsi tragiškai: netikėtai mergaitė paskendo, o Motiejus, nepakėlęs širdies skausmo, pamišo. Ilgai jis buvo gydomas, o, kiek pasveikęs, negrižo prie senojo gyvenimo: virto bastūnu smuikininku ir pagaliau, patekęs į elgetų kapelą, ėmė

¹ K a p e l a — pučiamųjų muzikos instrumentų orkestras.

su ja visur keliauti. Gal tos kalbos buvo vien tik tušti plepalai, o gal turėjo ir kiek tiesos — niekas tikrai nežinojo, bet savo nepaprastu smuikavimu jis iš tikrųjų visus stebindavo.

Motiejus dažnai smuikuodavo, tik visuomet kažkokias graudžias, širdį veriančias melodijas, ir jo smuiko garsai būdavo tokie gyvi, kad ramus pasilikti niekas negalėdavo. Jo smuikavimo klausydamasis, aiškiai vaizdavaisi sunkų šio nelaimingo žmogaus gyvenimą, jautei, kaip jis kankinasi, liūdi, ir visa širdimi jo gailėjai. Jautresnės širdies moterys, o kartais ir vyrai, net pravirkdavo.

Dažniausiai Motiejus smuikuodavo ne miestelio gyventojams, o tik sau: prispaus smuiką prie peties, galvą nuleis ir, tyliai smuikuodamas, vaikšto po miestelio apylinkių laukus ištisas naktis.

Motiejus grieždavo ir paprastas liaudies dainų melodijas. Būdavo, susirenka kartais desentininkų mergaitės kur pavakary ir ima tyliai dainuoti. Išgirs Motiejus ir tučtuojau, apsistojęs už tvoros, joms savo smuiku pritaria. Mergaitės iš pradžių noriai dainuodavo, bet kai Motiejaus smuikas vis graudžiau imdavo verkti, nors tai būdavo ir žinomos liūdnuų dainelių melodijos, jautrios širdys neištūrėdavo: netrukus pravirkdavo ir mergaitės.

Ne vien tik liūdnas, širdį graudenančias melodijas griežė Motiejus. Mokėjo jis ir linksmų, gyvenimu alsuojančių. Bet jas grieždavo tik ypatingais atsitikimais. Visuomet linksmi smuikuodamas jis sutikdavo iš bažnyčios išeinančius jaunavedžius. Nors vestuviniškai atvažiuodavo su savo muzikantais ir šie po jungtuvių jaunavedžius sutikdavo linksmu maršu, bet ir Motiejus prie jų su savo smuiku prisidėdavo. Iš pradžių jis grieždavo kaimo muzikantų maršą. Pagaliau jo smuikas nustelbdavo muzikantus ir miestelyje skambėdavo tik jis vienas. Nustebę muzikantai nutildavo. Motiejus to ir telaukdavo: iškels galvą, išsities,

žybtelės akimis — ir staiga paprastą kaimo muzikantų maršą pakeisdavo kažkoks nepaprastas, iškilmingas ir skambus maršas. Iš kurgi tie skambūs garsai? Atrodydavo, kad ir smuikas ne tas, ir groja tą linksmajį maršą ne vienas nelaimingasis Motiejus, o visas orkestras. Tiek galios, entuziazmo ir džiaugsmo būdavo tame iškilmingame Motiejaus smuikavime. Nors ir svetimi būdavo to iškilmingojo maršo garsai, bet jie gyvai veikdavo vestuvininkus: be galo laimingi jausdavosi jaunavedžiai, meile ir džiaugsmu švytėdavo jų akys, ir jie drąsiai žengdavo į naują gyvenimą, o ir kiti iškilmingos vestuvių eisenos dalyviai pamiršdavo visus savo gyvenimo vargus, nelaimės, senus metus ir pradžiugdavo, lyg patys būtų buvę jaunavedžiai.

Tą iškilmingąjį vestuvių maršą dažnai ir patys vestuvininkai ar muzikantai prašydavo Motiejų pagroti. Jis neatsisakydavo. Bet niekuomet jis taip gyvai ir galingai neskambėdavo, kaip tada, kai savo smuiko garsais Motiejus priversdavo nutilti kaimo muzikantus ir iš visos jo pasikeitusios išvaizdos būdavo matyti, kad jis jaučiasi esąs nebe vargšas nelaimingas žmogus, o tikras gyvenimo nugalėtojas, žmonių širdžių valdovas.

Atsimenu vienas vestuves. Vedė desentininko Girčiaus sūnus, miestelio stipruolis Antanas, kaimyno mergaitę Onytę, geriausią miestelio dainininę, kurios dainų ir Motiejus dažnai klausydavosi, jai savo smuiku pritardamas. Į bažnyčią jaunavedžiai ir vestuvininkai nuėjo pėsčiom. Pėsti po jungtuvių ir grįžo. Juos lydėjo mūsų paprasti muzikantai — Kazlų kapela. Motiejus, nors irgi drauge su muzikantais ėjo, smuiku nešinas, bet tylėjo. Po jungtuvių prie šventoriaus vartų sutiko jaunavedžius su savo maršu kapela. Bet tuo pat metu prabilo ir Motiejaus smuikas — prabilo skardžiai, galingai. Tas su kapelos grojamu maršu nesusuderintas smuiko skambesys buvo toks stiprus, kad jis iš karto nustelbė visą kapelą. Motiejaus smuikavimo nustebinti, o gal ir

įsižeidę kapelos griežikai nustojo groti, ir visame miestelyje galingai skambėjo vien tik Motiejaus smuikas. O pats Motiejus, į nieką dėmesio nekreipdamas, atsilošęs, išdidus, žibančiomis akimis, šokančio ožio ir gervino lydimas, tvirtai žingsniavo eisenos priešakyje.

Tuo metu į miestelį atvažiavusi dvaro ponia sustojo prie vaistinės ir, gražioje savo puskarietėje sėdėdama, stebėjo tą vestuvių eiseną. Pasiklausė ponia, kaip Motiejus griežia, ir staiga nustebusi sako jos sutikti išėjusiam vaistininkui:

— Klausykite, klausykite, juk tai garsusis kompozitoriaus Mendelsono Vestuvių maršas. Iš kur tas beprotis smuikininkas jį žino? Ir kaip nuostabiai jis jį išpildo!

Kai kas iš arti stovinčiųjų nugirdo šiuos ponios žodžius ir nuo to laiko Motiejaus griežiamą vestuvinį maršą praminė „Mendelio“ maršu. Niekas miestelyje garsaus kompozitoriaus Mendelsono vardo nežinojo ir apie jį nė girdėt nebuvo girdėję, o Mendelio, kuris mūsų miestelyje laikė užvažiavimo namus, vardas visiems gerai buvo žinomas. Vėliau tą Motiejaus griežiamą vestuvinį maršą Kazlų kapela ir kiti apylinkės griežikai pramoko iš klausos. Ir dabar dar jo garsai skamba jaunavedžiams mano gimtinėje, o vadina jį ten „Mendelio“ maršu.

Taigi, nepaprastai smuikavo Motiejus muzikantas, nepaprastai veikė jo smuikas visus klausytojus. Todėl žmonės net pradėjo kalbėti, kad Motiejaus smuikas esąs užburtas, kad jis Motiejaus iš paties velnio mainais už sielą yra gautas ir kad nelaiminga mylimoji jo smuiku savo dalią apraudanti.

Antroji mūsų miestelio įžymybė buvo seno, jau paminėto Mendelio ožys, dažnai tiesiog Mendeliu vadinamas. Nors pats juodabarzdis Mendelis kratėsi jo ir labai pykdavo, išgirdęs ožį jo vardu vadinant, bet nieko negalėjo padaryti. Ir aplamai, niekas

to ožio nesisavino. Dažniausiai jis nakvodavo Mendelio pašaly¹ ir maitinosi tiek, kiek rasdavo šieno pabirų. Todėl jį ir vadino visi Mendelio ožiu. Tai buvo didelis, stiprus, žilas, plačiai į šonus užsiritusiais ragais ožys, be to, labai protingas ir gudrus. Nors prie visų jis buvo pripratęs, bet ypatingai mylėjo vaikus. Ko tik šie su juo nedarydavo, bet ožys buvo kantrus, supykdamas tik labai skriaudėjų įerzintas ir ilgai jų draugystės vengdavo. O savo draugus vaikus visur surasdavo ir suradęs labai džiaugdavosi. Sumanys, būdavo, tai ir į namus pas draugus ateis.

Ožys buvo didelis muzikos mėgėjas. Išgirs kokius nors muzikos garsus, žiūrėk, ir atžingsniuoja. Graudžių Motiejaus melodijų klausydamasis, ožys stovėdavo rimtas, susimąstęs, o linksmų ramiai klausytis negalėjo: tuojau pradėdavo šokti, trypti, suktis. Šokti jį buvo vaikai išmokę. Jokios vestuvės, jei tik būdavo su muzika, neapsieidavo be jo. Triukšmingai su muzika į miestelį įvažiuoja kaimo vestuvės, o, kur buvęs, kur nebuvęs, ožys jau priešais vestuvininkus sukiojasi. Iš bažnyčios išeinančius jaunavedžius sutinka muzikantai su linksmu maršu, ir ožys jau čia. Pykdavo už tas jo išdaigas žmonės, šaukdavo, botagais jį vanodavo, o kiti tai dar iš anksto į miestelį atvažiuodavo ir prašydavo ožį uždaryti, kad jis vestuvininkų nejuokintų.

Trečioji mūsų miestelio įžymybė buvo gervinas Jonas, dar gervinu girtuokliu pramintas. Kartą vaikai ganydami rado jį lauke prie „Peklos“ pelkės pašautu sparnu ir nulaužta koja, paėmę jį gydė kaip bemokėdami. Nors ir prastai vaikai gydė, po kiek laiko gervino žaizdos užgijo, bet sparno daugiau jis jau nebevaldė ir skraidyti nebegalėjo, o eidamas šlubuodavo. Nelaimingojo gervino auklėtojai ir globėjai buvo visi miestelio vaikai. Jie visi gerviną labai mylėjo ir juo rūpinosi. Ir gervinas apsipratęs vaikus pamilo. Kartu su jais šlubčiodavo į ganyklą ir

¹ Pašalys — vieta po stogu prie kokio nors trobesio.

vakarop sugrįždavo į miestelį. Gervinas, kaip ir ožys, labai mėgo muziką, todėl skubėdavo į kiekvieną jos garsą ir drauge su ožiu šokdavo. Tačiau toks linksmas gervinas būdavo tik vasarą. Rudenį, kai padangėmis į šiltuosius kraštus traukdavo laisvosios gervės ir liūdnai klykaudavo aukštumoje, nerimdavo mūsų gervinas. Nugirdęs skrendančių gervių klyksmus, jis sustodavo vietoje ir ilgai ilgai žiūrėdavo į dangų, akimis sekdamas savo laisvuosius draugus ir, jiems atsiliepdamas, pats imdavo liūdnai klykauti. Gervėms praskridus, mūsų gervinas jau nebešokdavo, vaikščiodavo paniuręs, susitraukęs, didesnę žiemos dalį išgyvendavo pas Abromą senojoje karčiamoje. Kai pavasarį laisvosios gervės iš šiltųjų kraštų grįždavo ir skrisdavo klykdamos pro mūsų miestelį, gervinas vėl joms atsiliepdavo ir pralinksmėdavo. Jis dabar ir be muzikos miestelio aikštėje šokdavo tradicinį gervių pavasario šokį, tokį nepaprastą, kad jo pažiūrėti susirinkdavo visas miestelis. O gervinas nieko nepaiso, išdidžiai lyg ponas didikas polonezą šoka, šlubuodamas ir į šonus svyrinėdamas tarsi girtas vietoje trypia ar linksmu sukiniu skrieja.

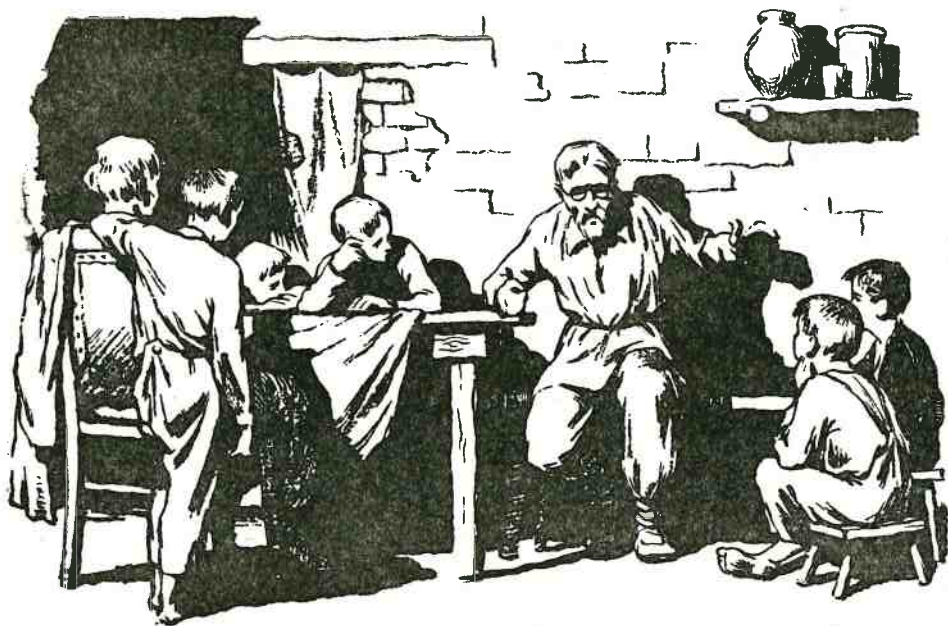
Jonu gerviną buvo praminęs Mendelis, kerštaudamas mūsų linksmam šlubam vargonininkui Jonui, kuris pirmasis ožį pradėjo vadinti Mendeliu. Dažniausiai gi jį visi gervinu girtuokliu šaukdavo. Senojoje karčiamoje, kur paprastai gervinas laikėsi, geriantieji žmonės pripratino jį degtinę gerti. Įdomu jiems būdavo žiūrėti, kaip gervinas savo ilgu snapu stengiasi ją iš stikliukų siurbti. Pasigėręs gervinas būdavo linksmas ir elgdavosi kaip girtas žmogus. Rimtesnieji net piktindavosi tokiu nelaimingo paukščio niekinimu.

Taigi, šios trys mūsų miestelio įžymybės tikrai darė jį įdomesnį. Ne tik vaikai, bet ir suaugę pasakodavo ir rodydavo, kaip Motiejus savo smuiku virkdė klausytojus, kaip Mendelio ožys

vestuvininkams šoko ar pasigėręs gervinas su miestelio girtuokliu Karalium svyruodamas iš senosios karčiamos drauge ėjo...

O pačios įžymybės, vargšai, likimo nuskriausti benamiai — žmogus, gyvulys ir paukštis — gal net nejuto, kad jie yra tikros mūsų miestelio įžymybės. O jei būtų pajutusios, tai gal būtų ėmusios kitaip elgtis, gi tuomet... nebūtų ir į mūsų miestelio istoriją patekusios.

SENELIS YLA

Rudens ir žiemos vakarais senojo desentininko Ylos trobelėje visuomet susirinkdavo suaugusiųjų ir vaikų jo pasakojimų pasiklausyti. Ir vasaros šventadienių vakarais Ylai klausytojų netrūkdavo: jį palikdavo ramybėje tik darbymečiu, kada, anot žmonių, ir akmuo kruta.

Yla ištisas dienas triūsavo savo sode prie vaismedžių ir bičių. Jis prastas žmogelis, bet jo sodu galėtų didžiutis ir daugelis ponų. Visą savo „desantiną“ jis buvo apsodinęs vaismedžiais. Tokių skanių obuolių, kriaušių ir visokių uogų, išsirpstančių Ylos sode, ne kiekviename dvare užtiksi. Jis savo sodą labai mylėjo ir kaip beįmanydamas juo rūpinosi, vis geresnių ir ska-

nesnių vaisių augino. Jei išgirsdavo Yla, kad kuriame nors tolimame dvare ponas kokių nepaprastų vaismedžių turi, tai ir pas save jų įsiveisdavo. Žiūrėk, po metų kitų ir jis svečius tais savo sode išaugintais skanėšiais vaišina.

Ir biteles senasis Yla nepaprastai mylėjo, mokėjo jas tvarkyti. Daugelis apylinkės valstiečių su džiaugsmu jį savo bičiuliui laikė, dažnai kviesdavo į savo sodą bičių apžiūrėti, klausdavo patarimų. O patarti jis mokėdavo ne tik dėl sodo ar bičių. Ar koks gyvulys susirgdavo, ar žmogus kuo sunegaludavo, tuoj ir tais reikalais žmonės pas Ylą eidavo. O jis kaip bemokėdamas padėdavo ir patardavo, su visais žmonėmis geruoju gyveno.

Senas žmogus buvo Yla, bet kiek jam metų, tai ir jis pats nežinojo. Sakydavo, kad lenkmetį gerai atmenęs, o per 1863 m. sukilimą, kai žmonės dėl žemės kovojo, jau pagyvenęs vyras buvęs.

Nors ir senas, išdžiūvęs kaip šakalys, bet dar stiprus buvo Yla. O jaunystėje, sakėsi, buvęs tvirtas kaip ažuolas. Ypač stiprias kojas turėjęs, ilgus metus pas poną dvare „bėgūnu“ tarnavęs. Su pono laiškais, knygomis ar kuria kita siunta jis būdavo visur siunčiamas. Visas savo ilgas keliones Yla bėgte nubėgdavęs. Pasakojama, kad ne kiekvienas arklys su juo rungtyniauti galėjęs. Siųsdavo, pavyzdžiui, ponas Ylą į Vilnių. O į Vilnių iš mūsų miestelio daugiau kaip 10 mylių kalvoto kelio. Rytą jis iš dvaro išbėgdavęs, o pavakare jau būdavęs Vilniuje. Reikalus atlikęs, kitą dieną vakare jis jau atgal į dvarą sugrįždavęs.

Apsigyvenęs miestelyje, Yla ilgai žmonėms slapčiomis nešiojo lietuviškas knygas ir laikraščius. Buvo pirmasis mūsų apylinkės knygnešys. Kartais jis pradingdavo kelioms dienoms. Kur jis viešėdavo, kur lietuviškų knygų ir laikraščių gaudavo, kam juos nešiodavo, niekas nežinojo, nors ir spėliojo, kad jis knygnešys esąs. Kas su juo reikalų dėl lietuviškų knygų turėjo, tylėjo,

o kitiems jis tuo savo darbu nesigyre. Apie tą Ylos slaptą lietuviškų spaudinių platinimo darbą kažin kuriuo būdu buvo sužinojęs miestelio uriadnikas ir ne kartą grasino jį sugausi, bet Yla tik pasijuokdavo: „Maiše ylos nepaslėpsi, bet lauke greičiau sugausi vėją, negu Ylą.“

Kai pirmosios lietuviškos knygos bei laikraščiai pasirodė viešai, pas Ylą pasidarė tikra pašto agentūra. Per jį daugelis žmonių gaudavo laikraščius ir laiškus. O be to, Yla ir laiškus žmonėms rašydavo. Tais laikais labai maža kas temokėjo pavardę pakrevezoti, o apie laišką ką jau ir bekalbėti: kartais visame kaime tokio gudruolio neatsirasdavo. Reikia kuriai senai motiutei savo mylimam, į kariuomenę paimtam sūneliui laišką parašyti — pasiima moterėlė kelis kiaušinius dovanų ir ateina pas Ylą. Išklauso jis moteriškę, stalą švariai nušluosto, išsitraukia iš knygų lentynėlės didelius variniais apkalais akinius ir surūdijusią plunksną. Ilgai ją valo į plaukų kuokštes, dar užsilikusias paausiuos. Ant stalo pastato rašalinę ir dėžutę su smulkiu, išsijotu sausu smėliu. Akį užmerkęs, kurį laiką Yla sėdi susimąstęs, o paskui pasilenkia ir pamažu drebančia ranka ima skrebinti plunksna. Tuo laišku siunčia jis tolimam krašte esančiam sūneliui motinos palaiminimą, sveikatos ir geros kloties linkėjimus, pasakoja įvairias namų naujienas. Taip gražiai Yla surašydavo, kad paskui, kai parašęs skaitydavo, net apsiverkdavo moterėlė ir dažnai, paduodama savo kuklią dovaną, pati susigėsdavo dėl jos menkumo ir pažadėdavo jam šiltas pirštines ar kojines žiemai numegzti. Ir tą savo pažadą tesėdavo.

Taip, visiškai savo gyvenimu patenkintas, gyveno miestelio pakraštyje senelis Yla. Visiems jis buvo žinomas, visų gerbiamas, visų noriai lankomas. Vieni pas jį su įvairiais reikalais užeidavo, kiti — pasakojimų pasiklausyti. Ir ko tik Yla susirinkusiems nepripasakodavo. Ir apie piktus burtininkus, raganas,

velnius, vaiduoklius, aitvarus, galvažudžius, plėšikus, ponus bei visokiausius stebuklus, ir apie įvairias mūsų miestelio ir jo apylinkių vietas; apie visokius savo ilgo gyvenimo nuotykius. Kiek tik esu Ylos pasakojimų klausėsis, nė vieno karto negirdėjau jo kartojant: vis tai būdavo kas nors nauja, įdomu. Yla savo klausytojus, ne tik vaikus, bet ir suaugusius, kartais taip įbaurindavo, kad šie vieni tamsoje nedrįsdavo namo grįžti ir jam tekdavo juos palydėti.

Ypač daug senelis Yla pasakodavo apie įvairiose miestelio apylinkių vietose užkastus užburtuosius lobius. Pasakodavo, kur tie užburti lobiai ugnimi degdavę, kur kokia baidykle ar gyvuliu pasirodydavę, kaip žmonės jų ieškodavę, kaip ir kas juos paimdavęs, kam tie lobiai į naudą išėję, o kas dėl jų savo sielą pražudęs. Tokiems Ylos pasakojimams apie užburtus lobius galo nebuvę.

Klausytojai, slegiami sunkaus gyvenimo ir įvairių rūpesčių, bet dar šviesesnės ateities vilčių nepraradę, labai tokiais Ylos pasakojimais žavėjosi ir jais tikėdavo. O tikėdami daug kas užburtų lobių ieškodavo. Nors ir tuščios būdavo lobių ieškotojų pastangos, bet jie vis vien ieškodavo, nepasisekimai jų nesulaikydavo.

Klaūsė, klaūsė kartą žmonės, susirinkę pas Ylą, jo pasakojimų apie užburtus lobius, ir pagaliau vienas iš jų paklaūsė:

— O patsai, seneli, ar nebuvai lobio radęs?

— Kaipgi, buvau!

— Ir paėmei jį?

— Paimti tai paėmiau, bet lobis buvo užkeiktas, pinigais jo paversti negalėjau, o ir nesusipratau!

— Kaip tat atsitiko, seneli?

— Antai, kaip dabar Tarulių Simas gražiai gyvena. Kokią

puikią trobą pasistatydino, kokius gražius arklius ir galvijus laiko. Aną dieną sakė man, kad savo jaunesnįjį sūnų Kazį net į mokslus rengiasi leisti. Kiek jam visa tai kainavo? O iš kur tie jo pinigai? Ar seniai jis toks turtuolis pasidarė, ar seniai jis, kaip ir jo kaimynai, vos šeimą išmaitindavo? O pralobo Tarulis iš mano nelaimės, o gal ir kvailumo!

Sutinku aš kartą Tarulį, o jis man ir sako: „Žinai, Yla, prie tako, kur pro kapus į paupį eina, ties iš kapų sienos išgriuvusiais akmenimis lobis yra!“—„O iš kur žinai?“—klausiu. „Nagi, tą lobį sapnavau!“—atsako. „Ne kiekvienu sapnu tikėk!“—sakau Taruliui. „Mano sapnas tikras!“—tvirtino jis. „O iš kur žinai, kad tas tavo sapnas tikras?“—klausiu. „Triskart jį sapnavau!“—atsako Tarulis ir man tą sapną papasakoja: „Sapnuoju aš kartą tą pakapių taką ir išgriuvusią kapų sieną taip aiškiai, lyg pats ten stovėčiau. O kažkoks balsas man ir sako: „Kask toje vietoje, Taruli, čia didelis lobis paslėptas!“ Apsidairiau, o kastuvo neturiu. Negi rankomis tą lobį kasi. Taip pamaniau ir pabudau. Nepatikėjau aš tuo savo sapnu, nors žmonės ne kartą kalbėdavo, kad prie kapų matę degančius pinigus. Kitą naktį vėl tą patį sapną matau, ir vėl tas pats balsas man liepia lobį kasti. Ir vėl aš tuo sapnu nepatikėjau. Pagaliau ir trečią naktį vėl tą patį sapnuoju, o tas balsas vėl man sako: „Kask, Taruli, pinigus!“ Bet aš tų pinigų nekasiau!“—„Tai kodėl gi nekasei?“—klausiu. „Ką čia sapnais tikėsi. Kam jie skirti, tai ir patys ateis!“—„Na,—manau sau,—kvailas tu žmogus, Taruli, savo laimės atsižadi! Nenori to lobio pats, tai aš paimsiu!“

Bet apie tai Taruliui nė žodžio. Sulaukiau nakties ir su kastuvu nuėjau lobio kasti. Kasiau, kasiau, didelę gilią duobę išrausiau ir pagaliau kažką prikasiau. „Na,—apsidžiaugiau,—štai ir lobis!“ O iš tikrųjų tai supuvusį, jau seniai toje vietoje pakastą šunį išrausiau. Labai supykau ant Tarulio, kad jis taip mane

apgavo: pats tą pastipusį šunį užkasė, o, norėdamas iš manęs pasijuokti, man apie savo stebuklingąjį sapną pripasakojo. „Palauk,— sakau,— ir aš iš tavęs pasijuoksiu!“ Užpyliau paskubomis duobę, o šunį atvilkau prie Tarulio namų. Žiūriu — langas praviras, tai aš tą šunį pro langą jam į trobą tik švyst. Pavakare teko man tuo taku į paupį eiti. Žiūriu — toje vietoje, kur duobę kasiau, žemėje kažkas sušvito, pasilenkiau — ogi auksinis pinigas. Pakėliau aš tą pinigą ir daugiau jų pradėjau ieškoti. Tai ir dar du parugėje atradau. Tiek to mano lobio ir buvo!

Po kelerių metų kartą su Taruliu gerokai išsigėrėme, įsikalbėjome, ir prisipažino, kokių būdu jis praturtėjo. „Atsikeliu,— sako Tarulis,— vieną ankstų vasaros rytą, žiūriu — troboj vidury aslos pastipęs šuo kažkieno pro atvirą langą įmestas guli. „Na,— manau sau,— tai ne kieno kito, kaip to padaužos kaimyno sūnaus Jono išdaiga. Palauk tu, varliūkšti, išpersiu aš sugavęs tau kailį!“ Ir supykęs paspyriau tą dvėselieną koja. Ogi žiūriu — iš jos auksiniai pinigai pabiro. Gerą krūvelę auksinių pririnkau!“ — gyrėsi man Tarulis.

Nieko Taruliui tuomet nepasakiau, kad tą lobį aš pats jam pro langą įmečiau. Savo kvailumo gėdinausi. Juk to šuns kailyje buvo paslėpti auksiniai pinigai, o aš tikrąjį lobį Tarulio užkastu pastipusiu šunimi palaikiau ir pats savo rankomis jam į trobą įmečiau. Dar ir dabar jis nežino, kieno turtus savo troboje rado. Matyt, kad tie pinigai tikrai buvo užkeikti ir juos paimti galėjo tik tas, kam jie skirti. Buvo skirti Taruliui, jis juos ir paėmė! Tačiau negaila man tos savo prarastos laimės. Tarulis — geros širdies žmogus, vargšams padeda, tegu tas lobis jam bus naudingas!

Tačiau ne vien tik įvairiomis pasakomis ir padavimais senelis Yla žavėdavo savo klausytojus. Jis buvo pirmasis mūsų Lietuvos istorijos mokytojas. Susirinkome kartą vasaros šventadienį mes,

vaikai, pas Ylą. O jis toks rimtas tą dieną buvo. Bet mūsų nepavarė, tik kiek į mus pažiūrėjo ir klausia:

— Na, o ką kunigaikštis Gediminas yra padaręs?

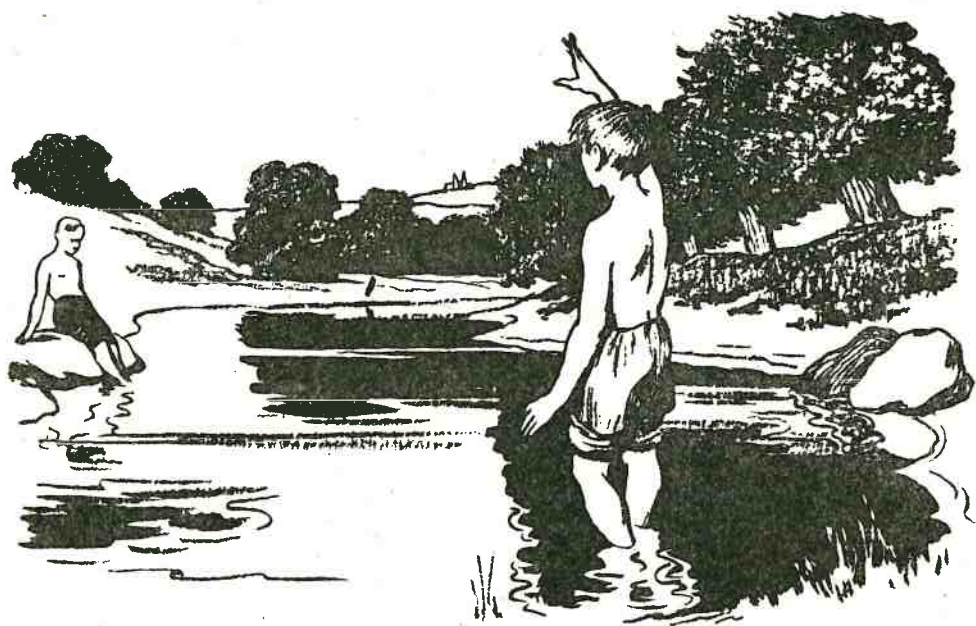
Į tą Ylos klausimą nei aš, nei visas mūsų būrys nemokėjome atsakyti. Kiti jau ir suaugę buvo, bet ir jie nieko apie kunigaikštį Gediminą nebuvo girdėję.

Užsidėjo Yla didelius akinius ir lėtai pradėjo mums skaityti Lietuvos istoriją. Ilgai jis ją skaitė, o kai pavargo, tai vėl knygą į drobę įvyniojo, padėjo ant lentynos ir ėmė mus klausinėti, norėdamas patirti, ar atsimenam, ką skaitęs, ir atsakinėti į mūsų klausimus.

Kaip gražiausios pasakos klausėmės mes senelio Ylos skaitomos Simano Daukanto Lietuvos istorijos. Keletą kartų ilgas valandas Ylos klausėmės ir sužinojome visą savo tautos praeitį, patyrėme mūsų liaudies vargus, kovas dėl laisvės... Visa širdimi pamilome savo gimtąjį Lietuvos kraštą ir žmones.

Toks buvo mūsų miestelio „desantininkas“, buvęs dvaro „bėgūnas“, knygnešys senelis Yla — gyvoji mūsų miestelio ir jo apylinkės istorija, pirmasis mūsų Lietuvos istorijos mokytojas.

UŽBURTŲ LOBIŲ IESKOTOJAI

— Ei, ponaiti gimnaziste, ko prie ano kranto pliauški? Ten tik vištos maudosi! Plauk šen! Ką, ar neišdrįsti?! — šaukė iš kito ramios, bet gilios Aitros upės kranto visai nuo saulės pajudęs dvylikos trylikos metų berniukas, kuris pats, smarkiai pūškuodamas, vos-ne-vos perplaukė apie dešimt metrų platumo upę ir, ant kranto ilsėdamasis, pamatė, kad anoj pusėj vos tepasiiria neseniai į miestelį atsikėlusio daktaro Jonaičio tokio pat amžiaus sūnus gimnazistas.

— Manai, kad aš plaukti nemoku ar neišdrįstu? — nepažįstamo berniuko žodžių giliai įžeistas, atrėžė gimnazistas.— Manai, kad aš to upeliūkščio neperplauksiu? Tuoju pas tave būsiu...—

ir, garsiai rankomis bei kojomis pūškuodamas, gimnazistas ėmė plaukti per upę.

Nors gimnazistui pasiryžimo netrūko ir jis drąsiai plaukė, bet jam greitai pritrūko jėgų, o svarbiausia — mokėjimo plaukti. Menkas jis dar buvo plaukikas: taip smarkiai pūškavo, taip taškė vandens purslus, kad net ramiai ant upės dugno snaudžiantieji ešeriai išsigandę išlakstė į visas puses, bet drąsuolis pirmyn slinko labai pamažu. Atrodė, kad toks nedidelis atstumas, ir jį nugalėti nebus sunku, bet kitas upės krantas vis dar buvo labai toli. Ir staiga plaukikas suprato, kad jo nepasieks. Toji mintis pakirto jėgas. Iškart pajuto jis didelį nuovargį ir ėmė pūškuoti vis silpniau, kūnas darėsi sunkesnis, pradėjo grimzti. Sukaupęs paskutines jėgas, gimnazistas dar kurį laiką pūškavo ir pagaliau pajuto, kad jo kūną kažkas, tvirtai suspaudęs, lyg traukia į upės gelmes. Su galva pasinėrė jis vandenyje, bet, visas jėgas sukaupęs, iškilo į paviršių. Tuo metu jis vėl nugirdo berniuko žodžius:

— Tai ne tik plaukti, bet ir nardyti moki! Tikra žuvis esi!

Bet tie žodžiai plaukikui jėgų nesuteikė, jis tik atsiduso ir sušuko:

— Skęstu, gelbėk! — ir vėl su galva paniro į vandenį. Dabar juodukas suprato, kad gimnazistas ne juokauja, o tikrai skęsta. Jis vikriai šoko į upę, greitai nuplaukė prie gimnazisto ir sugriebęs ėmė traukti jį iš vandens. Pajutęs esąs gelbimas, gimnazistas nesąmoningai griebė gelbėtojų už rankų ir suvaržė jo judesius. Gelbėtojas nors ir iškėlė skenduolį į paviršių, bet pats pasinėrė ir ėmė trokšti. Vien kojomis irdamasis, berniukas visaip stengėsi išlaisvinti savo rankas, bet gimnazistas jas laikė tarsi surakinęs. Giliausioje upės vietoje tarp dviejų skęstančiųjų kilo tikros imtynės. Tai vienas, tai kitas pasinerdavo į vandenį, vėl iškildavo į paviršių ir įkvėpdavo kiek oro, bet į išžiotas burnas

patekdavo nemaža ir vandens. Juodukas išsigandęs pradėjo gimnazistui šaukti, kad paleistų jo rankas, bet šis tik kažką, sukančes dantis, švokštė ir vis nepaleido. Pagaliau vargais negalais gelbėtojui pavyko išlaisvinti vieną ranką, ir jis, kovodamas dėl savo gyvybės, pamažu artėjo prie kranto, drauge vilkdamas ir gimnazistą. Bet ir gelbėtojui pritrūko jėgų: jis jau du kartus pasinėrė ir iškilo, springdamas įsrėbtu vandeniu. Neišsilaikęs jis paniro ir trečiąjį kartą, bet,— o laimė,— jo kojos atsirėmė į kietą upės dugną. Tatai jį paskatino, ir jis, sukaukęs paskutines savo jėgas, išvilko į krantą sąmonės nustojusį gimnazistą.

Išbalęs, nejudėdamas gulėjo gimnazistas ant kranto kaip tikra iš vandens ištraukta žuvis ir plačiai išsižiojęs kvėpavo, o vanduo tekėjo iš jo burnos. Bet ir skenduolis, ir jo gelbėtojas atsigavo greitai.

— Nežmaniau, kad toks sunkus esi. Ne žuvis, o tikras akmuo! Vos manęs, rankas sugriebęs, nepaskandinai! — tarė kiek atsigavęs gelbėtojas.

— Argi? Ėmęs skęsti, labai išsigandau, nieko neatmenu...

— Pasirodo, visai dar plaukti nemoki, o norėjai tokią plačią upę perplaukti. Jei nemoki, tai ir pūškautum sau prie kranto!

— O ko iš manęs juokeisi!

— Kaipgi nesijuoksi, toks jau vyras, gimnazistas, visokius mokslus išmano, o upėje prie kranto pliauškia, plaukti nemoka! Gimnazistui pasidarė skaudu, ir jis pravirko.

— Tai ko dabar... kaip mažas?..

— O ko iš manęs juokiesi?

— Na, liaukis, nesijuoksiu, o jei nori, išmokysiu tave plaukti!

— Tikrai?

— Tikrai! Jei nori, tuojau pat!

Gimnazistas nubraukė paskutinę ašarą.

— Ačiū. Būkime draugai. Kuo tu vardu?

— Gerai, būkime... aš Vladas, o tu?

— Petras.

Taip vieną šiltą ir saulėtą vasaros dieną užsimezgė neseniai į miestelį atsikėlusio daktaro Jonaičio sūnaus, dvylikos metų gimnazisto Petro, ir vargšės miestelio darbininkės, našlės Antanienės, sūnaus Vlado draugystė.

Sušoko vaikai į šiltą upės vandenį, ir juokaudamas Vladas pradėjo mokyti Petrą plaukiojimo meno. Nors Vladas ir labai prastas mokytojas buvo, bet Petras greitai suprato, kaip reikia taisyklingai rankomis ir kojomis veikti, norint ant vandens išsilaikyti ir plaukti. Netrukus Petras jau daug geriau prie kranto plaukiojo, bet į upės vidurį dar neišdrįso leistis.

Gerai išsimaudę, vaikai išlipo iš vandens. Petras apsiliko savo gražią gimnazisto uniformą: balta drobinė su šviesiomis sidabrinėmis sagomis palaidinė, diržas, mėlynos kelnaitės, batukai, ant galvos uniforminė kepurė su dideliu gimnazijos ženklu — tikras ponaitis! O Vladas užsitraukė purvinas, nebaltytos drobės sulopytas kelnes, tokius pat marškinius, užsimetė ant pečių dar tėvo nešiotą, jau lops ant lopo švarkelį, o galvos neturėjo kuo pridengti. Apsivilkę šnekučiuodamiesi vaikai patraukė į miestelį.

— Ką dirbi? — Petras paklausė draugo.

— Ganau miestelio ožkas ir karves. Žinai ką, Petrai, ateik pas mus į ganyklas. Tai bus linksma — ugnį sukursime, mūsų mokyto Mendelio ožio ir gervino Jono išdaigas tau parodysime. Ar ateisi?

— Gerai, ateisiu.

— O kurioje klasėje esi? — klausė, apžvelgdamas draugą, Vladas.

— Jau į trečiąją pavasarį perėjau.

— Žinai ką, Petrai, kai pas mus į ganyklas eisi, tai atnešk man knygy. Aš labai mėgstu skaityti. Ar turi?

— Turiu nemaža, tėvelis man jų daug nuperka. Ir tau atnešiu. Ar moki skaityti?

— Moku: dvejus metus į mokyklą vaikščiojau, pramokau. Žiemą iš ten knygas imdavau, o vasarą mokytojas neduoda. Tai jei turi, būtinai atnešk, aš tau būsiu dėkingas,— sužibo Vlado akys.

— Gerai, atnešiu.

Miestelį pasiekę, vaikai išsiskyrė.

Petras nė neužsiminė tėvams, kaip jis skendo ir kaip jį vos gyvą piemuo Vladas ištraukė, bet pasigyrė, kad jis jau labai gerai moka plaukioti. Motina perspėjo, kad vandenyje neišdykautų, būtų atsargus.

Kitą dieną Petras paėmė kelias knygas ir išėjo pas Vladą. Plačios smėlingos miestelio ganyklos tęsėsi toli. Buvo jose lygumų, kalnelių, krūmų, bet žolės — maža. Jei po lietaus sužibėdavo kur lomoje jaunos žolės aksomas, tai jį tuojau karvės ir ožkos nukrimsdavo. Vien tik „dėdai“ — dirvuolės — grakščiai kerėjo. Vietomis jų buvo priaugę ištisi plotai, nes niekuomet, nors ir alkanos, karvės ir ožkos jų neliesdavo. Nerasdamos žolės, karvės, o dažniausiai ožkos, noriau grauždavo karčius alksnelių krūmus.

Ganykloje, prie galvijų bandos, be Vlado, Petras rado dar du paauglius. Visi jie Petrą sutiko labai draugiškai, atneštąsias knygas žiūrinėjo, vartė jų lapus, o Vladas tai tiesiog į jas įkniubo. Aprodė piemenukai ganyklą, bandą, pasižymėjusias karves ir ožkas, o svarbiausia — tai visame miestelyje pagarsėjusį didelį žilą Mendelio ožį, kuris paskui save vedžiodavo visą bandą. Gudrus buvo ožys: jei tik piemenys kiek neapsižiūrės, jis tuojau ją į „desentininkų“ javus nuveda. Tekdavo už tai jam šmaikščių botagų, bet nepykdamo — pavarytas ramiai, išdidžiai, lyg niekur nieko, kepėstuodavo iš javų ir greitai, skausmą užmiršęs, vėl

bandą į juos vesdavo. Daug vargo piemenys turėjo su Mendelio ožiu, bet ant jo nepyko, nes jis buvo labai draugiškas. Duonos plutelėm prisiviliodami, vaikai buvo jį išmokę visokių išdaigų. Norėdamas gauti duonos, ožys prie vaikų prieidavo ir pats siūlydavosi žaisti. Piemenys gyrėsi Petruui savo mokytu ožiu ir rodė, ką jis sugeba.

Išsitraukė vienas pienuo iš kišenės mažą lūpinę armonikėlę ir užgrojo linksmą polkutę. Išgirdęs muziką ir pamatęs vaikų rankose duoną, ožys ėmė šokti, sukinėtis, trypti kojomis — ne blogiau už kokį nors kaimo jaunuolį.

Išgirdęs grojant, netrukus iš krūmų dar vienas šokėjas atšlubavo.

— O antai ir mūsų gervinas Jonas, jis gražiau už ožį šoka. Pašok, Joneli, pašok,— prašė gerviną Vladas.

Naują šokėją ilgai prašyti nereikėjo. Muzikos taktą sugavęs, gervinas pradėjo stypčioti, kraipytis; ir tikrai jis gražiau šoko. Jei ožys tik trypė ir sukosi, nesilaikydamas takto, tai gervinas, sekdamas taktą, tokias figūras išdarinėjo, kurių, tur būt, nė vienas baletininkas neatliktų. Šokdamas gervinas net nešlubavo.

Iki ašarų įsijuokė Petras, tų ožio ir gervino šokių žiūrėdamas.

— Užteks,— nustojęs groti, pasakė piemenukas.— Duokite šokėjams duonos, tegul atsigaus!

Pavaišino vaikai šokėjus, o jie, duoną prariję, vėl jos dairėsi.

— Dabar, oželi, padainuosim,— pasakė trečiasis berniukas ir garsiai užtraukė:

Oi ožy, oželi,
Pakratyk barzdele!
Pakratyk barzdele,
Padainuok dainelę!
Padainuok dainelę,
Duosim tau duonelės!

Dainininkui pritardamas, ožys pradėjo taip garsiai bliauti, kad net karvės ir ožkos nustojo žolę pešusios ir, į savo vadą žiūrėdamos, smalsiai klausėsi.

O pats dainininkas, savo dainavimu gėrėdamasis, vis garsiau ir garsiau bliovė, galvą kėlė, barzdą kratė.

Vaikai net raitėsi iš juoko. Vien tik gervinas buvo abejingas. Stovėjo ramiai išsitiesęs, galvą pakreipęs, viena akimi lyg su panieka į ožį žiūrėdamas.

Baigė dainuoti — vėl duonos riekelę gavo. Duonos ir gervinas priėjo.

— Palauk, palauk, Joneli,— stūmė jį šalin Vladas,— duonos tai gausi, bet parodyk, kaip Karalius pas Abromą į karčiamą gerti bėga... bėga... bėga!

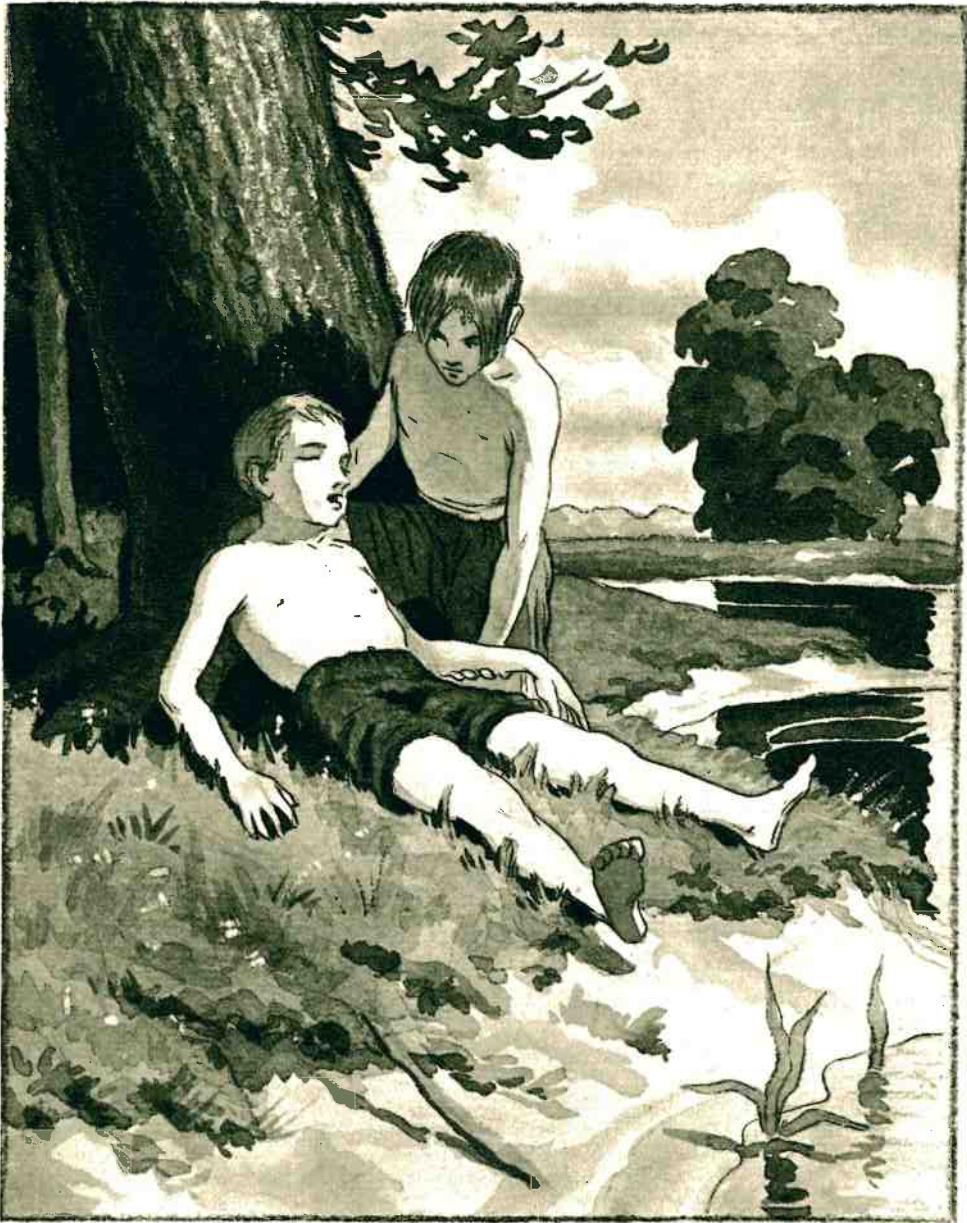
Tuos žodžius išgirdęs, gervinas susikūprino, galvą į pečius įtraukė ir, greitai tripsendamas, ėmė bėgti.

— O pasigėręs Karalius namo grįžta... grįžta... grįžta!..— vėl šaukia Vladas.

Gervinas iš karto išsitiesė, galvą iškėlė, kojas plačiai išskėtė ir šlubuodamas, vos į šonus negriūdamas, rodė, kaip pasigėręs Karalius iš karčiamos grįžta.

Net sukniubo Petras iš juoko. Tokių išdaigų jis net Kaune nei teatre, nei cirke nebuvo matęs ir per visą savo gyvenimą tiek nebuvo juokęsis.

— O gal mūsų oželiu pajodinėti nori? Štai koks jis stiprus žirgas,— pasiūlė vienas berniukas ir, ant ožio nugaros sėdęs, už jo plačių ragų kaip už vadelių laikydamasis, pradėjo jį ratu varyti. Stiprus buvo ožys, iš pradžių lengvai su savo našta žingsniavo, o vėliau ir tekinas ėmė bėgti. Kiti vaikai ožiu jodinėjo.

— Už ką čia, mieloji Verut, jį bari? — linksmai tarė daktaras.— Ar kad jis ant ožio jojo? Aš vaikystėje ganydamas ant mūšų kuprotų kiaulių jodinėjau. Net lenktynes rengdavom. Ot būdavo juoko, kai deglosios mus tiesiog kur į balą nutėkšdavo.

— Tai tu, tu buvai tikras piemuo ir kaip piemuo išdykaudavai, o Petras ne piemuo: daktaro sūnus, gimnazistas!

— O kas čia tokio. Linksmai vaikiškai paįšdykauti kartais ir gimnazistui reikia!

— Tik ne ant ožių ir ne ant kiaulių jodinėti, ir ne su piemenimis draugauti!

— Jodinėti, tai taip, gyvulių kankinti tikrai nereikia, bet su piemenimis susidraugauti Petrui būtų nebloga. Jei pats nepiemenauja, tai tegul nors pažįsta tą darbą iš kitų vaikų.

Susiraukė žmona, bet daugiau nebesiginčijo, nes žinojo, kad šiuo klausimu sunku bus vyrą perkalbėti.

Vasara slinko. Susidraugavęs su miestelio piemenimis, Petras dažnai juos ganykloje lankė, bet daugiausia laiko praleisdavo su Vladu. Jam kas kartą naujų knygų atnešdavo, apie perskaitytąsias kalbėdavosi.

— Kokius mokslus gimnazijoje eini? — kartą Vladas paklausė Petro.

Petras draugui papasakojo, kad mokosi jis rusų ir vokiečių kalbų, istorijos, geografinės; parodė, kokius sunkius aritmetikos uždavinius sprendžia apie vandens baseinus, traukinius ir javų aruodus. Nepaprastai susikaupęs klausėsi Vladas Petro pasakojimo, ir pavydu degė jo akys.

— Kaip aš norėčiau viso to mokytis, bet vargšė mano motina pinigų neturi, negali manęs į mokslą leisti. Sakė, kad rudenį ir į pradinę jau nebegalėsiąs eiti, už pusbernį į kaimą išleisianti.

— Jei nori mokytis, tai aš tau knygų atsiųsiu,— ramino Petras draugą.

Bet maža suramindavo draugo paguodos žodžiai visa savo širdimi mokslo trokštantį Vladą.

Kartą jis perskaitė Petro atneštą labai vaikų mėgiamą Marko Tveno apysaką „Tomo Sojerio nuotykių“. Vladas godžiai sekė visus Tomo Sojerio ir jo draugo Fino nuotykius ir ypač jiems pavydėjo, kai jie landynėje rado didelį lobį: vargšas Finas praturtėjo ir galėjo vėliau mokytis.

— O, kad kur ir man lobį radus,— svajėjo Vladas.— Senelis Yla pasakoja, kad mūsų miestelio apylinkėse daug kur užburtų lobių yra, nė vienas jau surado ir praturtėjo, o dar, sako, nemaža jų žemėje guli, tik reikia mokėti juos paimti.

— Žinai ką, Vladai,— atjausdamas draugą, patarė jam Petras,— paklausime mes Ylos, kur tie lobiai guli, ir pradėsime jų ieškoti. Kiti žmonės randa, tai gal ir mes rasime.

— Gerai sakai, bet tie lobiai dažniausiai yra užburti. Kaip mes burtus pašalinsime?

— Ne visi gi lobiai užburti, o jei tokį aptiksime, tai ir burtus kuriuo nors būdu pašalinsime. O lobį suradęs, ganyti mesi, į miestą kartu išvažiuosime, drauge gimnazijoje mokysimės. O vėliau į tolimus, svetimus kraštus drauge keliausime.

— Ne, niekur aš iš savo krašto važiuoti nenoriu,— atsakė Vladas,— visuomet jame pasiliksiu. Čia, tarp savų žmonių, taip gera, miela.

— Tikrai, ir tėvelis sako, kad tik savame krašte žmonės gali būti visiškai laimingi. Ir aš niekur kitur gyventi nenoriu, o tik svetimus kraštus ir žmones pamatyti traukia,— sutiko su Vladu Petras.

— Tikrai, reikia mums tų lobių ieškoti. Sekmadienį pavakare nueisime drauge pas Ylą, apie lobius paklausinėsime ir saldžiųjų jo vyšnių paragausime. Sakė Yla, kad tokių skanių, sal-

džių vyšnių tai ir klebono sode nėra, ir klebonas pas jį ateina
tų vyšnių. O Yla jų ne tik klebonui, bet ir mums, vaikams, nesi-
gaili,— nusprendė Vladas.

— Gerai, nueisime,— pritarė draugui Petras.

Taip Petras su Vladu sutarė drauge ieškoti užburty lobių
miestelio apylinkėse. O dėl to vėliau jiedu patyrė įvairių nuoty-
kių, kurie pateko ir į mūsų miestelio istoriją.

PILIAKALNYJE

Už plačios ir klampios „Peklos“ pelkės, kuri tęsiasi toli į rytus nuo klebono lankų ir per kurią net vasarą ne visi drįsta eiti, nes ir ji, ir per ją tekantis Mūsės upelis neišdžiūsta, Aitros ir Mūsės upelių santakoje buvo nedidelė salikė. Ją visi vadindavo Piliakalnio sala. Pats piliakalnis tai buvo kelių metrų aukščio apvalus, stačiais šlaitais kalnelis, kurio viename gale kyšojo dar kelis metrus iškilęs kauburys. Piliakalnio šlaituose kerojo seni medžiai, o jo viršūnėje augo tik žolė.

Gera buvo piliakalnio pieva. Bet, žolę nupiovus, šieno kupe-tos piliakalnyje buvo paliekamos iki žiemos. Tik žiemą, kai už-

šaldavo pelkė ir per ją tekantis Mūsės upelis, žmonės galėjo tą šieną į namus nusivežti. O gražaus šieno piliakalnyje prišienaudavo nemaža, nes jo viršūnė buvo apie pusės hektaro ploto. Žemė čia buvo juoda lyg suodžiai ir todėl labai derlinga. Kazlų kaimo gyventojai, kuriems ta sala priklausė, labai norėjo piliakalnių javų lauku paversti, bet jį pasiekti net sausiausią vasarą buvo labai sunku: per „Peklos“ pelkę visiškai negalima pravažiuoti, o kuriuo nors būdu per Aitrą persikelti irgi neįmanoma, nes aplink toli, o, be to, kitoje Aitros pusėje — dvaro pievos ir laukai: jais važiuoti buvo griežtai draudžiama. Taip ir tūnojo sau paliktas ramybėje sunkiai pasiekiamas salos piliakalnis.

Nors mūsų miestelio apylinkėse buvo dar trys nedideli, lengvai prieinami piliakalniai, tačiau saloje esantis buvo plačiau žinomas. Senasis Yla taip pat apie jį daugiau žinojo ir vieną vasaros šventadienio pavakarę susirinkusiems vaikams papasakojo įdomių padavimų. Tada pas jį buvo nuėję ir Petras su Vladu. Jie klausėsi ausis pastatę, o Yla porino nenuilsdamas:

— Žmonės sako, senovėje stipri pilis ant salos piliakalnio stovėjusi, bet vėliau ji į kalną nugrimzdusi. O tai va kaip atsitiko. Pilyje gyveno turtingas bajoras. Jis turėjo gražuolę dukterį. Laikas jau buvo panai tekėti, taigi pas ją nuolat lankėsi jaunikiai su piršliais. Tuo metu ant Ažušilių kalno irgi stovėjo pilis, o joje gyveno pikta ragana. Turėjo ta ragana suaugusį sūnų, kuris taip pat sumanė panai pasipiršti. Bet jis buvo labai biaurus: neūžauga, žvairas, kuprotas, tai pana nė girdėt apie jį nenorėjo ir ištekėjo į svetimą kraštą už gražuolio karalaičio. Bajoras pakėlė vestuvių puotą. O raganos sūnus, apie tai sužinojęs, labai supyko ir ėmė motinai skųstis, aimanuoti, kad pana už jo tekėti nenorinti. „Nesielvartauk, sūneli,— sako jam ragana,— nebus ji tavo žmona, neteks ir karalaičiui.“ Ir užbūrė piktoji ragana turtingojo bajoro pilį: su žmonėmis, su visais turtais nugrimzdo

ji į žemę, o gražiąją paną ragana pavertė biauria rupūže. Visai negiliai pilis žemėn yra nugrimzdusi. Kai kas piliakalnį jau yra bandę kasti: tuojau pilies stogą pasiekdavo.

— O kam žmonės piliakalnį kasė? — paklausė kažkuris vaikas.

— Ogi lobių užburtoje pilyje ieškojo. Daug įvairių brangenybių yra toje pilyje, ir kas jas suras, liks turtingas žmogus.

— Kaip žmonės tą pilį pasiekdavo? Juk per „Peklą“ pereiti negalima? — vėl kažkas paklausė.

— Senovėje per „Peklos“ pelkę visi lengvai pilį pasiekti galėjo. Per pelkę ėjo platus, sausas kelias. Kai pilis į žemę grimzdo, tai ir tas kelias pelkėn nugarmėjo. Bet po žolėmis ir dabar dar jis yra. Kas tą kelią žino, lengvai piliakalnį pasiekia. Dar neseniai tuo keliu žmonės vaikščiojo. Kartą lauke prie „Peklos“ vienas Kazlų bernas naktį ganė arklius. Tik žiūri — beateinanti prie jo tokia graži, baltai apsirengusi pana. Priėjusi ir sakanti: „Jaunuoli, esi drąsus vyras ir, jei panorėtum, galėtum mane ir pilį iš burtų išvaduoti. Jei išvaduos, brangių dovanų nepagailėsiu. O išvaduoti nesunku: tereikia pabučiuoti tą, ką pirmą piliakalnyje sutiksi.“ Paklaūšė jaunuolis panos ir nuėjo į piliakalnį keliu per pelkę. Atėjęs dairosi, ką jam čia pabučiuoti teks. Žiūri jaunuolis — tiesiog į jį didelė ir biauri rupūžė šliaužia. Visai ne to jis tikėjosi ir suabejojo: negi tą rupūžę jam reikia bučiuoti? O rupūžė jau visai arti, jau savo biaurią leteną kelia ant jo basos kojos, nori užropoti. Iš arti ji dar biauresnė. Koktu jaunuoliui pasidarė, ir supykęs paspyrė ją, o pats leidosi nuo piliakalnio, kiek tik kojos neša. Staiga klauso — užpakaly kažkas graudžiai graudžiai verkia. Atsigrižo jaunuolis, žiūri — ant piliakalnio jo matyta pana rauda pasikukčiodama. Ir sako ji tam kvailam bernui: „O, jaunuoli, nepanorėjai manęs ir pilies iš piktyjų burtų

išvaduoti!.. Juk rupūžė tai buvau aš pati. Piktoji ragana ja mane pavertė. Dabar vėl turėsiu septynerius metus požemy be saulės kentėti ir kito drąsuolio laukti.“

Seniau, dar baudžiovos laikais, tame piliakalnyje buvo vienas įdomus atsitikimas. Gyveno Kazlų kaime vargingas žmogelis. Visą dieną drauge su kitais baudžiauninkais turėjo jis dvare nugarą lankstyti, savo lauką galėjo apsidirbti tik pavakarem ir šventadieniais. Kartą tas vargšas žmogelis norėjo vakare dar savo rėželį prie „Peklos“ pelkės išarti. Visą dieną dvare dirbęs, ir jis, ir jo kumelaitė vos pakrutėjo iš nuovargio. Nuvarė žmogelis vieną vagą, kitą, o kumelaitė ir visai sustojo. Atsisėdo ir jis ant ežios kiek atsipūsti. Sėdi paniuręs ir mąsto apie sunkų savo gyvenimą. Tik staiga klauso: tarsi jį kas šaukia. Pakėlė žmogelis galvą: ogi bestovys priešais jį kažkoks nepažįstamas ponas. Jis ir sakąs žmogeliui: „Eime su manimi į pilį, man reikia tavo pagalbos. Jei varge padėsi, jokių turtų tau nepagailėsiu, o visus baudžiauninkus laimingus padarysiu.“ Nuėjo žmogelis su tuo ponu į piliakalnį, žiūri — čia gi ne tuščias kalnas: jame gražūs rūmai bestovj. Pravėrė ponas pirmas medines duris, ir abudu suėjo į vidų; praėjo dar geležines ir pro trečiąsias — iš vario nukaltas — pateko į didelę gražią svetainę. O toje svetainėje — ilgas stalas bestovys, visas valgiais ir gėrimais apkrautas. Prie jo sėdi paniurę jaunavedžiai ir aibė ponų bei ponių. Sėdi ir tyli. O ant duonos pačiam stalo vidury — žiūri žmogus ir nebetiki pats savo akimis — tupi didelė biauri rupūžė.

Ponas ir sako žmogui: „Didelę puotą savo dukters sutuoktuvėms surengiau, daug į ją ponų ir ponių sukviečiau, ir linksmai sau puotavom. Sumanė jaunavedžius pasveikinti ir mano baudžiauninkai, su duona ir druska į pilį atėjo. Pasijuokiau aš iš jų dovanos ir išvariau supykęs iš pilies, o jų duoną šunims išmečiau. Sunkiai mane už tai dievas nubaudė. Ant duonos atsitūpė

toji biauri rupūžė ir visus užkerėjo: niekas negali nei valgyti, nei gerti, o laikas jau puotą pradėti. Padėk, gerasis žmogau, išnešk tą rupūžę laukan, iš rankų nepaleisdamas. Gausi, ko tik panorėsi.“ Geros širdies buvo žmogus, pono pagailėjo, o, be to, ir pralobti troško. Ilgai negalvodamas, griebė jis tą baurią rupūžę ir, ja nešinas, pasuko iš svetainės. Bet kas per stebuklas! Kas žingsnis rupūžė žmogaus rankose vis didėjo, sunkėjo ir biauresnė darėsi. Vos beišėjo žmogelis su rupūže pro varines duris, o jau pro antrąsias — geležines — su savo našta vargais negalais tepralindo. Kai pasiekė medines duris, baurioji rupūžė buvo taip pasunkėjusi ir išsipūtusi, kad vargšas žmogelis ko galo negavo, pro jas besisprausdamas. Stūmėsi, stūmėsi, pavargo, prakaitu apsipylė ir, norėdamas nusišluostyti, užmiršęs pono žodžius, paleido rupūžę iš rankų. Nusikvatojo rupūžė ir vėl ant duonos užsikraustė. Tuo metu viskas pradingo. Atsipeikėjo žmogelis: vėlyva naktis, jis besėdįs ant ežios, čia pat ir jo kumelaitė, į žagrę įkinkyta, snaudžia.

— O gal dabar jau piliakalnyje nėra jokių turtų? — paklausė vienas vaikas.

— Yra,— rimtai patvirtino Yla.— Mano amžiną atilsį tėvelis sakė, kad tame piliakalnyje buvusi didelė skylė, į ją akmenukus jis su vaikais mėtydavęs. Ilgai akmenukas skylė krisdavo, kol jos dugną pasiekdavo. Kažkaip kartą bejuokaudami vaikai pastvėrė vieno berniuko naują kepurę ir įmetė skylėn. Graudžiai pravirko vaikas, gailėjo savo naujosios kepurės ir prašėsi jį į tą skylę nuleisti jos pasiimti. Surišo vaikai draugą vadelėmis ir nuleido, o po kiek laiko jį atgal ištraukė. Žiūri — draugas pilną kepurę aukso beturįs. Pradėjo teirautis, kas jam tą auksą davęs. Vaikas sakėsi skylė į didelę svetainę patekęs. Toje svetainėje priešais veidrodį graži pana sėdėjusi ir savo ilgus plaukus šukavusi. Klausianti pana berniuką, ko jam čia prireikė, o jis verk-

damas ėmęs savo kepurės prašyti. Paėmė pana kepurę, priėjo prie skrynios ir, prisėmusi iš jos pilną kepurę aukso, padavė berniukui.

Įsigeidė aukso ir kiti vaikai. Vienas pavyduolis kaip mat nusitraukė nuo galvos kepurę ir sviedė į skylę, o paskui prašėsi draugų nuleidžiamas. Nuleido draugai jį į skylę, ilgai ilgai laukė, kada jis vadeles truktels, ženklą duos jį traukti, bet nesulaukė. Patys ėmė vadeles ringuoti. Sunku buvo traukti. Na, mąno vaikai, aukso laimėsią, o ištraukę žiūri — pavyduolis berniukas nebegyvas. Sako žmonės, kad toji skylė dar ir dabar piliakalnyje esanti.

Šie Ylos pasakojimai apie salos piliakalnį sudrumstė mūsų draugų, Petro ir Vlado, ramybę. Jie visai nuoširdžiai patikėjo, kad ten tikrai nugrimzdusi užburta pilis, o joje daug gėrybių esą. Mūsų narsuoliai tvirtai pasiryžo žūt būt į piliakalnį patekti, atsikasti užgriuvusią skylę ir surasti užburtus lobius. Tada Vladas galėsiąs mokyti.

— O kaip mes į piliakalnį pateksime? Juk per „Peklą“ neišbrisisime? Dvaro laukais vaikščioti negalima! — suko galvą Vladas.

— Senu keliu, kuris, kaip sako Yla, po žolėmis vandenyje nugrimzdęs, jo paieškosime, — priminė Petras.

— Gerai, — sutiko Vladas, — pamėginsime, nes kitaip prie piliakalnio neprieisi.

Vieną laisvesnę popietę draugai su kastuvais ilgai slankiojo „Peklos“ pakraščiais, ieškodami slapto kelio į piliakalnį. Daugelyje vietų jie bandė bristi, bet kojos giliai grimzdavo, niekur neatsispirdavo į kietą pagrindą: slapto kelio ar bent brastos nebuvo nė žymės. Vienoje vietoje besidairydamas, Petras pastebėjo, kad per kalnelį, kuris čia pat prie pelkės kyšojo, eina kaž-

koks jau užartas ir užsėtas įdubimas, lyg tikras kelias kada buvęs.

— Štai kur kelias! — linksmai sušuko jis.— Žiūrėk, šita kryptimi jis į piliakalnį eina, štai jo įdubimas per tą kalnelį.

Apžiūrėjęs ir Vladas sutiko su draugo nuomone.

— Tai čia ir reikia jo ieškoti,— pasakė Vladas ir drąsiai ėmė bristi piliakalnio link, kartele baksnodamas į dugną. Ir tikrai, kartelė tučtuojau atsitrenkė į kietą pagrindą: visas aptekęs maurais, kelias buvo visai negiliai. Kiek pasižvalgę, vaikai ėmė juo slinkti toliau. Tai buvo 3—4 metrų pločio kietai suplūktas grindinys, kaip ir visa pelkė, apaugęs aukšta žole. Iš šalių tas kelias buvo vietomis sutvirtintas akmenimis, o vietomis vienas prie kito sukaltais rąstais. Šalia kelio kai kur jų kartys dugno nepasiekdavo.

Nustatę teisingą kryptį, vaikai pamažu brido vis tolyn. Sunki buvo toji kelionė: visa pelkė apsitraukusi tankia žole, o per ją negi lengvai pabrisi. Po kurio laiko vaikai žiūri, kad jie ne į piliakalnį, o visai kita kryptimi pasukę.

— Kur mes einame! — sušuko Vladas.— Ana kur piliakalnis pasiliko!

— Keliu einame,— atsakė jam pirma brenąs Petras.— Kelias čia, šita kryptimi eina.

Po kiek laiko, vaikų nuostabai, kelias pelkėje visai baigėsi. Priėję jo galą, vaikai badė kartimis, bet visur buvo tik gili pelkė. Ką daryti? Toliau eiti negalima. Reikia grįžti, ir vaikai pasuko atgal.

— Vlada, štai kur kelias,— staiga tarė Petras, kuris atgal taip pat pirmas ėjo ir kartimi kelią atrado sukantį kažkur į dešinę.— Eikime juo.

— Eikime,— sutiko Vladas.

Netrukus jie vėl kelio galą priėjo. Bet dabar, jau apsipratę su paslaptingojo kelio klastomis, stropiai kartimi grabaliodami, greičiau tikrąjį kelią surasdavo ir kas kartą vis toliau ir toliau į pelkę brido. Pagaliau nusikamavę vaikai laimingai pasiekė piliakalnį. Netikėtai pasirodę, jie čia sukėlė didelį triukšmą. Žmonių nelankoma sala vasaros metu buvo tikra įvairių paukščių karalystė. Čia, niekieno nebaidomi, veisėsi garniai, gervės, laukinės žąsys, antys ir daug kitų pelkių ir vandens paukščių. Vladi ir Petrai įsibrovus, išsigandę paukščiai klykė, gageno, spygavo, sprukdami į visas puses ir skubėdami slėptis žolėje ar krūmuose.

Kiek atsikvėpę, nekreipdami dėmesio į paukščių išgastį, vaikai pradėjo saloje ieškoti paslaptingosios skylės. Visą piliakalnį, jo viršūnę, šlaitus vaikai apžiūrėjo net po keletą kartų, bet paslaptingosios skylės kaip nebūta. O be jos nepasieksi ir nugrimzduosios pilies.

— Petrai,— nusivylęs tarė Vladas,— jei nėra skylės, tai pamėginkime prisikasti iki nugrimzduosios pilies stogo, juk Yla pasakojo, kad ji visai negiliai ir kažkas jau buvo prisikasęs.

— Pamėginkime,— sutiko Petras.

Parinko vaikai piliakalnio viršūnėje vietą ir įniko kasti. Nuplėšę velėną, jie rausėsi gilyn į jo purią juodą žemę. Kastuvai smigdavo lengvai, tik dažnai atsitrenkdavo į sudulėjusius akmenis, išversdavo senų molinio puodo šukių ar sutrūnijusių kaulų, bet iš pradžių vaikai į tuos radinius nekreipė dėmesio. Iškasę gana gilią duobę, jie pasiekė raudoną gryną molį. Jį kasti buvo labai sunku, ir vaikai greitai pavargo. Pagaliau Vladas pradėjo abejoti dėl darbo vaisių:

— Zinai, Petrai, čia mes nugrimzdusios pilies neprisikasime. Štai jau seniai grynas molis. Čia pilies nebus.

— Pamėginkime kasti kitoje vietoje,— pasiūlė Petras.

Kiek atsipūtę, vaikai pradėjo rausti kitur. Bet ir čia jokio pilies stogo nerado, nors duobę juodame žemės sluoksnyje buvo dar gilesnę iškasę. Vaikai joje visai pasislėpė. Taip besirausdami, net nepastebėjo, kad purus žemės sluoksnis gresia juos užgriūti. Staiga vienas kraštas ėmė trupėti ir šlumštelėjo į duobę, užpildamas žemėmis vaikus iki pat krūtinės. Kojų jie negalėjo nė pajudinti. Vlado kastuvus liko po žemėmis, tik Petras dar tebeturėjo savąjį, tačiau ir tas iki pat rankenos buvo žemių užpiltas, ir jį vos beištraukė. Daug vargo turėjo vaikai, kol iš užgriuvusios žemės išsikapstė ir išlipo ant kietos piliakalnio viršūnės.

O jau ir vakaras čia pat. Visa pelkė gaubiasi rūku.

— Matyt, teisybę Yla sakė: pilis užburta, ir mums jos nepasiekti,— nusivylęs pastebėjo Vladas.

— Tikrai užburta,— sutiko Petras.

Pažarstęs išraustą žemę, jis rado kažkokią šukelę.

— Štai kokia įdomi šukelė, kokiais raštais ji padabinta.

— Tikrai.

— Pasirinksime daugiau.

— O kam jos reikalingos?

— Tėveliui parodysiu, jis pasakys, kam jos buvo reikalingos ir kada padarytos.

— Šukelės tai parodyk, bet nesakyk, ko mes piliakalnyje ieškojom.

— Kodėl?

— Kad piliakalnyje esančių turtų nepaimtų. Tavo tėvelis mokyta žmogus. Jis greit burtus panaikins ir paims turtus. Geriau mes čia dar kartą ateisime.

— Teisingai sakai, apie turtus kalbėti negalima.

— Taigi.

Vaikai prisirinko pilnas kišenes įdomių šukelių ir leidosi atgal per pelkę paslaptinguoju keliu. Dabar jau greičiau brido, nes buvo apsipratę su jo klastomis. Netruko jie namus pasiekti.

VALIULIO AKMUO

Sekmadienio pavakare pas Ylą vėl susirinko vaikų būrys. Senukas juos linksmi sutiko ir vėl daug naujo papasakojo. Šį kartą teko išgirsti apie Valiulio akmenį.

— Alkos gojelyje prie Karališkių ežero guli didelis Valiulio akmuo. Štai ką apie jį seni žmonės porina. Po Valiulio akmeniu skylė buvusi. Pro tą skylę vis išlįsdavęs kipšiukas ir, pasivertęs kurpiuku, ant akmens sėdėdamas siūdavęs batukus... Nelaimingas buvęs kipšiukas: vos tik jis ant akmens atsisės ir pradės batukams padus kalti, kaip mat debesys aptraukia dangų, lietus papliumpa kaip iš kibiro, o Perkūnas kad ims trunkytis. Supyks

kipšiukas, patursins Perkūnui pasturgalį ir tučtuojau smunka į skylę. Labai supykdamo Perkūnas ir kad trenks į kipšiuką: vos suskubdamo nelaimingasis po akmeniu panerti.

Daug kartų Perkūnas norėjo kipšiukui užtvoti, bet tik akmenį kliudydamo. Didelę akmens dalį jis buvo nuskėles ir daug savo kulku prie jo per septynis sieksnius į žemę suvaręs. Jos tik po septynerių metų į paviršių teiškildavo. Dažnai žmonės prie Valiulio akmens Perkūno kulku randa. Tokios įdomios tos kulkos, visiškai kaip kirvukai, tik iš akmens nukaltos. Renka žmonės tas Perkūno kulkas sutinusiems karvių tešmenims trinti.

Taigi, sėdėdamo kurpiuku pasivertęs kipšiukas, toks susitraukęs, kuprotas, ir siūdavo batukus. Praeinantiems pro šalį žmonėms siūlydamo juos pirkti, girdavo, kad jų sudėvėti negalima. Nuėjo kartą į gojelį netoli akmens grybauti Adomaičio mergina. Kipšiukas pasiūlė batukus ir jai. Tokie gražūs geltoni batukai, net akį veria, o kipšiukas tik giria juos, tik giria: per tris mėnesius šokdama jų nesudėvėsianti. „Tai gal brangiai už batukus prašai?“ — klausia mergina. O tas ir siūlo: „Tu pirmiau juos padėvėk, užmokėti ir vėliau galėsi.“ Susigundė mergina, paėmė batukus. Šoko ji tais batukais vieną mėnesį — nė žymės nėra. Šoko antrą, o batukai kaip nauji. Baigiasi jau ir trečiasis mėnesis, o jie tarsi dar stipresni pasidarė. Užia jaunimas užgavėnių vakarą, o mergina tiesiog šėlė šėlsta, šoka trypia per naktį, kad tik batukai susidėvėtų ir kurpiukui už juos nereikėtų mokėti. Vidurnaktį, kai bažnyčios varpai paskelbė gavėnios pradžią, jaunimas baigė linksmintis ir išsiskirstė į namus. Patraukė namo ir Adomaičio mergina. Tik žiūri — ne namo, o prie Valiulio akmens beinanti. Patys batukai ją ten veda. Nori juos numauti — negali. Suprato mergina, kad batukai užburti: atėjo laikas už juos kurpiukui mokėti. Ką darys, eina prie Valiulio mergina, o ant akmens jos kurpiukas belaukiąs. „Na, mergele, ar stiprūs mano

batukai, ar gerai per trejus metus linksminaisi? Atėjo laikas man už batukus mokėti.“—„Ko už juos nori?“— klausia mergina. „Nebrangiai prašau — tavo sielos“, — atsakė kurpiukas.

Laukė tėvai merginos per naktį — nesulaukė. Ir rytui išaušus vis dar duktė negrižta. Baisiai supyko tėvai. O tuo metu kaimynų vaikai atbėga išsigandę ir rėkia: „Dėde, dėde, Marijona ant šakos prie Valiulio akmens pasikorusi, o jos batukai ant akmens stovil!“

Subėgo tėvai, kaimynai, žiūri — tikrai ji ant medžio šakos bekybanti, o josios visiškai nauji batukai užkelti ant akmens. Suprato tuomet žmonės, kad ant Valiulio ne koks kurpiukas, o pats kipšiukas, pats velnias sėdėdavo. Merginą pakapyje palaidojo, o batukų tai niekas nebeėmė, nors jie buvo visai kaip nauji. Nenorėjo žmonės dėl jų sielos prarasti. Ir ilgai jie ant akmens stovėjo. Norėdami piktos pagundos išvengti, žmonės susiprato akmenyje kryžių iškalti. Nuo to laiko pradingo užburti batukai ir pats kipšiukas ant jo daugiau nebesirodo.

— Tai mergina! Per trejus metus batukų nesuavėjo. O man trejų vieniems metams neužtenka. Tėvelis net pabara kartais, kad taip greit nuplėšiu. Aš ir užburtus batukus greitai suavėčiau,— pastebėjo visuomet batuotas gimnazistas Petras.

— O kad taip man tuos batukus...— pratarė Vladas, pažvelgdamas į savo basas, purvinas ir suskirdusias kojas,— man jų visai trisdešimčiai metų užtektų. Praėjusią žiemą mirusio tėvo batus visai nuplėšiau. O stiprūs buvo! Tėvelis sakė, kad juos dar senelis buvo pasisiūdinęs ir visą savo amžių šventadieniais su jais vaikščiojęs.

— Nenorėkite velnio užburtų batukų, vaikai,— rimtai tarė Yla.— Nors gražūs ir stiprūs jie bus, bet į pagundą nuves. Sakė seni žmonės, kad po Valiulio akmeniu dideli pinigai užkasti ir

kipšiukui buvo pavesta juos saugoti. O kad po tuo akmeniu tikrai yra lobis, rodo ant jo iškalta pasaga. Pasakojama, kad nesunku, esą, tą lobį paimti. Tereikia iš po jo išsirausti mažą akmenuką ir jį tris dienas burnoje, žodžio nepratariant, laikyti. Trečią naktį, dar gaidžiams nesugiedojus, prie Valiulio akmens nueiti, iš burnos akmenuką išsiimti ir, juo triskart į akmenį pabeldus, susukti: „Valiuli, Valiuli, duok pinigų!“ Pasikels tuomet į viršų sunkus Valiulio akmuo, atsivers skrynios dangtis, ir semkis aukso kiek nori.

— Gal jau to aukso po Valiulio akmeniu seniai nebėra,— paklausė Petras.

— Būti tai yra,— rimtai tvirtino Yla.— Nors ir atrodo, kad jį lengva paimti, o pabandyk žmogus tris dienas akmenuką, žodžio nepratardamas, burnoje išlaikyti. Daug kas bandė, bet trijų dienų ištylėti negalėdavo. Kaimynai, boba, vaikai pablūdusiu laiko, visaip erzina. Neišlaiko žmogus, supyksta, o supykęs ir nepastebės, kaip spiovēs visus po velnių pasiūs. Na ir baigta. Antrą kartą nė nebando akmenuko burnoje laikyti ir tylėti. Taigi turtai dar ir dabar po Valiulio akmeniu guli,— užbaigė Yla savo pasakojimą.

Kitą dieną į ganyklą pas Vladą atėjo Petras, ir mūsų draugai ilgai kalbėjosi apie Valiulio akmenį ir po juo pakastus pinigus.

— Žinai ką, Vladai,— tarė Petras,— pabandykime mes tą užburtą auksą iš po Valiulio akmens paimti. Argi mes tris dienas akmenuko burnoje tylėdami neišlaikysime? O auksą paėmę, knygų ir batukų nusipirksime. Mokytis galėsi.

— Tai eisime prie Valiulio akmenukų pasiimti,— sutiko Vladas.— Tik palauk, perpietėi į miestelį galvijus parginsime.

Parvarę ir sutvarkę bandą, draugai nuskubėjo takeliais per laukus į Alkos gojelį prie Karališkių ežero, už kokių trijų kilo-

metrų. Pasiekę gojelį, draugai ilgai ieškojo paežerėje lazdynų ir visokių krūmų tankumyne Valiulio akmens. Pagaliau jį surado. Didelis buvo akmuo, sulig geros kaimo pirties. Nuo akmens galo buvo du gabalai nuskelti ir gulėjo čia pat. Brūzgyne lindėdamas, akmuo buvo visas kerpėmis ir samanomis apaugęs. Šoko vaikai prie akmens ir pradėjo nuo jo samanas lupinėti.

— Štai ir kryžius! — sušuko Vladas, švariai nugramdyto akmens paviršiuje pastebėjęs iškaltą kryžių.— Tiesą Yla sakė. Bet koks jis keistas, jo skersinė ir statinė kryžmos lygios. O čia ir daugiau kažkokių ženklų besama,— stebėjosi Vladas, didesnią plotą nuo samanų apvalęs ir pamatęs akmens paviršiuje kažkokius neaiškius ravelius.

Prie Vlado prisidėjo Petras, ir, tą plotą švariai nuvalę, juodu pamatė, kad čia ne tik kryžius išrantytas, bet dar greta spinduliuota saulė ir mėnulis.

— Ką jie reiškia? — pažinęs ženklus, samprotavo Petras.— Kas ir kuriam reikalui juos yra iškalęs?

Bet nei jis pats, nei Vladas negalėjo atsakyti į tuos klausimus. Atrasti ženklai sužadino vaikų smalsumą.

— Gal dar kokių ženklų yra? — domėjosi Petras.

Vėl vaikai ėmė gramdyti samanas.

— O štai ir pasaga! — sušuko Petras, pastebėjęs iškaltą ant akmens pusapskritimą, tačiau, geriau įsižiūrėjęs, pastebėjo kitką.— Tai ne pasaga, o lankas, va čia ir strėlė per jį iškalta,— aiškino jis pažintą ženklą Vladui.

— Tai ne pasaga? — nusivylęs teiravosi Vladas.

— Ne, tikrai lankas su strėle! — patvirtino Petras.

— Tai gal ir lobio nebus, jei nėra pasagos? Yla sakė, kad tikrai Valiulio akmenyje ji iškalta.

— Gal kur kitoje vietoje? — spėliojo Petras.— Paieškosime.

Vaikai vėl pradėjo samanas nuo akmens laupyti ir aptiko dar kažkokių neaiškių ženklų. Ilgai jie tuos ženklus tyrė. Ižiūrėti juos buvo labai sunku.

— Šitas lyg žmogų vaizduotų,— aiškino Petras, pirštu vaddžiodamas iškalto raveliu.— Štai galva, rankos, kojos. Čia kažkoks paukštis, o čia...

— Ne žmonių, ne paukščių, o pasagos reikia ieškoti,— nekantravo Vladas, įnirtingai gramdydamas akmenį toliau.

Ilgai vaikai samanas skutinėjo. Visą akmenį nuvalė, visą rūpestingai apžiūrėjo, bet pasagos nesurado.

— Gal ir lobio jokio po tuo akmeniu nėra? — abejojo Vladas.

— O gal žmonės tą lanką pasaga laikė ir lobį po juo padėjo? — tvirtino Petras.

— Tai paimkime akmenukus ir, tris dienas ištylėję, ateisime Valiulio pinigų prašyti,— pasiūlė Vladas.

Draugai ėmė po Valiulio akmeniu raustis, mažų akmenukų ieškoti. Kiek pasirausęs, kietoje, sumintoje žemėje Petras rado gražų akmeninį kirvuką. Tai buvo tikras kirvukas: nugludintas, ir skyelė kotui išurbinta.

— Žiūrėk, Vlada, kokį gražų kirvuką radau,— gyrėsi Petras.

— Tai Perkūno kulka. Jomis, kaip sakė Yla, Perkūnas kipišką ant Valiulio akmens šaudė,— aiškino Vladas.

— Reikia kirvuką paimti, tėveliui parodysiu,— pasakė Petras ir šmakštelėjo jį į kišenę.

Netrukus vaikai rado po mažą akmenuką. Pasiėmę skubėjo grįžti namo, ketindami kitą dieną iš pat ryto juos į burną įsidėti ir tylėti tris dienas.

Rytą atsikėlęs, Petras paėmė akmenuką į burną, tylomis papsuryčiavo ir, bijodamas, kad motina ar tėvas neprakalbintų, po pusryčių tučtuojau išėjo iš namų.

Nelaimei, Petrą tuoj pamatė miestelio vaikai. Pastebėjęs atbėgančius draugus ir nenorėdamas su jais susitikti, Petras nukūrė į laukus. Vaikai pradėjo jį vytis. Kur dingti? Laimė, čia pat ganyklų krūmai, o už jų — Javrų brūzgynai nebetoli. Sumanė Petras juose pasislėpti ir leidosi, kiek kojose neša. O vaikai irgi neatsilieka. Krūmus pasiekė uždusęs, vos teišūrėdamas burnoje tą nelemtąjį akmenuką, ir, kiek giliau įlindęs, pasislėpė. Atbėgę vaikai ilgai jį šaukė, ieškojo, bet jis tylėjo. Labai norėjo Petras vaikams atsilipti, bet, pasiryžęs tris dienas ištylėti, save nugailėjo. Vaikai pagaliau nutilo ir išsiskirstė. Krūmuose Petras išbuvo iki pat vakaro. Namu sugrįžęs, jis tylėdamas pavakarieniavo ir atsigulė.

Kitą dieną Petras nutarė pasilikti namie. Jis įsitaisė kertėje su knyga rankose. Bet ir skaityti buvo sunku. Graži, šilta diena vilioje viliojo Petrą iš namų, ir knyga visai jo nedomino. Laikas slinko labai pamažu. Pagaliau šiaip taip jis sulaukė pietų. Visi susėdo už stalo.

— Tylite, tarsi šermenys būtų mūsų namuose. Kas nutiko? Petrai, kodėl antrą dieną tavo balso negirdžiu? Ar besveikas? Gal ką skauda? — nutraukė tylą daktaras.

Labai norėjo Petras mylimam tėveliui atsakyti, bet laiku susigriebė: įkimšo šalia akmenuko į burną geroką kąsnį ir papurtė galvą. O tuo metu kažką pasakė motina ir tėvo dėmesį nukreipė.

Petras išvargo namuose iki vakaro. Jis ir antrą dieną laimingai ištylėjo.

Trečia diena vėl buvo graži. Nebegalėdamas nustygti namuose, Petras sumanė išeiti į laukus ir dieną praleisti kur nors

parugėje. Susiradęs ramią vietelę, išsitiesė ant žolės prieš saulutę pasilepinti. Ilgai jis vartėsi nuo vieno šono ant kito, mąstė, svajojo ir pagaliau, karštų spindulių glamonėjamas, užmigo. Pabudo Petras, žiūri — jau saulutė ritasi dangaus skliautu žemyn, namuose pietų laukia. Ir taip dažnai jam nuo motutės tenka, kad vėluojasi, o čia ir valgyti norisi. Ilgai negalvodamas, Petras pakilo ir nukūrė namo. Netoli miestelio staiga topt į galvą: „O kur akmenukas?“ Pamaišė liežuviu burnoj — tuščia. Matyt, parugėje bemiegant jis bus išriedėjęs. Net ašara ištryško Petru: taip ilgai jis akmenuką burnoje išlaikė, tiek išsikamavo — ir taip kvailai pamesti! Ką darysi, antrą kartą jau nebegalima imti, antru akmenuku Valiulio neprišauksi.

Daug vargo turėjo su savo akmenuku ir Vladas. Kiti du vaikai, kurie drauge su Vladu ganė, jei pamatydavo, kad kuri karvė ar ožka nuo bandos atsiskyrė ir į desantininkų javus traukia, rikteldavo, ir tos paklusios sugrįždavo atgal. Negalėdamas šaukti, Vladas turėjo bėgioti ir varinėti prie bandos atsiskyrusius galvijus. Visai nusiplūkė per dieną taip belakstydamas. Į pavakarę vos kojas bepavilko, bet ištylėjo. Kitą dieną vėl tas pats vargas, o čia dar anuodu piemenys, nepaprasto Vlado tylumo nustebinti, stengėsi jį visaip prašnekinti: kalbino, juokėsi, pokštavo, erzino, bet Vladas nieko nepaisė. Ir trečią dieną jis laimingai ištylėjo, nors draugai dar labiau erzino ir juokėsi. Namie tylėti jam buvo nesunku. Maža jis su motina tesimatydavo: pažadins sūnų iš ryto, pavalgydins ir išėina į miestelį prie kokio nors darbo, o jis gena bandą. Vidudieniais motina dirbdavo, Vladas vienas pietaudavo, o vakare, abu per dieną nuvargę, skubėdavo vakariečiai ir gultis, retai kokiu žodeliu tepersimesdami. Motina miegojo troboje, o Vladas — tvarto palėpėje ant šieno.

Ištylėjęs trečią dieną, Vladas džiūgavo. Jau nebetoli laimė! Sutems, ir šit jis su akmenuku burnoje prie Valiulio nubėgs, į jį

pabėdęs sušuks: „Valiuli, Valiuli, duok pinigų!“ Pasikels akmuo, atsivers skrynios dangtis, semkis aukso kiek nori. Paskui naują eilutę, batus pasisiūdins, knygų pirks, mokysis, o ir motinai galės padėti. Taip besvajodamas, Vladas tylomis pavakarieniavo ir užlipo į tvarto palėpę kiek nusnūsti. Gulantis atsikišęs šiaudas netikėtai jam bakstelėjo į nosį. Sučiaudėjo Vladas, o akmenukas iš burnos ėmė ir iškrito. Ilgai tą vakarą verkė Vladas, bet pagaliau, išvargęs per dieną, užmigo.

Nepasisekė draugams Valiulio užburtąjį auksą paimti.

AVINĖLIO BANGOSE

— Ar žinote, vaikai, Avinėlio ežerėlį už ganyklų tarp Milžinkapio smėlyno kalnų? — senasis Yla paklausė susirinkusių šventadienį pas jį vaikų.

— Žinome! — chorų atsiliepė vaikai. — Jame daug karosų, tik sunku juos sugauti, dumblo dugne gausu.

— E... e... Avinėlyje ne vien tik karosų, kai ko ir geresnio yra. Jo dugne dvylika statinaičių aukso, švedų paskandinto, guli!

Sie Ylos žodžiai labai vaikus sudomino.

— O kodėl jį paskandino? Papasakokit, seneli! — suskato Ylą prašyti vaikai.

— Gerai, bet reikia pradėti viską iš pradžių. Ar žinote, kaip Avinėlis atsirado ir kodėl jis taip vadinamas?

— Nežinome.

— Taigi, pasiklausykite. Kartą senovėje vieną gražią vasaros dieną ant Milžinkapio smėlyno nugulė debesiukas. Mažas debesiūkstis, bet toks triukšmingas: žaibuoja, blyksi, perkūnus svaido ir vis apie smėlyno kalnus suka. Pabūgo piemenys audros ir ėmė varytis gyvulius namų link. Gena, skuba, tik viena mergaitė pamatė, jog nėra jos avinėlio, ir kad suriks: „Kur mano avinėlis?!“ Kai suriko mergaitė, debesis taip ir leptelėjo į tarpukalnę. Atsirado toje vietoje ežerėlis, kurį žmonės ir pavadino Avinėliu. Senovėje ežerai dažnai debesimis padangėje slankiojo ir, jei kas jų vardą atspėdavo, tai jie tuojau toje vietoje nusileisdavo. Daug tokių ežerų yra.

— O kaip švedų auksas į jį pateko?

— Dabar tai ir apie švedų auksą paklausykite,— ramiai kalbėjo vaikams senelis Yla.— Seniau švedai su lenkais ilgai kariavo. Kartą juos lenkai ant Milžinkapio kalnų apsupo. Dieną, antrą, trečią kovėsi švedai su lenkais. Daug jų toje kovoje krito. Mato — neišsilaikysią, teksią jiems visiems čia savo galveles pakloti, tai visą auksą — o jo dvylika statinių turėjo — nuo kalno paritino ir Avinėlyje nuskandino. Greitai visi švedai kovoje krito. Visi jie Milžinkapio smėlyne ir palaidoti. Ana, kiek žmonių griaučių vėjas smėlyje išpūkstė. Po smarkesnės audros vien tik kaulai baltuoja. Tai vis nelaimingųjų švedų kaulėliai. Ir ko jie į mūsų kraštą vilkosi? Jie turėjo dar vieną statinę sidabrinių pinigų, tai kai ją nuo kalno į Avinėlį paritino, ėmė ir suiro šulai, pinigai smėlyje pažiro. Jų ir dabar dar žmonės Milžinkapio smėlyne randa. Kai kas tai pilnas kepures sidabrinių pinigų prisirinkdavo.

— Kodėl tas smėlynas Milžinkapiu vadinamas? — paklausė kažkuris vaikas.

— Milžinai ten yra palaidoti,— sako Yla.— Senovėje žmonės buvo milžinai. Sėdi, būdavo, vyras ant vieno kalno, o pypkę kemšasi kitame kalne. Moterys irgi milžinės buvo: stovi ant vieno kalno, o kitame maišo samčiu puodą su viralu. Vėliau milžinai išnyko: ar tai nuo maro, ar kurios kitos ligos. Jų jau ir kaulai sutrūnijo, tik ta vieta, kur jie palaidoti, dar ir dabar Milžinkapiu vadinama.

Stebėjosi vaikai, kad senovėje tokie dideli žmonės gyveno, norėjo apie juos daugiau paklausinėti, bet Yla vėl ėmė pasakoti apie paskandintą Avinėlyje švedų auksą.

— Kad aukso Avinėlyje yra, tai visi žino. Kai dar ponas gyvas buvo, į dvarą kartą atvažiavo kažkokie svetimos šalies didikai. Ilgai jie su ponu tarėsi. Daug kartų važiavo Avinėlio pažiūrėti. Jie buvo atvykę švedų aukso iš Avinėlio dugno išgriebti. Bet kaip jį iš ten paimti? Sumanė ponai per smėlyną didelį griovį iškasti ir iš Avinėlio vandenį nuleisti: tada būsią galima ir auksą paimti. Pasamdė jie žmonių ir pradėjo tą griovį kasti. Bet, matyti, tas švedų auksas yra užburtas. Kiek žmonės per dieną iškasdavo, naktį vėl smėlis užpildavo. Ilgai kamavosi ponai su tuo grioviu ir, nieko nepesę, metė jį kasti. Atrodo, kad darbas visai nesunkus. Smėlį kasti lengva, o Avinėlis, pažiūrėti, tai daug aukščiau tarpukalnėje guli negu „Peklos“ pelkė. Jei tik tą griovį prakasus, tai kaip mat vanduo nubėgtų, ir imk tuomet švedų auksą iš sauso dugno.

Tas Ylos pasakojimas mūsų lobių ieškotojams, Petruui ir Vladui, giliai įstrigo į galvą. Ar nepabandžius švedų aukso Avinėlyje jiems paieškoti, patikrinti, ar tiesą Yla kalbėjo. Jei statinaitės su auksu tikrai Avinėlio dugne guli, tai jas kartimis lengva aptikti, o radus galima bus kaip nors ištraukti.

Ilgai netrukę, vieną popietę Petras su Vladu ėmė braidyti po platų Milžinkapio smėlyną, atsidėję smėlį žiūrėjo, išbarstytų pinigėlių ieškojo. Tikrai, smėlyje klampodami tarp baltuojančių žmonių kaulų draugai rado kelis mažus, pažaliavusius ir visai jau nudilusius pinigėlius. Ir ne tik pinigėlių, dar rado ir aprūdijusių geležinių daiktų: iečių, kirvių, strėlgalių, sagčių, o vietomis ant pažaliavusio smėlio žalvarinių žiedelių, įvijų ir kai kurių kitų daiktų. Petras pradėjo tuos daiktus rinkti.

— Kam tuos surūdijusius gelžgalius renki? — paklausė draugą Vladas.

— Tėveliui parodysiu, jis pasakys, kam jie buvo reikalingi.

— Įdomu, ką jis pasakys?

— Žinai, Vladai, ateik kurią pavakarę pas mane, nueisime drauge pas tėvelį, viską, ką surinkome, parodysim.

— Ne, aš neisiu.

— Kodėl?

— Gal tavo tėvelis pyks, jei aš ateisiu.

— Nebijok, tėvelis labai geras. Kai aš jam pasakiau, kad tau knygas skaityti nešu ir tu mokytis nori, tai tėvelis tave gyrė ir net liepė atsivesti.

Dabar ir Vladas pradėjo įvairius senoviškus daiktus rinkti. Tačiau jie maža mūsų draugams berūpėjo: nedavė ramybės švedų auksas, ir todėl, radę smėlyne kelis mažus sidabrinus pinigėlius, jiedu tikrai Ylos žodžiais patikėjo, kad jie yra išbyrėję paritus nuo kalno statinę su sidabru. O jei čia tiesa, tai ir Avinėlyje tikrai švedų auksas guli. Bet kuriuo būdu jį pasiekti?

— Vladai, patsai gerai nardai, pamėgink pasinėręs Avinėlio dugną pasiekti,— patarė Petras.

— Ne, Avinėlio dugną panėrus nepasieksi. Daug dumblo.

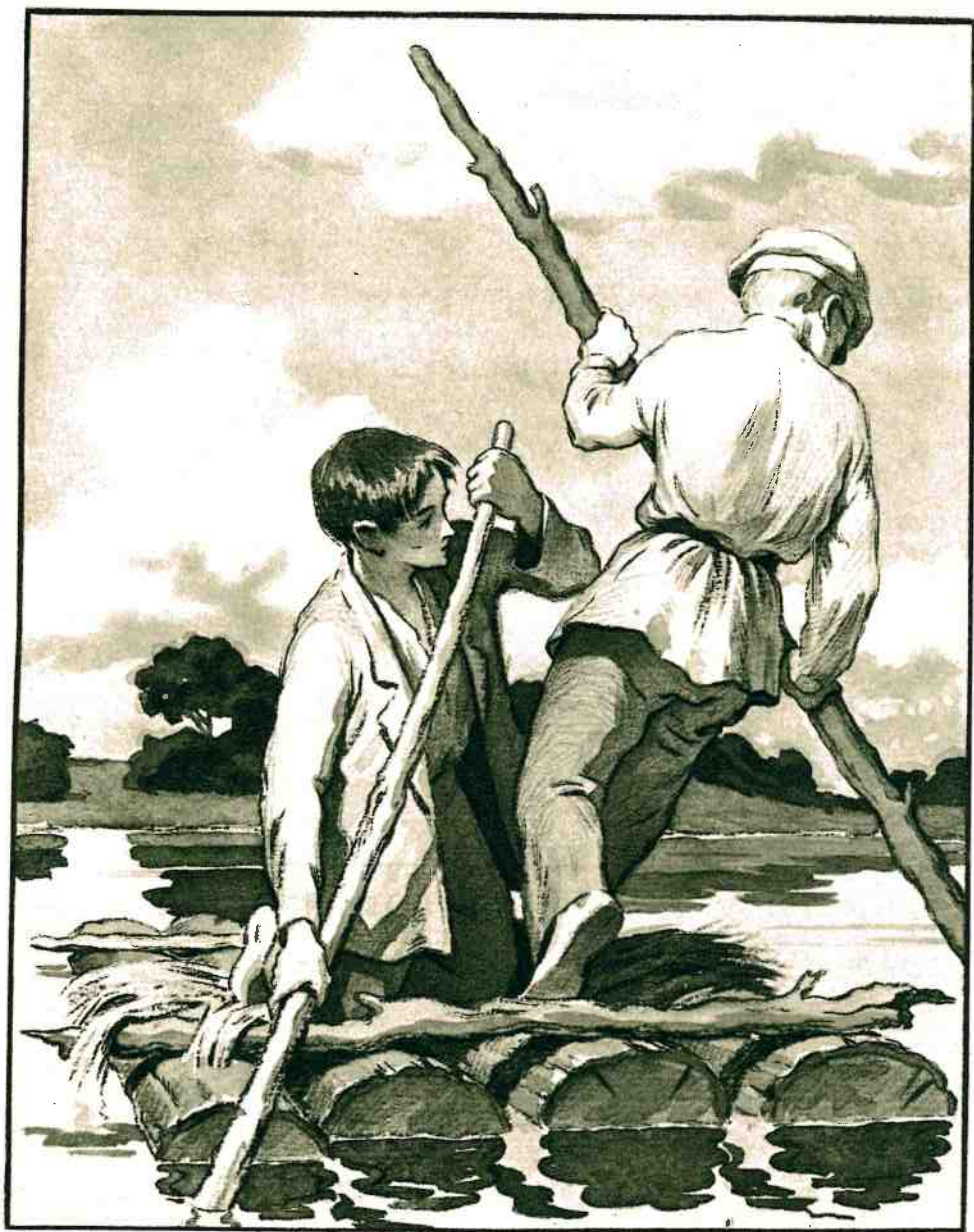
— Tai žinai ką,— svarstė Petras,— sukalsime plaustą ir juo plaukydami kartimis dugną tirsime. O kai statines su auksu aptiksime, tai kaip nors jas ištrauksime.

— Tiesą sakai,— sutiko Vladas,— tik kad kas mūsų nepamatytų.

— Plaustą krūmynėly kalsime.

Pradėjo vaikai plaustą ruošti. Iš visur paslapčiomis ėmė vilkti į krūmynėlį prie Avinėlio įvairius rąstgalius, malkų pliauskas, lentgalius. Surinkę visą krūvą, jie surentė šioką tokį plaustą, išmėgino jį vandenyje. Plaustas pakėlė juos abu ir ant vandens laikėsi gerai. Sutarė vaikai sekmadienį, kai nieko laukuose nebus, statinaičių su auksu Avinėlyje paieškoti.

Atėjo sekmadienis. Vladas galvijus popietei iš ganyklos atvare; apsižiūrėjęs, kad niekas nemato, atkabino nuo kaimyno Naviko šulinio svirties kartį ir drauge su Petru ganyklomis nuėjo prie Avinėlio. Viskas sekėsi gerai. Aplinkui nebuvo matyti jokio žmogaus. Vaikai ištraukė plaustą iš krūmų, nuvilko jį į vandenį, sulipo ir, kartimi pasistumdami, ėmė irtis. Plaustas vandeniui čiuožė lengvai, tik su kartimi buvo sunkiau: giliai ji dugno dumblyle įstrigdavo, ir ištraukti ją būdavo ne taip jau lengva, dėl to ir plaustas į šonus krypuliavo, vietoje sukinėjosi, tai vienu, tai kitu galu į vandenį panirdavo. Bet tai vaikų negąsdino, ir jie kas kartą vis toliau nuo kranto plaukė. Bet juo toliau nuo kranto, juo daugiau dumblo buvo ant dugno nusėdę: kartis vis giliau įstrigdavo ir sunkiau pakludavo traukiama. Nors ir gilus buvo Avinėlis, bet švaraus vandens jame ne daugiau kaip per metrą tebuvo, o giliau tai tik drumzlės ir dumblas juodavo. Dairosi vaikai plaukdami, ar nepamatys kur vandenyje statinaičių su auksu, ar kur dumblyle kartimi jų neaptiks. Tačiau nei akims,

nei karčiai aptikti jų vis nepavykdavo, sudrumstame vandenyje nieko nebuvo matyti. Besistumdamas Vladas kartį giliai į dugną įsmeigė, ir ji į kažką kietą dugne stipriai atsitrenkė, net rankos sudrebėjo.

— Statinė su auksu! — linksmi sušuko Vladas. O tuo metu rankos spaudžiama kartis nuo kietos atramos nuslydo ir visu savo ilgiu į vandenį pasinėrė. Karties iš rankų neišleisdamas, Vladas staiga pliumptelėjo į vandenį, o bekrisdamas kojomis stipriai į plaustą spyrė. Pasviro į šoną plaustas, subraškėjo ir trūko pusiau. Ir Petras vandeny atsidūrė. Greitai vaikai iš vandens išniro ir žiūri, kad plausto dalys gerokai nuo jų nuplaukusios. Nors ir apsirengę, vaikai leidosi plaukti ir, pasiviję savo plausto likučius, įsikibo į juos, atsigavo ir dairėsi, kas čia jiems atsitikę.

— Kur statinaitė su auksu? — pirmas paklausė Petras.

— Ogi ten, kur kartis įstrigo.

— O kur ji?

Dairėsi vaikai, bet labai sudrumstam vandeny ir dumble įstrigusios karties niekur nebuvo matyti. Nieko nepadarysi, reikia į krantą plaukti. Ta netikėta maudynė, nors ir su drabužiais, vaikų neišgąsdino, blogiau, kad karties niekur nebuvo galima rasti.

— O kaip bus su kartimi, juk ji nuo Naviko šulinio? — pastebėjo Vladas.

— O ar jis matė, kaip ją ėmei? — paklausė Petras.

— Niekas nematė, visi buvo išėję.

— Tylėk, tai niekas ir nesužinos, kad tu paėmei.

Gerokai privargo vaikai, kol, plausto likučių įsikibę, pasiekė krantą. Pagaliau čia atsikvėpė. Sekmadienis buvo šiltas, ramus, saulėtas.

— Reikia nuo drabužių purvą nuplauti ir išsidžiovinti, negi šlapi į miestelį grįšime,— tarė Vladas nusivilkdamas ir, priėjęs prie švaresnio vandens, pradėjo juos plauti. Petras taip pat nusivilko savo gimnazistišką uniformą ir atsargiai, stengdamasis nesudrumsti vandens, ėmė ją skalauti. Nuplovę nuo drabužių ir baltinių purvą, vaikai juos krūmyne ant šakų pakabino džiūti, o patys vėl sušoko į Avinėlių purvo nuo kūno nuplauti. Išsimaudę vaikai, juokaudami iš savo nuotykių, išlipo ant kranto saulutėje apdžiūti. Netikėtai Vladas pažvelgė į Petro kojas ir išsigando.

— Petrai, kas tavo kojoms?

Pažiūrėjo į savo kojas Petras ir net nubalo iš išgąščio, o tuo metu ir skausmą pajuto. O jos, nors ir švariam vandenyje buvo nuplautos, juoduote juodavo nuo daugybės į jas įsisiurbusių dėlių. Juodosios siurbėlės raitės ant Petro kojų, stipriai prie odos prikibusios, į ją įsisiurbusios, vietomis net kraujas tekėjo.

— Tai dėlės,— atspėjo Vladas,— nuimk jas, nes visą kraują iščiulps.

Pabraukė Petras rankomis per kojas, bet slidžios dėlės buvo jau taip stipriai įsikibusios, kad nė nekrustelėjo. Pabandė po vieną jas nutraukti, bet jos slydo iš drebančių pirštų. Paėmė Vladas pagaliuką ir bandė juo dėlės nubraukti, bet ir tai nepadėjo. O kraujas iš kojų vis smarkiau ir smarkiau tekėjo. Nors skausmas praėjo, bet vaikai buvo labai išsigandę.

— Žinai, Petrai, nieko mes rankomis ir pagaliu dėlėms nepadarysime, kol jos pačios kraujo neprisisiurbs ir neatkris.

— O kada tas bus?

— Negreit. Ilgai biaurybės žmogaus kraują siurbia. Mačiau, kaip senis Navikas pirtyje jomis iš smilkinių sugedusį kraują leido. Apkibo biaurybės jo smilkinius, o kraujas veidu teka. Baisu

buvo į senį žiūrėti. Daug kraujo dėlės iš Naviko iščiulpė; apalpo senis, vos nemirė, o jos vis čiulpia ir čiulpia.

— Tai gal aš mirsiu,— nusigando Petras. Ir Vladas dėl draugo nelaimės labai susirūpino, bet staiga, kažką prisiminęs, linksmi sušuko:

— Lukterk, Petrai! Nubėgsiu pas Abromą į senąją karčiamą, jo druskos paprašysiu, ir dėlės apibersime. Labai druskos biauzybės nemėgsta. Daug kartų, dėlių prigaude, mes jas druska apiberdavome, tai raitydavosi siurbėlės.

Griebę savo dar šlapius drabužius, Vladas greit apsirengė ir nubėgo į senąją karčiamą. O Petras vos gyvas iš baimės laukė draugo ir, žiūrėdamas į savo dėlių nusagstytas ir krauju pasruvusias kojas, graudžiai pravirko. Tikrai manė vaikas, kad jo mirtis nebetoli, kad jau niekuomet jis savo mylimų tėvų nepamatys. Tačiau netrukus Vladas grįžo, druska nešinas, ir apibarstė ja Petro kojas. Pajutusios druską, dėlės ėmė raitytis ir susitraukusios viena po kitos nuo kojų atsikabino. Greitai nė vienos dėlės nebeliko. Bet nauja nelaimė: druska pateko į dėlių padarytas žaizdeles, ir Petras pajuto kojose nepaprastą skausmą. Atrodė, lyg jas kas deginte degintų. Ne savo balsu šaukdamas, parkritęs ant žemės jis raitėsi lyg ta dėlė. Labai išsigando Vladas, nesumanydamas, kuo čia draugui padėti. Bet greit susivokė: čiupęs draugą, nuvilko į vandenį. Vandenyje, druskai ištirpus, skausmas pranyko, bet kraujas smarkiau iš žaizdelių pasruvo. Nors diena buvo šilta, o ežerėlio vanduo irgi nešaltas, bet, nustojęs daug kraujo, Petras išbalė, ėmė dantimis kalenti, tarsi nuo šalčio drebėti. Matydamas, kad ir vandenyje draugui blogai, Vladas jį vėl į krantą ištraukė. Petras kiek atsigavo saulutėje, o, kūnui džiūstant, traukėsi ir žaizdelės, kraujas vis silpniau tekėjo. Pagaliau jos visai užsitraukė. Netrukus ant Petro kojų, kur dėlės siurbė

kraują, pasiliko tik maži šašiukai. Jis visai atsigavo. Bet ieškoti Avinėlio dugne švedų aukso statinių draugai nė nemanė.

— Žinai, Vladai,— po ilgos tylos tarė Petras,— nepasiekti mums Avinėlyje nuskandinto švedų aukso. Ana, ir Yla sakė, kad net svetimos šalies ponai jo nepaėmė, tai ir mums, matyt, neteks jo regėti.

— Tur būt, neteks,— liūdnai pridūrė Vladas, kildamas grįžti namo.

KIEK ISTORIJS

Kartą parginęs bandą Vladas atėjo pas Petrą. Jiedu buvo sutarę parodyti daktarui surinktas senienas ir paprašyti, kad jis paaiškintų. Paėmęs dėžutę su tais senoviškais daiktais, Petras pravėrė tėvo kabineto duris, kur jis skaitė laikraštį, ir paklausė:

- Tėveli, ar tu laisvas, galima pas tave?
- Jei rimtą reikalą turi, laisvas.
- Labai rimtą, tėveli.
- Prašau.

Petrui iš paskos nedrąsiai žengė į kabinetą ir Vladas.

— A, ir Vladas! Sveikas, sveikas! — atsakė pasveikintas daktaras ir, pamatęs, kad Vladas drovisi, pakvietė: — Prašau, Vlada! Sėskite, vaikai. Kaip ožys su gervinu gyvena, kokius naujus mokslus išėjo? Petras sako, kad tu jį naujų išdaigų mokai?

Vladas, droviai šypsodamasis, tylėjo.

— Taip, tėveli, jis išmokė gerviną ant ožio nugaros ne tik stovėti, bet ir jodinėti.

— Įdomu, įdomu. Blaivų ar girtų?

— Blaivų, tėveli! Pasigėręs gervinas nieko neklauso.

— Vargšas paukštis. Silpnos valios žmonės, nelaimei ištikus, kartais degtinėje nusiraminiimą randa ir pradeda gerti. Ar tik ne dėl to, kad laisvę prarado, ir gervinas girtuokliu virto?

— Jei degtinės jam niekas neduoda, jis negeria, tėveli! Žmonės jį senojoje karčiamejoje girdo.

— Tik jūs, vaikai, jo negirdykit.

— Ne, tėveli, mes jam duonos, varškės, mėsos duodame. Aną dieną Kazys krūmuose gyvatę užmušė ir jam atidavė. Tai džiaugėsi gervinas, net be muzikos šokti pradėjo.

— Mylėkite gyvulius, vaikai. Jie žmonių gyvenimo ramstis. Kai žmogus ištiesė jiems savo globėjišką ranką, jie pamilo jį, prisirišo ir dabar viską jam atiduoda.

Petras atidarė dėžutę ir, išėmęs iš jos rastą prie Valiulio akmens kirvuką, padavė tėvui.

— Žiūrėk, tėveli, kokią įdomią Perkūno kulką radome. Tikras kirvukas, tik akmeninis.

— Tikrai įdomus kirvukas,— jį apžiūrėdamas, tarė daktaras.— O kodėl jį Perkūno kulka vadinat?

— Perkūnas juos audros metu svaido, velnius jais šaudo! — paaikšino įsidrąsinęs Vladas.

Nusišypsojo daktaras ir paklausė:

— Įdomu, įdomu! Ar žinote, kiek jam metų?

— Dar septynių neturi! — tvirtai įsitikinęs, atsakė Petras.

— Kodėl?

— Dar į žemės paviršių nebuvo iškilęs, nors jau visai negiliai radome.

— Iš kur jūs tai žinote?

— Senelis Yla sakė, kad Perkūno kulka per septynis sieksnius į žemę įsmenga ir po septynių metų į paviršių iškyla,— aiškino Petras.

— Ir senelis Yla, ir jūs, vaikai, labai klystate,— tarė šypsodamasis daktaras.— Tas kirvukas ne septynis, o labai labai daug metų turi.

— O kiek?

— Tur būt, ne mažiau, kaip tris tūkstančius.

— Tris tūkstančius!.. — nustebo vaikai.

Pamatęs vaikų nustebimą, daktaras ilgokai jiems aiškino, kad gilioje senovėje žmonės nei geležies, nei kitų metalų dar nežinojo ir visus darbo įrankius ir ginklus dirbdinosi iš medžio, kaulo ir akmens. Labai didelės reikšmės tuomet žmonių gyvenime turėjo akmeniniai kirviai ir kiti iš akmens padaryti darbo įrankiai, todėl ir tas laikas yra vadinamas akmens amžiumi.

— Ką gi su tokiu kirviu buvo galima padaryti? Juk medžio su juo nenukirsi? — teiravosi Petras.

— Visam kam tas kirvis buvo naudojamas. Nors ir sunku buvo su juo dirbti, bet nukirsdavo su juo nestorus medžius, ko vojo ir medžiojo.

— O kaip tuos kirvius padarydavo?

— Daug darbo ir laiko reikalavo tokio kirvio padarymas. Vieną kirvį visą savaitę, o gal ir ilgiau dirbdavo. Paimdavo žmogus parankesnę akmenį ir, jei jis būdavo per didelis, tai su kitu akmeniu jį apskaldydavo. Ant kito, didesnio akmens paberdavo smėlio, suvilgydavo jį vandeniu ir parinktą akmenį

ilgai trindavo, zulindavo, lygindavo jo šonus, norėdami padaryti jį tinkamą darbui.

— O kaip tą skylę kotui išurbindavo? — pasiteiravo Petras.

— Skylę kotui kaulu grėždavo.

— Kaulu? — nustebė Vladas.— Juk kaulas daug minkštesnis negu akmuo!

— Tikrai kaulu. Čia irgi suvilgytą smėlį panaudodavo. Nuskelldavo kaulo galą ir jį lanko temple keletą kartų apvyniodavo. Nuskelstą kaulo galą pastatydavo ant smėliu apiberto kirvuko šono ir, iš viršaus jį koku medžio gabalu prilaikydami, lanką patraukdavo. Kaulas lėtai sukdavosi ir grikšėdamas su smėliu grėždavo akmenyje skylę. Kaulas dildavo, bet ir skylė pamažu gilesnė darydavosi. Nudilęs kaulas būdavo pakeičiamas nauju. Dieną, dvi, tris, o gal ir ilgiau taip grėždavo, kol pagaliau kiaurai kaulas praliūdavo. Negailėjo tuomet žmonės nei darbo, nei laiko, stengdamiesi palengvinti savo gyvenimą ir grumdamiesi kovoje dėl būvio.

— Tai žmonės akmeninius kirvukus darė! O kodėl Yla juos Perkūno kulkomis vadina? — teiravosi Petras.

— Perkūno kulkomis akmeninius kirvukus žmonės pavadinė daug vėliau. Jie pažino žalvarį ir geležį. Pradėjo iš jų dirbtis patvaresnius ir patogesnius darbo įrankius bei ginklus. Ypač buvo patogūs geležiniai. Jie ir dabar yra naudojami, tik kur kas geriau pritaikyti darbui. Ilgainiui žmonės pamiršo, kad jie patys dirbosi akmeninius kirvius ir juos naudojo savo gyvenime, o, radę kur nors, manė, kad jie stebuklingai atsiranda, kad jie audros metu paties piktojo dievo Perkūno iš dangaus yra svaidomi. Nežinojo tuomet dar žmonės, kodėl žaibuoja, kodėl griaustinis griaudžia, tai ir manė, kad yra piktas ir galingas dievas Perkūnas, kuris žaibą ir griaustinį valdo, akmeninius kirvukus į savo priešus — velnius — svaido. Ilgai žmonės tuo tikėjo ir

pačius kirvukus stebuklingais ir šventais laikė. Dar ir dabar mūsų kaimiečiai tuos kirvukus Perkūno kulkomis vadina, karves, o kartais ir žmones gydo, sutinusias vietas trina. Dabar jau apie įvairias tolimosios žmonijos praeities senienas yra sukurtas net atskiras archeologijos mokslas. Tas mokslas paaiškina ne tik pačius daiktus, bet ir kada bei kaip gyveno jų savininkai, kai dar rašto neturėjo.

— O kaip tas kirvukas prie Valiulio akmens pateko? — vėl teiravosi Petras.

— Kokio Valiulio akmens, kur jis?

— Valiulio akmuo yra Alkos gojelyje, prie Karališkių ežero. Toks didelis akmuo, o ant jo vienoje pusėje yra iškalta kryžius, saulė ir mėnulis, o kitoje — lankas su strėle, žmogus, paukščiai.

— Tai labai įdomus akmuo. Matyti, tie ženklai yra įvairių laikotarpių. Žmogus, lankas su strėle, paukščiai be nebus tik akmeninio kirvuko amžininkai. Tuomet žmonės mito įvairiu renkamuoju maistu, vertėsi medžiokle ir žvejyba. Tą gyvenimą žmogus ir ant akmens atvaizdavo. Kirvukas prie to akmens galėjo patekti visai atsitiktinai. Žmonės medžiodami dažnai į žvėris kirvukus svaidydavo ir jų vėliau nebesurasdavo.

— Yla sakė, kad prie Valiulio akmens žmonės dažnai jų randa! — pastebėjo Vladas.

— Jei jų daugiau randama, ir ypač jau sugedusių, perskilusių ar nebaigtų dirbti, tai ten galėjo būti žmonių gyvenvietė, todėl daugelis ir į žemę patekdavo.

— O kam ten yra kryžius, saulė ir mėnulis iškalti? Pagalvojo daktaras ir paklausė:

— O ar nepastebėjot, koks buvo kryžius?

— Keistas kryžius, tėveli. Net ir Vladas, jį radęs, sakė: „Žiū-

rėk, Petrai, koks kryžius: jo ir skersinė, ir statinė kryžmos visai lygios.“

— Tada čia ne krikščioniškas kryžius: tai senoviškas ugnies, o tikriau — saulės ženklas. Tie ženklai bus iškalti jau daug vėlesniais laikais. Neapsiriksiu pasakęs, kad jie kiek daugiau negu tūkstantį metų turi. Tais laikais mūsų krašto žmonės, lietuvių protėviai, jau plačiai vystė žemdirbystę ir gyvulininkystę. Būdami žemdirbiai, jie labai garbino saulę, ją dievino ir laikė visokių gyvenimo gėrybių tiekėja. Kad saulė būtų jiems palanki, ant kai kurių dirbamuose laukuose esančių akmenų aukodavo jai savo kuklias aukas ir tuos akmenis laikydavo aukurais. Ilgainiui net kalbėti imta, kad po jais yra paslėpti užburti lobiai ar kokie nors turtai. Matyti, ir Valiulio akmuo buvęs toks saulės aukuras. Gal ir apie jį kalbama, kad slepiąs kokius nors turtus ar lobius?

Į tą tėvo aiškinimą Petras jau buvo besižiojęs sakyti, kad apie Valiulio akmenį tikrai taip kalbama, bet Vladas kumštelėjo draugui į šoną. Supratęs draugą, Petras staiga tėvo paklausė:

— Tai kuris dievas — Perkūnas ar Saulė — buvo laikomas vyriausiuoju?

Nusišypsojo daktaras ir klausia:

— Na, o pats kurį laikytum?

— Aš tik saulę: ji ir šviečia, ir šildo. Kaip gera vasaros laiku!

— Tikrai, saulė yra žemėje gyvybės šaltinis. Be jos nieko nebūtų: nei augalų, nei gyvūnijos, nei žmogaus.

— Bet perkūnas yra galingesnis, baisesnis,— pastebėjo Vladas.

— Žinokit, vaikai,— mokė daktaras,— kad nei geresnių, nei piktesnių, nei galingesnių, nei silpnesnių dievų nebuvo ir nėra. Žmonės seniau, nesuprasdami nei saulės, nei kitų dangaus kūnų

ir įvairių gamtos reiškinių, skirstė juos pagal tai, kaip jie žmogaus gyvenimą veikė, ir juos dievino. Taigi, būdami žemdirbiai, lietuvių protėviai daugiau saulę negu perkūną gerbė. Perkūną vyriausiuoju dievu imta laikyti jau vėliau, kai valdantieji pradėjo juo bauginti ramius žemdirbius, norėdami greičiau ir lengviau juos pavergti. Bet apie tai reikia ilgai kalbėti. Ką dar turite? — paklausė daktaras, pamatęs, kad Petras iš dėžutės kažką traukia.

— Šukių! — atsakė Petras ir išėmęs padavė.

— Iš kur jos?

— Iš salos piliakalnio.

— O kaip ten patekot? Į jį gi ir kelio nėra!

— Yra, tėveli, mes jį suradom.

— O kurgi tas kelias?

— „Peklos“ pelkėje, po žolėmis.

— Juo ir nuėjote?

— Taip, tėveli, tik tas kelias ne tiesus, o vingiuoja, rangosi ir apsiagožęs žolėmis.

— Įdomu, įdomu! — tarė daktaras, atidžiai apžiūrėdamas šukes.

— Kieno tos šukės, tėveli? — teiravosi Petras.

— Tos šukės yra sudužusių senoviškų molinių puodų, kurie daryti apytikriai prieš tūkstantį metų.

— O iš ko tą galima pažinti?

— Pradžioje žmonės ilgai molinius puodus lipdė. Puodas išeidavo nelygus ir negražus. Mūsų krašte IX—X amžiuje molinius puodus pradėjo žiesti ratu ir juos puošti tiesiomis ir banuotomis linijomis. Tai, iš tų šukelių sprendžiant, mes ir galime manyti, kad tas piliakalnis supiltas IX—X amžiuje, nes ankstyvesnių, rankomis lipdytų puodų šukių jūs neradote.

— O kam reikėjo jį supilti?

— Piliakalniai buvo pilami įvairiais laikais ir įvairiems reikalams. Iš pradžių jie buvo paprastos gyvenvietės. Gyveno tuomet žmonės giminėmis bendruomenėmis. Kad lengviau būtų apsiginti, visa giminė susipildavo piliakalni, jį dar medinėmis tvoromis sustiprindavo. Vėliau iškilo galingesni, vyresnieji karo vadai ir kiti, kurie senus piliakalnius užvaldė arba sau naujus susipylė. Šiuos piliakalnius jau dirbdavo žmonės prievarta, nes galingesnieji užvaldydavo žemes, vandenį, miškus, o paprastus žmones padarydavo savo duoklininkais, o vėliau — ir tikrais vergais. Taip ir susidarė pavergtųjų valstiečių ir valdančiųjų ponų feodalų klasė. Vienas tokių valdovų, matyt, užvaldęs apylinkes, prievarta supylė ant salos piliakalnį, pastatė pilaite, per pelkę dar slaptą, vingiuotą kelią išgrindo, kad lengviau būtų jam apsiginti ir nuo pavergtos liaudies keršto. Ir nuo galingesnių feodalų antpuolių.

— Na ir įdomu, tėveli, kaip pasaka! — žavėjosi Petras.

— Tai ne pasaka, o tikra mūsų liaudies istorija, ir ją reikia žinoti, jei nori suprasti, kodėl mūsų liaudis ir dabar dar tokia skurdi, išvargusi, menkausio caro valdininko bijosi ir prieš ponus žemai lenkiasi. Na, ar viskas?

— Ne, tėveli, dar turime senoviškų daiktų ir pinigėlių. Ir apie juos norime žinoti.

— Tai jūs visą muziejų surinkote. Gera darote, vaikai, kad tokius daiktus renkate, jie yra labai svarbūs istorijos mokslui. Parodykite, ką turite. Kur surinkote?

— Milžinkapio smėlyne prie Avinėlio. Ten daug žmonių kaulų paviršiuje barkšo,— atsakė Petras ir išdėjo viską ant stalo. Ilgai žiūrinėjo daktaras Milžinkapio smėlyne surinktus daiktus.

— Visko aš jums nepaaiškinsiu, aš ne archeologas, bet kiek pastabų galiu padaryti. Šitie žalvariniai ir geležiniai daiktai,

matyt, yra piliakalnio amžininkai. Visi jie buvo padėti prie lavonų ir drauge su jais deginti, todėl smarkiai apsvilę. Sudegintų lavonų liekanas ir daiktus surinkdavo į vieną vietą ir ant viršaus iš žemės kauburį bei pilkapį supildavo. Tokie senoviški kapai mūsų liaudies dažnai yra vadinami milžinkapiais.

— Yla sakė, kad senovėje žmonės buvo tikri milžinai! — pastebėjo Vladas.

— Kokie ten milžinai. Jie buvo tokio pat ūgio, kaip ir mes, bet liaudis vadino milžiniais savo protėvius iš pagarbos dėl jų atliktų didelių darbų, dėl jų ilgų kovų savo laisvę ginant. Daug tekdavo mūsų protėviams dirbti: kirsti miškus, plėšti dirvonus, saugoti savo pasėlius ir gyvulius nuo įvairių žvėrių, o ypač sunkiai kovoti su savo pavergėjais ir svetimais krašto niokotojais. Tas viskas reikalavo nepaprasto ryžto, darbo ir jėgų. Taip jie ir nusipelnė milžinų vardą. Ilgainiui vėjas nupustė žemės kauburius, ir šitie daiktai atsirado smėlio paviršiuje. Šitie pažaliavę pinigėliai yra XVII amžiaus. Tai smulkios monetos, vadinamos solidais, arba grašiais. Jie priklauso jau vėlesniais laikais palaidotiesiems, kurių dar ir kaulų yra išlikę.

— Taip, tėveli, tose vietose žmonių griaučiai baltuote baltuoja. Yla sakė, kad tai švedų! — pastebėjo Petras.

— Bene bus tai žuvusiųjų tuo metu karių kapinės. XVII amžiaus viduryje dėl įvairių mūsų krašto ponų didikų tarpusavio ginčų ir asmeniškios naudos Lietuvai teko didelių nelaimių pergyventi. Čia ilgai bastėsi švedai. Jie taip įkyrėjo savo plėšikavimais, kad dar ir dabar daug apie juos liaudis kalba. Na, ar viskas dabar suprantama?

— Taip, tėveli, viskas aiškų ir labai įdomu, ačiū!

— Toliau, vaikai, irgi rinkite, jei kur rasite žemės paviršiuje, senoviškus daiktus. Mes juos į Vilnių Lietuvių Mokslo Draugijai išsiųsime. Tik nieko nekasinėkite, kasdami jūs sunai-

kinsite senovės paminklą, o mokslui labai svarbu ne tik daiktai, bet ir visa kita: kur jie rasti, kokiomis sąlygomis į tą vietą pateko. Įvairius senovės paminklus gali kasinėti tik archeologai.

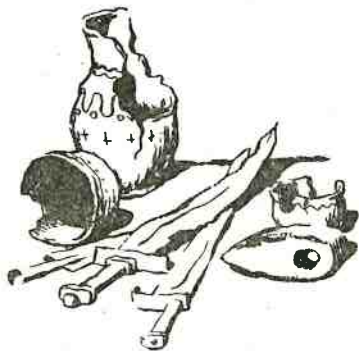
— Aš irgi būsiu archeologas, tas darbas labai įdomus. Paėmei senovišką daiktą ir skaitai viską kaip iš knygos. O tu, Vladau, kuo nori būti?

Vladas tylėjo... Daug kuo jis norėtų būti, bet ką čia besakysi, jei nėra jokių galimybių: motina — varginga našlė, jis — piemuo, o mokslas taip brangiai kainuoja. Mokslą jam sunkiau pasiekti, negu kokį nors užburtą lobį surasti.

Pamatęs draugo liūdesį, Petras suprato, kad jo klausimas Vladau labai skaudus, ir nutilo.

Tylą nutraukė daktaras:

— Neliūdėk, Vladau, kad į Petro klausimą šiandien negali atsakyti. Į jį atsakysi vėliau. Nors ir sunkus bus tavo gyvenimo kelias, bet ryžtingai ir drąsiai juo į užsibrėžtą tikslą eik, o per darbą ir kovą jį atsieksi!

SENOJOJE KARČIAMOJE

Mūsų miestelio apylinkėje plačiai buvo žinoma senoji karčiama. Ji stovėjo už kilometro nuo miestelio, prie Rygos kelio, ties ganyklų galu, netoli Milžinkapio smėlyno. Toji vieta buvo vadinama „Miesteliške“. Kalbama, kad senovėje mūsų miestelis stovėjęs čia ir dabartinėje vietoje įsikūręs gerokai vėliau. Čia tik viena sena karčiama belikusi. Tai buvo didelis, labai senas medinis trobesys. Ilgas, tamsus prieangis skyrė jį į dvi dalis. Viename gale buvo didelė arklidė su plačiomis durimis įvažiuoti, o kitame, gyvenamame gale, buvo pati karčiama.

Sena buvo karčiama. Jos šiaudinis stogas taip apsamojęs, kad net nepažinsi, kuo jis dengtas, o vietomis išaugę net didoki

berželiai. Jie gal iškerotų į gerą medį, jei ne miestelio ožkos, kurios iš ganyklos dažnai ateidavo prie pat senosios karčiamos. o čia, suuodusios kvapius berželių lapus, tuoj užsiropšdavo ant stogo, kuris vienu šonu vos tik nesiekė žemės, ir tuos berželius plikai nugraudavo.

Tai buvo jau į visas puses iškrypęs trobesys, nors stovėjo dar tvirtai. Langai rėmė žemę, o įeinant tekdavo lipti kaip į rūšį: ar karčiama pati į žemę buvo nugrimzdusi, ar ji smėlio iš Milžinkapio smėlyno buvo užpustyta — nežinia. Žmonės sakė, kad ji turinti kelis šimtus metų ir stovėjusi anksčiau čia buvusio miestelio viduryje. Švedai miestelį sudeginę ir palikę tik vieną karčiamą, kad turėtų kur gyventi ir savo arklius laikyti.

Senosios karčiamos sienos daug ko per savo amžių matė, daug ką jos galėtų papasakoti: ir gero, ir blogo, ir linksmų, ir liūdnyų įvykių. Tylėjo pakrypusios senosios karčiamos sienos, bet užtat daug apie ją kalbėjo žmonės. Tačiau, nors ir daug kalbėjo, bet, matyti, visų jos paslapčių nežinojo, nes dar ir mano jaunystės dienomis senoji karčiama buvo laikoma labai slėpinga. Sakoma, kad ji senovėje labai garsi buvusi: joje turtingi bajorai ir ponai sustodavo, linksmi kiauras naktis uždavo, mazurką šokdavo, kartais kapodavosi. Daug bajorų kraujo ant kietai sumintos aslos senovėje dėl tuščių ginčų yra išlieta.

Seniai bajorai ir ponai nebelanko karčiamos. Jau seniai į ją teužsuka vien paprasti žmonės. Jie taip priprato ją lankyti, kad net ir arkliai, jei tik pro senąją karčiamą kas keliu važiuoja, ima ir užsuka prie jos. O arklys žino, ką daro, žino, kad keleiviui reikia į karčiamą užėiti, su jos savininku, senu Abromu, apie naujienas pakalbėti, jei kiek smulkių yra, tai vieną kitą „arielkos kvortelę“ išlenkti: žiemos laiku, kad sušiltų, vasaros, — kad atvėstų, o svarbiausia — garsiųjų Abromo riestainių vaikams nusipirkti.

Abromas seniai buvo našlys ir visai jau pražilęs senelis. Jo vaikai jau kadaį suaugę ir net gerokai senstelęję, į kitus miestelius išsikėlę gyventi. Ne kartą jie ir tėvą prie savęs kvietė. Papratę prie savo senosios karčiamos, Abromas nė pamanyti negalėjo, kad jis turėtų ją palikti. Čia dar jo tėvas Leizeris gyveno ir mirė, čia jis savo mirties sulauks. Laikė jis dar seną samdinę nebylę Uršulę, kuri jo karčiamą valė, tešlą riestainiams minkė, krosnį kūreno. Garsiuosius savo riestainius Abromas pats kepavo. Ar jis kokią ypatingą riestainių kepimo paslaptį žinojo, ar patyręs kepėjas buvo, bet tikrai jo riestainiai buvo nepaprasti: tokie kvapūs, traškančiais dantyse kvapiais juodgrūdžiais apibarstyti, rusva plutele, o burnoje tiesiog tirpte tirpta. Niekas miestelyje tokių skanių riestainių kepti nemokėjo, ir garsas apie juos sklido plačiai. Net pravažiuoją aukštieji valdininkai ar ponai, ir tie Abromo riestainių reikalauavo ir pasiimdavo išties jų virtines. Kiek rytą Abromas jų beiškepavo, iki vakaro vis tiek nė vieno nelikavo. Verkdavo vaikai, sulaukę tėvų iš miestelio be Abromo riestainių. Tėvai juos ramindavo, kartais net supykavo, bet pažadėavo kitą kartą jiems iš Abromo lauktuvių parvežti. Taigi, visi jo riestainiais gardžiuodavosi. O senis Abromas, juos savo pirkėjams besikaičiuodamas, vieną riestainį priedo jauniausiajam pirkėjo vaikui pridėavo ir jam geros sveikatos, linksmam augti linkėdavo. Visos apylinkės jaunėliai nekantraudami laukavo tėvų iš turkaus sugrižtant su Abromo dovana, užtat jie buvo vadinami Abromo „baronkomis“. Paaugę vaikai taip pravardžiuojami labai pykdavo, pešdavosi; daug drabužėlių būdavo suplėšoma, mėlynių ant veido ar kur kitur padaroma, bet nuo to pravardžiovimo savo draugų atpratinti negalėjo. Džiaugėsi vaikai, broliuko ar sesutės susilaukę, kuriuos jie patys Abromo „baronka“ galėdavo vadinti. Daugelis iš jaunų dienų visą savo gyvenimą Abromo „baronko-

mis“ būdavo vadinami ir visiškai su tuo apsiprasdavo. Taigi, ne tik seni žmonės, bet ir maži vaikai plačioje mūsų apylinkėje senąją karčiamą ir Abromą dėl jo skanių riestainių žinojo.

Jauku buvo senojoje karčiamoje. Gardžiai kvėpėjo riestainiai. Už pertvaros ant prekystalio visuomet butelis degtinės stovėjo, ant jo kaklelio riestainis užmautas ir apvožta varinė kvortelė puikavosi. Įeis keleivis į karčiamą, o Abromas, kuris visuomet už pertvaros stovėdavo, žinodavo, ko lankytojui reikia. Kvortelę degtinės pripils, „į sveikatą“ pratars. Išlenks keleivis iki dugno, riestainiu užkąs ir tylomis desentką¹ Abromui paduoda. O ant butelio jau vėl naujas riestainis užmaujamas, vėl kvortelė apvožiamą. Jei kartais Abromo karčiamoje ir nebūdavo, už pertvaros ant stalo visuomet butelis degtinės su riestainiu ir kvortele stovėdavo parengtas. Kiek kvortelių lankytojas beišgertų, kiek riestainių besuvalgytų, vis butelis būdavo papildomas, tik desentkas mokėk. Tuo stebėdamiesi, žmonės net kalbėti ėmė, kad, Abromui karčiamoje nesant, pats kipšas iš naujo degtinės butelį pripildęs, o desentkas paėmęs, jas kamaroje už Abromo lovos pilęs. Nepastebėdavo įgėrusieji lankytojai mažo ūgio nebylės Uršulės, kuri, už pertvaros tyliai sėdėdama, butelį papildydavo ir pinigus priimdavo.

Senąją karčiamą buvo labai pamėgęs ir visų miestelio vaikų draugas gervinas Jonas. Mėgo gervinas su vaikais žaisti, bet ir palesinti jį reikėdavo, o vaikai apie tai kartais visai pamiršdavo. Nebylė Uršulė dažnai jį lesindavo, o kai kada ir pats Abromas riestainiu vaišindavo. Įkaušę lankytojai kartais dar degtinės duodavo sriubtelėti, todėl gervinas visai prie senosios karčiamos buvo pripratęs, ir jį žmonės dažnai gervinu girtuokliu vadindavo. Karčiamos pastogėje atsitūpęs, gervinas dažniausiai ir

¹ Desentka — penkios kapeikos.

nakvodavo, o žiemą šiltoje jos arklidėje ir net pačioje karčiameje praleisdavo.

Apie garsiąją karčiamą nemaža žinojo ir senasis Yla. Susirinko vieno šventadienio pavakare vaikai pas jį ankstyvų saldžiųjų obuolių paragauti, pasakojimų pasiklausyti. Daug įvairių kalbų apie senąją karčiamą girdėjusiam Vladui parūpo jų ir iš Ylos išgirsti, todėl lyg netyčia paklausė:

— Ar tiesa, seneli, kad senojoje karčiameje į kamara už Abromo lovos kipšas desentkas ir šeštokus¹, duotus už degtinę ir riestainius, nuo stalo nešioja? Žmonės sako, kad jau pilna kamara pinigų pripilta.

— Kiek Abromas toje kamaroje turi desentkų ir šeštokų prikroves, nežinau, nors per visą savo gyvenimą nemaža jų senojoje karčiameje palikau. Bet kad toje karčiameje iš senovės nemaža pinigų paslėpta, tai tiesa. Dar seniai, prieš Abromo tėvą Leizerį, senąją karčiamą laikė kažkokie kiti žmonės: vyras su žmona. Seni jie buvo, šykštūs, pikti ir pavydūs. Tie nedorėliai karčiamos lankytojus visai apgaudinėdavo, todėl žmonės jos ir vengė.

Kartą žiemos vakarą į karčiamą užėjo sušilti jau pasenęs iš kariuomenės paleistas kareivis. Išgėrė kareivis vieną, kitą kvortelę degtinės ir įsikalbėjo su šeiminkais. Pasakojo jis apie savo ilgą tarnybą, kuriuose kraštuose buvo, kur ir su kuo kariavo. Žodis po žodžio, o dar kiek degtinės užgėręs, kareivis vis atviresnis darėsi. Kai jis visai nusigėrė, karčiamininkas paklausė, kaip jis dabar, iš kariuomenės paleistas, gyvens. O kareivis pradėjo girtis, kad žemės pirksiąs, namus pasistatysiąs, ūkininkausiąs. „O ar tam viskam pinigų turi?“— klausia kareivio karčiamininkas. „Turiu“,— atvirai atsako kareivis ir parodo jam

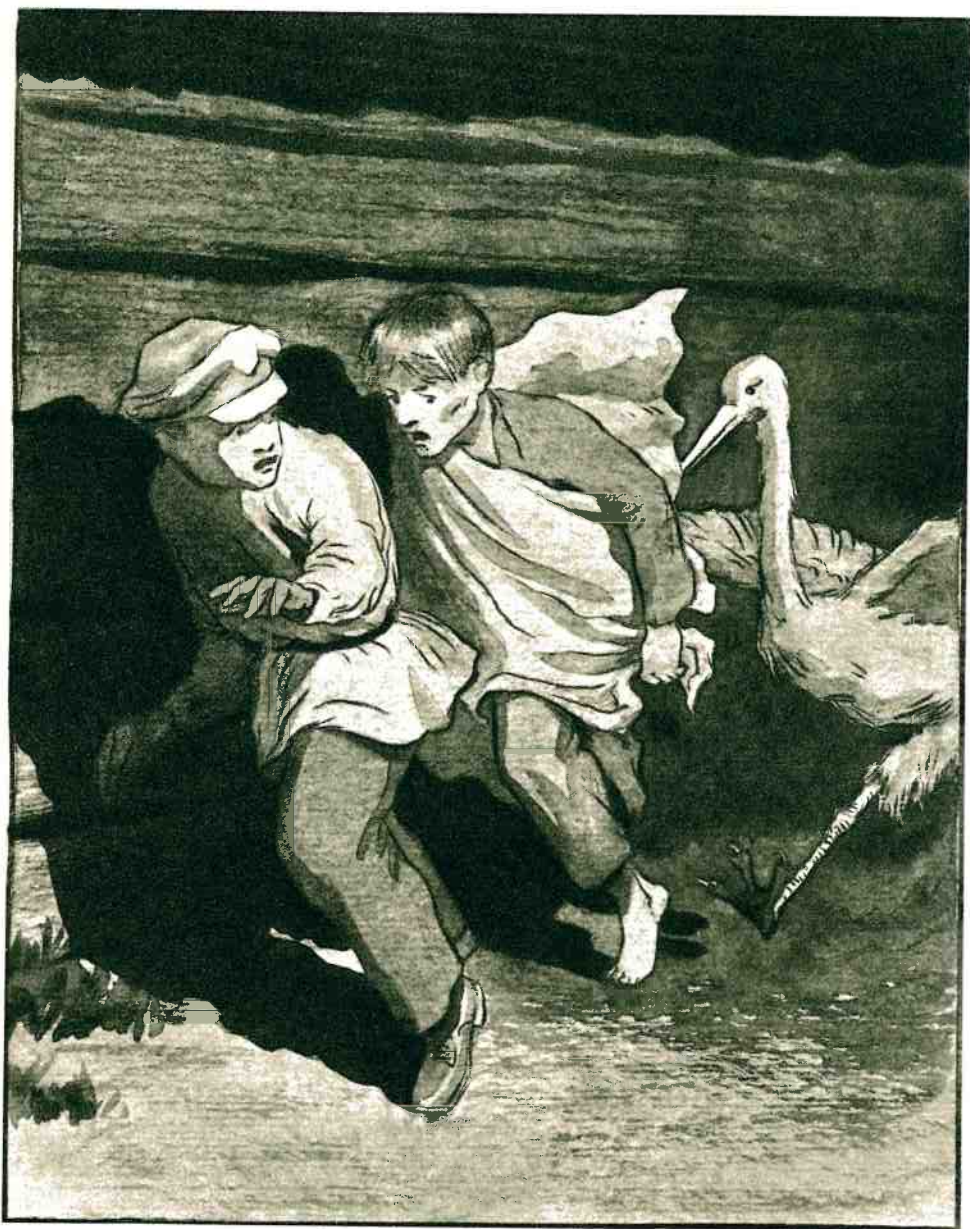
¹ Šeštokas — trys kapeikos.

piniginę — kapšiuką su auksu, kurį po drabužiais ant krūtinės pasikabinęs nešiojo. „Taip,— sako karčiamininkas,— labai gerai. O žinai, gerasis žmogau, čia apsigyvenk. Ana, Kazlų Mikčius į Ameriką išvažiuoja, tai savo ūkį parduoda.“— „Apie tai rytoj pakalbėsime“,— karčiamininkui kareivis atsakė.

Dar kiek išgėrė ir, čia pat nuvirtęs, jis užmigo. O karčiamininkus — vyrą ir žmoną — pavydas ima, miegoti negali. Baisų dalyką nedorėliai sumanė: tą kareivį užmušti ir jo pinigus pasiimti. Dar vyras kiek spyrėsi, nenorėjo kareivio žudyti, bet boba ėmė ant jo rėkti: „Koks tu vyras!..“ Vyras, drąsos įgavęs, vidurnaktį paėmė kirvį ir skėlė kareiviui į kaktą. Užmušė seną kareivį karčiamininkas, auksą pasiėmė, o lavoną į lauką išvilko ir sniege paslėpė. Bet tas bausis darbas galvažudžiams dovanai nepraėjo. Pasakoją žmonės, kad nė vienos ramios nakties jie po to neturėjo. Kasnakt prie karčiamos ateidavo užmuštasis kareivis ir reikalaudavo savo pinigų. Vos gyvi buvo galvažudžiai iš baimės. Pavasarį, kai sniegas nutirpo, žmonės rado užmušto kareivio lavoną ir iš jo popierių¹ sužinojo, kad tas kareivis buvo pačių nedorųjų karčiamininkų sūnus. Daug metų jis kariuomenėje tarnavo, nežinojo, kur jo tėvai, gal jau mirusiais laikė. Nei kareivis savo tėvų, nei karčiamininkai sūnaus nepažino. Sužinoję, kad jie užmušė savo sūnų, galvažudžiai tiesiog pamišo. Suėmė policija galvažudžius, aukštasis teismas atvažiavo ir už baisų sūnaus nužudymą karčiamininkus pakorė prie karčiamos.

Ilgai po to baisaus įvykio senoji karčiama tuščia stovėjo ir tik po kiek laiko joje apsigyveno iš kažkur atsibastęs Abromo tėvas Leizeris. Bet sako žmonės, kad dar ir vėliau kai kada užmuštasis kareivis prie karčiamos vaidendavosi — ateina ir rei-

¹ dokumentų, raštų.

kalauja pinigų. Tai Leizeris, o vėliau Abromas jam ir duoda-vo jų.

Taigi, nemaža pinigų senojoje karčiamoje yra paslėpta. Anais metais desantininkas Strazdas pavasarį iš karčiamos ark-
lidės mėšlą mėžė. Tik girdi: šakė kažką suskambino. Pasiraušęs
rado visą senoviškų sidabrinių rublių puodą. Kvailas buvo žmo-
gus: tuojau pasigyrė lobį radęs. Kai sužinojo apie tą lobį poli-
cija, tuoj radinį iš Strazdo atėmė. Bet dar nemaža pinigų seno-
joje karčiamoje paslėpta, tik juos atrasti reikia,— užbaigė Yla
savo įdomų pasakojimą.

Kalbos apie Abromo kamarą, pilną desentkų bei šeštokų, ir
paslėptus senojoje karčiamoje lobius, apie kuriuos ir Yla pa-
tvirtino, mūsų draugus labai sudomino. Bet kuriuo būdu į se-
nąją karčiamą patekti? Kaip ten pinigų ieškoti? Ne kartą Petras
ir Vladas pavieniui nubėgo į senąją karčiamą pas Abromą ries-
tainių nusipirkti. Riestainius pirkdami, vaikai atidžiai karčia-
moje žvalgydavosi. Tikrai, kampe už Abromo lovos buvo ma-
tyti kažkokios durys.

— Tai kamaros durys,— nusprendė vaikai ir vis galvojo, ku-
riuo būdu jiems slapčiom į senąją karčiamą patekti, kaip joje
gerai pinigų paieškoti.

Kartą Vladas, kažką sumanęs, sako Petrui:

— Žinai, Petrai, pinigų iš senosios karčiamos niekam nepa-
stebint nepaimsime. Visuomet joje Abromas sėdi, o jei jo nėra,
tai Uršulė, nors ir nebylė, bet geriau negu šuo karčiamą saugo.

— Tai ką daryti? — klausia Petras.

— O taip padarysime, kad pinigų senojoje karčiamoje ieš-
koti nereikės, juos į rankas gausime.

— Kuriuo būdu?

— Sako žmonės, kad užmuštasis kareivis ir dabar kai kada

vaidenasi: prie karčiamos ateina ir savo pinigų reikalauja. Išsigandęs Abromas vaiduokliui pinigus pro langą išmeta.

— Na tai kas iš to? Juk Abromas vaiduokliui pinigus duoda, o mums jų neduos.

— O aš vaiduokliu pabūsiu,— pasakė savo paslaptį Vladas.— Balta paklode apsisupsiu, barzdą prisikabinsiu, veidą išsitepsiu ir reikalausiu pinigų iš Abromo. Išsigandęs Abromas būtinai mums pinigų duos.

— Tai bus vagystė,— suabejojo Petras.

— Kokia čia vagystė! Tai tik Abromo nenuovokumas. Jei pažins, kad netikras vaiduoklis, pabėgsime, o nepažins — išsigąs, ir pinigų turėsime.

— O jei tikrasis vaiduoklis kartu ateis?

— Tada pažiūrėsime, kuris vaiduoklis baisesnis bus ir kas nuo ko pabėgs,— drąsiai kalbėjo Vladas.

Taip įkalbėtas, Petras su draugo pasiūlymu sutiko. Vieną naktį slapta, iš namų pro langą išlipęs, Petras nubėgo pas Vladą, o šis jau visai sumanytam žygiui buvo pasiruošęs. Balta paklode apsisupęs iki kulnų, prisikabinęs ilgą barzdą, veidą išsitepęs, Vladas iš tikrųjų atrodė baisesnis vaiduoklis. Ilgai netrukę, vaikai paslapčiomis tiesiai per ganyklas nutraukė prie senosios karčiamos.

Nors ir drąsinosi vaikai, bet tas nepaprastas žygis kėlė jų širdyse didelę baimę. O kas bus, jei Abromas vaiduoklio neišsigąs, pinigų neduos ar juos pažins? Kas bus, jei tikrasis vaiduoklis kartu ateis?

Priėjęs senąją karčiamą, Vladas sako draugui:

— Petrai, stok už kampo prie karčiamos pašalio ir saugok, kad kas neateitų, o aš Abromą žadinsiu.

Prie karčiamos durų priėjęs, Vladas tylomis pradėjo barškinti. Ilgai neatsiliepė Abromas. Tada Vladas dar smarkiau

pabeldė. Pagaliau jis išgirdo, kaip virstelėjo vidinės karčiamos durys, ir netrukus suaidėjo Abromo balsas:

— Kas ten?

Tyli Vladas ir vėl į duris barškina. Dar vieną, kitą kartą Abromas paklausė, o Vladas vis tyli ir beldžia. Nesulaukęs atsakant, Abromas pamažu pravėrė duris ir stengėsi įžvelgti, kas čia baldosi. O Vladas kad šoks, kad suriks storu balsu:

— Atiduok mano pinigus!

— Oil.. Oil!..— pamatęs vaiduoklį, ėmė šaukti nesavu balsu Abromas.

Kol Vladas barškino, Petras, prie sienos prisiglaudęs ir pro kampą galvą iškišęs, dairėsi, ar koks žmogus, ar pats baisusis vaiduoklis neateina. Tuo metu, kai Petras išgirdo nesavą Abromo balsą, kažkas jam stipriai smogė į nugarą. Atsigrižo Petras ir mato: iš po tamsios pastogės jo kažkas aukštas, baisus siekia ir staiga vėl niukt į nugarą. Išsigandęs Petras kad suriks:

— Vaiduoklis, tikrasis vaiduoklis! — ir spruko nuo karčiamos, kiek jėgų turėdamas.

Klaikų išsigandusio draugo riksmą išgirdęs, Vladas taip pat persigando ir, kiek kojos neša, nupleškėjo karčiamos pasieniu paskui Petrą. Tik jaučia Vladas, kad kažkas jį vejasi, bet sustoti ir atsigrižti jis nedrįsta. O vijikas lapnoja jau čia pat, ir staiga kad smogs jis Vladui į nugarą. Net suriko jis nuo to smūgio ir stabtelėjo. Sustojęs žiūri — nagi gervinas Jonas bestypsas. Jis vėl jau tiesia snapą kirsti. Vladas mėgino jį kalbinti, bet gervinas, snapu įsikibęs, kad pradėjo sveikuoju sparnu jį mušti, triukšmą kelti. Pabūgo triukšmo Vladas ir, atstūmęs gerviną, nukūrė paskui jau toli nubėgusį draugą.

Abromas, iš pradžių ne mažiau už vaikus išsigandęs vaiduoklio, pasislėpė už durų, bet kai triukšmas nurimo, vėl įsidrąsino ir, duris atidaręs, ilgai dairėsi, kas čia iš tikrųjų atsitikę, o kai suprato, kad piemenų išdaiga, spiovė ir vėl nuėjo miegoti.

Ilgai po tos nakties Vladas Petrai prikaišiojo, kad jis kvailas ir bailus buvęs, kad gervino, pastogėje tupėjusio, išsigandęs, jį vaiduokliu laikęs.

— Tai kodėl patsai bėgai? — Petras savo ruožtu draugui prikaišiojo.

PRIE SENOJO AŽUOLO

Kiek atokiau nuo kelio, iš miestelio į dvaro pusę, kerojo senas ažuolas. Jo viršūnė buvo pakrypusi į šoną, todėl jam dar teko kreivio vardas.

Nors ir senas, bet stiprus dar buvo ažuolas. Smarkiausios audros jo nei palenkti, nei išversti nepajėgė. Kamienas buvo toks storas, kad trys žmonės vos begalėjo jį apkabinti. Ažuolo viduryje nuo pat žemės kilo didelė drevė. Atrodė, kad jis laikosi atsirėmęs vien tik savo žieve. Ko tik toje drevėje vaikai nedarė! Kiek kartų joje piemenys ugnį kūreno, drevės kraštus degino, bet ažuolas buvo lyg geležinis. Nei ugnis, nei audros jo nenu-

veikdavo. O kirsti tai jo niekas nekirsdavo, nes, anot žmonių, kraujas tekėsiąs. Kai kurios šakos jau buvo išdžiūvusios, ir, aplamai, tiek žiemą, tiek ir vėly pavasarį senasis ąžuolas atrodė miręs. Daug kas pavasarį, pro jį keliu važiuodamas, į jo plikas šakas pažvelgęs, pagalvodavo: „Na, šiais metais ąžuolas jau neatsigaus, o neatsigaus, tai lauk nelaimių.“ Bet, visų nustebimui, vėlai pavasarį, kai jau gerai sušildavo oras, laukai ir kiti medžiai sužaliuodavo, ilgai jokios gyvybės nerodęs, senas ąžuolas staiga per vieną savaitę suklestėdavo ir visą vasarą savo žalia viršūne ošdavo. Toks nuostabus buvo tas ąžuolas, ir todėl žmonės jau seniai jį išskyrė: prie jo didelį smūtkelį buvo prikale. Smūtkelio medinė statula irgi buvo labai sena ir jau visai sutrūnijusi.

Žmonės senąjį ąžuolą laikė pagarboje ir ko tik apie jį neprišnekėdavo. Žinojo apie jį ir senelis Yla. O ką žinojo, sekma-dienį susirinkusiems vaikams papasakojo.

— Ar senąjį ąžuolą žinote, vaikai? — pirmiausia paklausė Yla.

— Kaip nežinosi! Kiek kartų jo drevėje nuo lietaus slėpėmės, kiek kartų joje ugnį kūrenome, bulves kepėme, rudenį po juo gilių rinkomės,— atsiliepė vaikai.

— Tai tiek ir težinote? Mažai, mažai... Daug ko žmonės apie jį prišneka. Kai ką ir aš žinau. Ilgai tylėjau, bet nebetoli mano mirties valanda, ir tos paslapties su savim į kapus aš nenoriu nunešti, taigi jums, vaikai, ją pasakysiu.

Anais metais į mūsų miestelį netikėtai atklibikštavo senas nikolajevskas¹ kareivis. Senas, bet dar tvirtas jis buvo: krūtinę išpūtęs, ūsus kaip katinas pastatęs, sparčiai žingsniuodavo per miestelį, nors vieną koją medinę turėjo. Mūsų žmogus tas kareivis buvo, tik per trisdešimt caro kariuomenėje ištarnautų metų

¹ Rusijos caro Nikolajaus I laikų.

spėjo visai savo kalbą pamiršti. Šiaip jis buvo geras, tik bobas labai gąsdindavo: sutiks jį kelyje moterėlė, nusilenks jam ir sveikina tylomis, o kareivis, akis išpūtes, kaip iš triūbos suriks: „Zdravija želaju!“ — tai net suklups moteriškė. Vaikai seną kareivį mylėjo, vis paskui jį sekiojo, o jis jiems nepagailėdavo: tai saldinių, tai riestainių užteikdavo, o senesnius žmones ir degtinės kvortelė pavaišindavo, pasakodavo jiems apie savo gyvenimą. O pasakoti buvo kas: kaip jį prievarta ponas į rekrutus atidavė, kaip dvejus metus jis pėsčias į tolimą Kaukazą buvo varomas ir ten ilgai kariavo su kalniečiais, kurie savo laisvę gynė, kaip aršiai kovėsi prie Sevastopolio, Lenkiją per metėžą² ramino. Daug kraštų senas kareivis buvo matęs. Klausio kartą senojoje karčiamoje susirinkę žmonės jo pasakojimų, o Paberžės šlėktelė Beržinskis taip pat sumanė pasigirti, kad ir jis pasaulio matęs! „Ir aš „všendze“³ buvau!..“ O kareivis jam kad suriks: „Esi kvailas per visą pilvą! Mūsų pulkas dar už Všendzos per vasarą stovėjo.“ Papliupo visi juokais, nutilo šlėktelė, neturi kuo daugiau pasigirti.

Taip ir gyveno senas kareivis mūsų miestelyje. Keliskart per dieną nueidavo pas Abromą į senąją karčiamą: už desentką degtinės išgers, riestainį pauostys ir bruka jį į kišenę, kad galėtų kuriam pakeliui sutiktam vaikui atiduoti. Grįžta išraudęs kareivis į miestelį, pats sau garsiai komanduodamas: „Prava, leva!“⁴ ar garsiai šaukdamas „Ura!“

Stebėjosi žmonės, iš kur jis pinigų ima, kad gali tiek desentkų kas dieną pas Abromą pragerti. Kartą karčiamoje drauge su juo vaišinęsi žmonės klausia jį: „Sakyk, kareivi, iš kur tu

¹ Linkių sveikatos!

² Metėžas — sukilimas.

³ visur.

⁴ Dešinėn, kairėn!

„Tiek pinigų turi, kad jų pragerti negali? Ar tiek tau caras už tavo ilgą tarnybą davė, ar kur kokį lobį radai?“ Pasijuokė iš žmonių kareivis ir sako jiems: „O ir kvaili jūs, gerieji žmonės, ar nežinote, kad visa kareivio alga tik vienas šeštokas per dieną“, — ir užtraukė caro kareivių dainą.

„Tau į dieną — trys kapeikos,¹

Kur tu nori, ten jas dėk.

Reiks juk ylos tau ir muilo,

Dar burnėlei atidėk!

Na, dabar, kai jau kariuomenėje netarnauju, tai nei yloms, nei muilui man daug pinigų nereikia, o išlenkti kvortelę, kitą papratau, išgėrimui man pinigų užteks.“ — „Bet kiek už vieną šeštoką išgersi?“ — suabejojo žmonės. „Kiek galiu išgerti, tai ir nesuskaičiuosite. Už visą caro kariuomenę, už visus generolus, pulkininkus, visus komandirus², paprastus kareivius ir jus visus gerus žmones. Už kiekvieno skyrium sveikatą kas dieną galiu gerti, ir tai man pinigų užteks.“ — „Meluoji, seni, nesąmones tauški“, — jam pastebėjo kažkuris. Supyko kareivis: „Aš meluoju! Trisdešimt metų teisingai carui ir tėvynei tarnavau, pasenau, melagiu nebuvau vadinamas, o jūs mane melaginsite! Aš jums parodysiu, iš kur pinigų imu!“ Šmakšt ir išsitraukė kareivis iš kišenės seną sudėvėtą odinę piniginę — kapšiuką. Atvėręs parodė jame kelis pažaliavusius varinius pinigus. „Nedidelis tavo turtas, daug už jį neišgersi“, — erzina kareivį žmonės. „Štai žiūrėkite, kiek gersiu!“ Pradėjo senas kareivis kapšiuką ant stalo kratyti. Krato ir vis šaukia: „Talalai, talalai, kriskit, mano pinigai!“ Nustebo žmonės, pamatę, kad iš tuščio kapšiuko ant stalo visa krūvelė varinių ir sidabrinių pinigų pribyrėjo. O kareivis juokiasi ir klausia: „Na, ar maža pinigų turiu? Gal

¹ Trys kapeikos — vienas šeštokas.

² Komandiras — viršininkas.

dar norite, iškratysiu ir daugiau. Bet šiam kartui užteks jų geriems žmonėms pavaišinti. Abromai! Nešk šen už visus arielkos, riestainių, silkių!“—„Valio!“— sušuko visi žmonės ir pradėjo į jo sveikatą lenkti kvortelę po kvortelės.

Nustebę, kad tiek pinigų iš tuščios piniginės kareivis prikrėtė, žmonės gerdami jį klausinėjo: „Tai gal tavo kapšiuukas užburtas?“—„Taigi!“—„O iš ko jį gavai?“—„Iš raganos.“—„Raganos?“—„Taip!“

Pradėjo žmonės kareivį prašyti, kad jiems papasakotų, kaip jis tą stebuklingą kapšiuoką iš raganos gavęs. „Tai paklausykite,— sutiko kareivis.— Kai Lenkijoje kilo metėžas, mūsų pulkas buvo pasiūstas iš Kaukazo į Varšuvą. Pradėjome žygiuoti. Einam mėnesį, kitą, metus, o vis galo mūsų žygiui nėra. Vis einame. O aplinkui tokios plačios, žolė apaugusios lygumos. Per chochlų¹ kraštą ėjome. Nieko sau vyrai, tie chochlai, gerai degtinę traukia. Ir su kareiviais kumpaniją² palaikydavo. Bet jų bobos tai visos raganos: nei įgnybsi, nei žodį pratarsi. Labai jos mūsų, kareivių, nemylėjo,— iš jų ne tik kokio valgio, bet dažnai ir vandens negaudavom.

Kartą vienoje troboje paliko mane nakvynės. Tai buvo Joninių naktį. Troboje gyveno sena moteris ir trys suaugusios dukterys. Atrodė nieko sau mergičkos, bet senė tai tikra ragana. Kad pradėjo ji mane plūsti, barti, o mergos dar jai pritaria. Ne tik vakarienės, bet ir vandens atsigerti nedavė, o valgyti norisi. Ką bedarysi, suveržiau stipriau savo pilvą ir atsiguliau ant suolo pasienyje. O pilvas tik urzgia, valgio prašo, negaliu užmigti.

Apie vidurnaktį žiūriu — kažkas prie krosnies juda. Pažiūrėjau geriau, ogi senoji ragana. „Na,— tariau sau,— pažiūrėsi-

¹ ukrainiečių.

² draugystė.

me, ką ji čia darys!“ O senė iš krosnies kažkokį puodą betraukianti. Ištraukė, ranka jame pamaišė ir brūkšt brūkšt ta pačia ranka sau per pažastis. Paskui žiūriu — senoji ragana į krosnį lenda ir dingsta joje. Laukiu, kas toliau bus. Netrukus vyresnioji duktė pasitėpė sau pažastis ir taip pat šmurkštelėjo į krosnį. Ja pasekė antroji ir trečioji. Visos joje dingo. Nustebau! Pakilęs šokau žiūrėti į krosnį, o ji tuščia beesanti, tik kepta žąsis taip gardžiai kvepia. Griebiau aš tą žąsį ir puškinu su visais kaulais. Galvoju, kas čia per monai. Žiūriu — prie suolo puodas su kažkokia koše bestovįs. Pasikabinau aš tos košės ranka ir brūkšt brūkšt ja per suolą, kuris prie krosnies stovėjo. Matau, lenda suolas į krosnį ir pro kaminą sau lekia. „Štai koks dalykas,— galvoju sau,— raganos į pokylį nulėkė. Palaukite, brangiosios, ir aš pasilinksmini noriu.“ Ir patepiau aš ta koše savo pažastis. Tik ausyse suūžė, žąsies kaulu vos nepaspringau, pro kaminą išlėkiau ir kažkur oru nušvilpiau kaip vėjas.

Lekiu, žąsį kramtau, tik žvaigždės šonuose mirga. Po kurio laiko žiūriu — suolas skrenda. Aš jį pavijau ir pralenkiau. Toliau jaunesniąją mergą pralenkiau ir, žąsies koją įsikandęs, su ja kareiviškai pasisveikinau. Nustebo mane pamačiusi merga, pradėjo vytis, bet nepavijo, toli užpakalyje pasiliko. Netrukus antrąją mergą aplenkiau ir jai laimingos kelionės palinkėjau. Vijosi mane ir toji, bet veltui. Netrukus ir trečiąją, vyriausiąją mergą aplenkiau, o po kurio laiko ir senąją raganą užpakalyje palikau. Taip greitai skrendu, kad net ausyse ūžia. Kiek laiko taip skridau, neatmenu, tik jaučiu, kad daug lėčiau skristi pradėjau. Jau ir senoji ragana, mane vydamasi, artėja, o aš dar lėčiau skrendu ir jaučiu, kad tuojau mano kelionė baigsis ir aš krisiu. Pažiūrėjau žemyn, ogi ten aukščiausieji kalnai kaip maži kupsteliai atrodo. Taip aukštai aš buvau pasikėlęs. Net plaukai piestu ant galvos stojosi. „Tai,— manau sau,— jei iš tokios

aukštybės krisių, žmonės ir kaulų nesurankios.“ Net žąsį kramtęs nustojau, taip išsigandęs buvau. O čia dar jaučiu, kad štai tuoj tuoj krisiu.

Tuo metu mane ir senoji ragana pasivijo. Sutelkiau paskutines jėgas ir šoktelėjau jai ant nugaros, o ji kad suriks, kad ims cypiti. „Cypk,— manau,— o kareivį nešk.“ Tačiau su tokia sunkia našta senoji ragana pradėjo lėčiau skristi. Žiūriu — vyresnioji duktė mus pavijo; netrukus antroji, o po kurio laiko ir trečioji. Aplink motiną sukasi jos, cypia, o motina kas kartą vis lėčiau skrenda, vis žemiau leidžiasi. Pagaliau užkliuvo ji už kalno viršūnės ir parkrito. Parkritau ir aš, bet raganos iš rankų nepaleidžiu. Pradėjo mane mergos prašyti: „Paleisk mūsų motiną, gerasis kareivi. Prašyk, ko tik nori!“ O tuo metu aš labai panūdau savo tėviškę pamatyti, savuosius aplankyti. Penkiolika metų jų buvau nematęs. Tai ir sakau raganai: „Nunešk mane į tėvynę, tenai tave paleisiu.“—„Negaliu, nepajėgiu,— sako senoji ragana.— Per maža savo pažastis patepiau, kelyje krisime, žūsime.“—„O jei ir kristume, vis tiek skrisime!“— surikau.

Pradėjo vėl raganos prašyti, verkti, o aš vis nesutinku senės paleisti. Pagaliau vyresnioji duktė su seserimis pasikalbėjo ir sako: „Paleisk, gerasis kareivi, mūsų motiną, duosime mes tau užburtą kapšiuką: galėsi iš jo pinigų prisikrėsti, kiek tik panorėsi.“ Ir parodė merga šitą kapšiuką, pamokė, kaip jo reikia pinigų paprašyti: „Talalai, talalai, kriskit, mano pinigai!“ Nustebau pamatęs, kad iš šio mažo kapšiuko visa krūva pribyrėjo ir vis dar byra ir byra, kol jam merga „gana“ nepasakė. „Taigi,— sako merga,— pinigų visuomet turėsi kiek norėsi.“—„O kam man tie pinigai,— sakau,— juk viską, kas kareiviui reikalinga, caras duoda.“

Tuo tarpu, žąsies užkandus, pradėjo mane troškuly s marinti.

ir ne vandens, bet geros kvortos degtinės įsigėidžiau, o mergos vis užburtu kapšiuku vilioja. „Kareivi, pinigų turėdamas, kiek degtinės galėsi išgerti! Visą savo amžių tų pinigų nei pats vienas, nei su draugais vaišindamasis neprągersi!“—„E,— tariau sau,— jei taip, tai tas kapšiukas geras daiktas, jei jį turėsiu, bus kuo žąsį užgerti! Na,— sakau,— sutinku, paleisiu aš jums jūsų motiną, duokite kapšiuką.“ Merga man kapšiuką kiša, o aš pagalvojęs klausiu: „Kur mes dabar esame, kur mano kuopa?“ Merga ir sako: „Tavo kuopa už trijų tūkstančių mylių pasiliko.“ Nusigandau tokio ilgo kelio. Aš ir per trejus metus nenuėisiu, tai ir sakau raganoms: „O kaip aš atgal sugrįšiu? Man rytiniam patikrinimui jau savo kuopoje reikia būti. Mūsų kapitonas labai piktas: pavėluosi į patikrinimą, tuojau lieps šimtą lazdy įkristi.“—„Niekis, iš to vargo tuojau mes padėsime tau išsikrapštyti“,— atsakė raganos, o tuo metu ir suolas mus privijo. Griebė raganos suolą, apsuko jį ir sako: „Sėskis, kareivi, tuoj namuose būsi!“—„Ką,— sakau,— su jumis darysi, duokite savo kapšiuką.“ Padavė man raganos šitą užburtą kapšiuką, apžėrgiau aš suolą, ir tik suūžė ausyse — nepajutau, kaip atgal į namus sugrįžau.

Rytą pabundu, žiūriu — visos raganos jau namuose. Tokios geros, meilios, už stalo sėsti prašo, o ant stalo visa kepta žąsis, degtinės kvorta. Kareivio ilgai prašyti nereikia. Greitai aš ir tą žąsį, ir degtinę sudorojau, o tuo metu išgirdau ir trimitą: pulką tolimesniam žygiui šaukia. Atsisveikinau su raganomis, o jos net išbučiuoti davėsi.

Ir vėl visą dieną žygiavome. Vakare kažkokioje karčiamoje sustojome. Draugai pradėjo degtinę gerti. Į juos žiūrint, ir mane troškulys ėmė marinti, o kišenėje — nė kapeikos. Ir prisiminiau aš raganų man duotą užburtą kapšiuką. „Ar visa tai sapnavau? — manau.— Ne-e...“ Čiupt už kišenės, o joje tikrai tas

kapšiukas beesąs. Aš už karčiamos kampo išėjau, kapšiuką atidariau ir sakau: „Talalai, talalai, kriskit, mano pinigai!“ Ir labai nustebau, kad iš jo ne tik variokai, bet ir sidabriniai pinigai pažiuro. Visa krūvelė jų pribiro, jau gerai už juos išgerti galėjau. „Gana“, — sakau. Kapšiuką tuoj šmakšt į kišenę, pinigus surinkau, karčiamininkui atidaviau ir sakau: „Duok už visus.“ Ir tiek už juos karčiamininkas davė degtinės, kad visa kuopa jos išgerti tą vakarą negalėjo, dar daug pagirioms paliko. Tai mes ją rytą ir išbaigėm. Taigi, štai kaip tas užburtas kapšiukas pas mane pateko.“

Ir tikėjo, ir netikėjo žmonės kareivio pasaka. Bet daugelis teigė, kad jis tikrai jų akyse iš seno odinio kapšiuko pinigus krėtęs ir todėl galėjęs kas dieną po kelias desentkas pragersti, o kartais ir gerus žmones pavaišinti.

Taip kelerius metus gyveno mūsų miestelyje senas kareivis. Tik vienas dalykas buvo nesuprantamas: kartais dienai, kitai jis kažkur pradingdavo. Kur jis tuo metu būdavo, niekas nežinojo, bet sugrįžęs vėl dažnai pas Abromą lankydavosi ir po kelias kvortelės per dieną išgerdavo. Tūlas sakėsi matęs, kad kareivis dažnai apie senąjį ąžuolą vaikščiojęs. Čia jo ir medinės kojos pėdas žemėje rasdavo. Ir prie Senadvario kalnelio kartą, kitą žmonės jį buvę sutikę, o ko jis ten vaikščiojo, niekas nežinojo. Kažkas buvo išgalvojęs, kad prie senojo ąžuolo kareivis yra lobį radęs ir už jį girtuokliaujęs. Kai kas ir pinigus degančius ar vaiduoklius pasirodančius prie to ąžuolo matęs. Argi visų kalbas suvaikysi? Senovėje, kaip ir dabar, žmonės irgi plepūs buvo.

Kartą, jau vėlai rudenį, išėjau vakare į miestelį. Girdžiu — patvoryje kažkas kriokia. Priėjau, ogi žiūriu — mūsų kareivis vos gyvas begulys. Negi paliksi žmogų patvory: griebiau jį ir į savo trobelę atvilkau.

Vidurnaktį girdžiu — šaukia mane kareivis ir, vos, vos žodį ištardamas, sako: „Buvai man geras, geras ir aš tau noriu būti. Įsidėmėk šiuos mano žodžius: „Lauke stovi statula ir į rytus — vakarus dairosi, žiemiams trilinka lenkiasi. O kas jai nusilenks, to nei perkūnas trenks, nei vargas spaus, jis ir visus turtus gaus. Supranti?“— „Nesuprantu,“— sakau jam. Ir tą valandą kareivis mirė. Gražiai seną kareivį palaidojome. Pasirodo, turtingas ir geros širdies jis buvo: visą pinigų krūvą geriems žmonėms, špitolninkams dovanojo. Ir manęs neužmiršo: visą šimtinę rublių buvo palikęs.

Ilgai miestelyje seną kareivį visi minėjo, o aš tai ir iki šios dienos pamiršti jo negaliu: dienomis, naktimis galvoju, ką per mįslę man jis mirdamas pasakė. Bet ir dabar jos įminti negaliu. Na, o jūs, vaikai, į mokyklą einate, gal jūs išpėsite? Gal tu, Petrai? Gimnaziją lankai, visokius mokslus eini, gal tu tą kareivio mįslę gali atspėti?

Tačiau niekas, net Petras, kareivio mįslės neatspėjo, ir visi, apie ją galvodami, išsiskirstė į namus.

Ilgai Petras tą kareivio mįslę įminti mėgino. Kartą per pietus jis susimąstęs sėdėjo prie stalo. Tik staiga kad sušuks: „Atspėjau, atspėjau!“— ir, metęs šaukštą, strimagalviais iškurnėjo pas Vladą.

— Pablūdo vaikas, ar ką? — nustebinta tokio sūnaus elgesio, tarė motina.— Kas jam yra?

— Tą mes vėliau sužinosime,— atsakė motinai tėvas ir griežtai pridūrė: — O kai sugrįš, tegul lieka nevalgęs: jokių pietų jam nepalik! Tegul žino, kad viskam turi būti savo laikas ir tvarka!

O Petras uždusęs atrisnojo pas Vladą į ganyklas ir berte išbėrė:

— Vladai, žinai, kareivio mįslę atspėjau! Jis apie paslėptą prie senojo ažuolo lobį kalbėjo. Jis žinojo, kur lobis guli, ir iš

jo pinigus ėmė. Jokio užburto kapšiuko jis neturėjo. Jei būtų turėjęs, tai jis būtų likęs, o apie tai, kur jam mirus kapšiukas dingo, Yla nė žodžio nepasakė.

— Gal kunigui jį atidavė? — spėliojo Vladas.

— Kad kunigas užburta kapšiuką turėtų, tai ir jis iš jo pinigų kratytų. Juk senoji špitolė visai sukrypo, taisyti ją ar naują statyti reikia. O pinigų mūsų klebonas neturi ir bažnyčioj tam reikalui aukas renka.

— Tai ką pats manai?

— Manau, kad ne kokį užburta kapšiuką kareivis turėjo, o, būdamas juokdarys, panorėjo, kad prasti žmonės jo pasaka apie raganas ir jų užburta kapšiuką patikėtų, tai ėmė ir iškratė kiek variokų iš savojo. Mieste cirko pokštininkai tokius stebuklus daro. Man iš ausies dešimtį kiaušinių ištraukė. Ar jie pas mane tikrai galvoje buvo?

— Gal ir taip. O kaip su kareivio mįsle?

— Čia tai kareivis apie senąją ažuolą kalbėjo. Juk prie jo senas, supuvęs smūtkelis prikaltas. O mįslės žodžiai, kad statula į rytus — vakarus dairosi, tai, manau, ta kryptis, kuria rytą ar vakarą nuo ažuolo šešėlis krinta.

— O kur tikri rytai — vakarai bus, juk šešėliai ne vienon vieton krinta?

— Taip, tikrai. Bet, žinai, mums geografijos mokytojas pasakojo, kad šeštą valandą ryto saulė būna rytuose, o šeštą valandą vakaro — vakaruose. Tai kur tomis valandomis šešėlis krinta, nesunku bus rasti.

— Gal ir teisingai kalbi, — sutiko pagaliau su draugo žodžiais Vladas. — O toliau kas?

— O toliau mįslėje sakoma, kad statula žiemiams trilinka lenkiasi. Tai reiškia, kad lobis guli triskart arčiau, negu rytinis ir vakarinis ažuolo šešėlis drauge. Tik kaip mes jį paimsime?

Gal ir tas lobis yra užburtas, kokia baidykle ar žvėrimi pasirodys?

— Tegul tik jis pasirodo, o pinigais paversti bus nesunku, tik su savimi šermukšnio lazdas reikia turėti. Kai lobis kuria baidykle pasirodys, tuojau jai atžagaria ranka drožk šermukšnio lazda, tai auksas ir pabirs,— paaiškino Vladas.

— Tai gal ieškosime kareivio lobiai prie senojo ąžuolo? — pasiūlė Petras.

— Ieškosime,— sutiko Vladas.

— Tik reikia gerai jo vietą įsidėmėti.

— Tą tai tu, Petrai, padaryk. Laikrodžio neturime, tai tikro laiko nežinome.

Sugrįžo Petras namo, o čia jį motina gerokai už netvarką pabarė, tikrai be pietų norėjo palikti, bet kai jis, rankas bučiuodamas, už savo elgesį atsiprašė, motina atsileido ir davė jam pietų. O Petras valgydamas motinos prašė, kad jį kitą dieną anksti prikeltų. Nelaimė, kelios dienos iš ryto buvo apsiniaukusios, ir Petras, anksti prižadintas, daugiau jau užmigti negalėdavo: į pilką, debesimis apsitraukusį dangų žiūrėdamas, jis labai nerimaudavo.

Dangus pragiedrėjo tik po savaitės, ir Petras, miegančio tėvo laikrodį pasiėmęs, dar prieš šeštą valandą atsirado prie senojo ąžuolo. Štai jau ir šešta. Ilgas šešėlis nuo ąžuolo lauku nusidriekęs... Petras gerai šešėlio galą žemėje pažymėjo ir grįžo namo, o per visą dieną nekantraudamas pagaliau sulaukė ir vakaro. Šeštą valandą vakaro jau vėl prie senojo ąžuolo buvo ir jo vakarinio šešėlio galą tiksliai pažymėjo. Žinodamas šešėlių kryptis ir išmatavęs jų ilgį, Petras triskart mažesnę ilgį šiaurės kryptimi išmatavo ir tą vietą, kur jis tikrai spėjo senojo kareivio lobį gulint, gerai pažymėjo. O ta vieta, pasirodo, buvo pačiame kelio į dvarą viduryje. Po to Petras nubėgo pas Vladą ir jam pasakė,

kad jau suradęs lobio vietą. Sutarė vaikai vėlai vakare eiti to lobio kasti, o Vladas pažadėjo šermukšnio lazdas išsipiauti.

Vėly vakarą, paėmę kastuvus bei šermukšnines lazdas, vaikai slapta išėjo iš namų ir netrukus buvo jau lobio vietoje. Apsidairė ir, pamatę, kad niekas keliu nei eina, nei važiuoja, pradėjo kasti. Sunku buvo rausti kietai sumintą kelią, bet vaikai jėgų negailėjo. Jau iškasė gilią duobę, o pinigų vis kaip nėra, taip nėra. Tik staiga Vlado kastuvus atsitrenkė į kažkokį kietą daiktą.

— Pinigai, lobis! — pusbalsiu sušuko Vladas ir atsargiau pradėjo žemę rausyti. Tikrai žemėje kūpsojo kažkoks kietas daiktas, pažiūrėti lyg ir akmuo. Atsargiai kasdami, savo nustebimui, išvertė arklio kaukolę.

— Štai tau ir lobis,— prabilo nusivylęs Petras.

— Gal toji kaukolė užburta? — spėliojo Vladas. Tačiau kiek ją vaikai bevartė, kiek bežiūrinėjo, kiek šermukšnio lazdomis plakė, nepavirto arklio kaukolė auksu.

— O gal tas lobis kaip kitaip užburta? Gal jis kuria baidykle, žmogumi ar žvėrimi ateis? — samprotavo Vladas.

— Tai palaukime čia,— pasiūlė Petras.

O tuo tarpu tolumoje pasigirdo tylūs, graudūs smuiko garsai. Vaikai įsiklausė.

— Tai gal Motiejus muzikantas smuiku griežia,— spėliojo Petras.

— Tikriausiai ne Motiejus, o lobis, Motiejum pasivertęs,— sako Vladas.— Palauksime. Kai jis ateis prie duobės, tai mes jam šermukšnio lazdomis per nugarą kartą, kitą sudrošim. Pamatysime tada, kas bus.

— Gerai,— atsakė Petras.

Vaikai sugulė į griovį ir laukia. O smuiko garsai kas kartą vis garsėja, vis arčiau ir arčiau girdėti. Žiūri jie — tikrai viduriu kelio, galvą nuleidęs, eina pamažu Motiejus muzikantas ir tyliai

graudžiai smuikuoja. Priėjo Motiejus vaikų iškastą duobę ir, jos nepastebėjęs, įkrito. Nakties tylą perskrodė išgąstingas jo balsas. O vaikai tuo metu iš griovio pakilo ir šmaukštelėjo jam per nugarą kartą, kitą savo šermukšninėmis lazdomis. Tai kad šoko vargšas Motiejus iš duobės, pametė smuiką ir, kiek jėgų turėdamas, nurūko keliu.

— Taigi tikrai Motiejus muzikantas, o ne užburtas lobis buvo,— gailėdamas vargšo žmogaus, pasakė Petras.

— O kaip jį lazda mušei? — pasiteiravo Vladas.

— Kaip... aš jam... tiesiai kirtau,— trūksmingai atsakė Petras.

— Taigi kvailas buvai, viską sugadinai: juk tiek kartų sakiau, kad vaiduokliams reikia atžagaria ranka šermukšnio lazda kirsti.

Ir ką čia į tuos draugo žodžius atsakysi.

„Tikrai,— pamanė Petras,— kvailas buvau ir viską sugadinau.“

Bet tuo tarpu pamatė jis Motiejaus smuiką, ant žemės begulintį.

— Tai tikrai Motiejus muzikantas, o ne koks užburtas lobis buvo,— patvirtino apsidžiaugęs Petras.— Štai ir jo smuikas.

Pažiūrėjo Vladas į smuiką ir pagaliau sutiko su draugo žodžiais.

— Ką mes su Motiejaus smuiku darysime? Juk reikia jam atiduoti? — paklausė draugą Petras.

— Smuiko mes patys Motiejui neatiduosime. Sužinos, kas jį lazdomis mušė, tai ir mes jį gausime. Smuiką prie šventoriaus vartų padėsime. Ten jį rytą špitolninkai suras ir Motiejui atiduos,— nusprendė Vladas.

— Na, o su duobe, kaukole...

— Užkasime. Matyti, nepavyks mums senojo kareivio lobį paimti. O gal jis kur kitur guli? Gal tikros jo vietos nesuradai?

— Kaipgi, tikrai jo vieta turėjo čia būti, o ne kur kitur,— įsižeidė Petras.

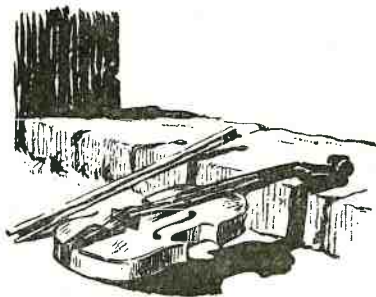
— O aš manau, kad ne. Ar žinai, apie kurios dienos ažuolo šešėlius kareivis savo mįslėje kalbėjo? Ar žinai, kad rytą ir vakarą ir tą pačią valandą šešėliai ilgesni ir trumpesni būna? Saulė vasarą aukščiau kyla — šešėliai trumpesni, rudenį žemiau kabo — jie ilgesni.

Suprato savo klaidą Petras ir sutiko su draugo žodžiais.

— Nepavyks mums ir kareivio lobį paimti,— galutinai nusprendė Petras.

Užpylė vaikai iškastą kelyje duobę ir, sugrįžę į miestelį, padėjo Motiejaus muzikanto smuiką prie šventoriaus vartų. Čia rytą špitolninkai jį atrado ir atidavė Motiejui. Džiaugėsi jis, atgavęs savo smuiką. Bet kas jam naktį buvo nutikę, kaip jo smuikas prie šventoriaus vartų atsirado, nei jis kam skundėsi, nei vaikai apie tai nepasakojo.

Taigi ir vėl nepavyko draugams lobio surasti.

SENADVARIO GRIUVĖSIUOSE

— Seneli, o kokie griuvėsiai Senadvario kalnelyje lazdynais apaugę riogso? — teiravosi vieną sekmadienį pas Ylą susirinkę vaikai.

— Tai senovėje tame kalnelyje buvusio dvaro rūmų griuvėsiai. Seniai tai buvo. Dideli ir gražūs buvo tie dvaro rūmai: kelių gyvenimų, su aukštu bokštu. Tuose rūmuose turtingas ponas gyveno, visą mūsų apylinkę jis valdė. Daug jis tarnų, galvijų ir visokio turto turėjo, pilni dvaro rūmų požemiai buvo prikrauti. Šykštus buvo ponas. Vis jam surinktų turtų būdavo maža: viso-

kiais būdais stengdavosi juos kaupti. Savo baudžiauninkus dieną naktį darbais kankino. Viską iš jų atimdavo. Aimanavo žmonės dėl savo sunkios dalios, bet ką jie prieš poną galėjo padaryti? O ponas džiaugėsi savo turtais ir didžiavosi, kad visame mūsų krašte nėra kito jam lygaus.

Turėjo tas ponas jauną, gražią dukrele. Motina gi seniai buvo mirusi. Ponas labai mylėjo savo dukterį ir nieko jai negailėjo, įvairių užjūrio kraštų brangių daiktų, gražių drabužių jai pripirko. Bet nesidžiaugė brangiomis tėvo dovanomis jaunoji pana. Visą laiką nuliūdusi vaikščiojo, ne kartą ją ponas ir beverciančią matė. O liūdėjo ir verkė ji dėl sunkaus žmonių, tėvo baudžiauninkų, gyvenimo. Labai gailėjosi geraširdė pana vargšų žmonių, kurie taip buvo darbais varginami ir baudžiami. Kartą žmonių gailėdama pana kreipėsi į tėvą, jo malonės nelaimingiems maldavo. Labai už tą prašymą ponas ant jos supyko. O kai pana dar kartą mėgino prašyti, tai tėvas jai griežtai uždraudė net kalbėti apie tai, o kad ji žmonių vargo nematytų, ją rūmuose uždarė, niekur neišleido.

Liūdi vargšė pana gražiuose tėvo rūmuose, verkia, kad žmonėms padėti negali. O tuo metu įvyko nuostabus dalykas.

Buvo pas poną jaunas tarnas. Aukštas, stiprus vaikinys, gražus vyras. Labai jo patarnavimai ponui patiko. Kiekvieną jo norą mokėjo tarnas atspėti, kiekvieną jo žodį išpildyti. Tai ir ponas tarną mylėjo. Juo pasitikėdamas, pavedė jam savo rūmuose uždarytą dukterį saugoti. O tarnas buvo geros širdies, nors ir pono įsakymą pildydamas jauną paną saugojo, bet visa savo širdimi jos gailėjo ir visokiais būdais ją norėjo pradžiuginti: tai glėbį pievų gėlių jai į seklyčią atneš, ar kaip kitaip patarnaus. Po kurio laiko jaunuolis karštai pamilo jauną paną. O ji irgi neliko abejinga, irgi pamilo jauną gražuolį tarną. Abu jie dėl tos savo meilės buvo nelaimingi. Žinojo gerai, kad nesutiks piktas ponas

savo dukters už paprasto tarno išleisti. Panai jau daug turtingų ponaičių piršosi, bet visus juos ponas pavarė. Už paties kunigaikščio rengėsi jis savo dukrą išleisti. Ilgai galvojo įsimylėjęliai, ką jiems daryti. Sumanė jie slapta susituokti. Kartą, ponui į medžioklę išvykus, tarnas su pana nuskubėjo į bažnyčią. Ilgai jie senelį kunigą maldavo juos sutuokti. Gailėdamasis jaunųjų, ilgai prašomas kunigas pagaliau sutiko ir nusivedė juos į bažnyčią.

Savo dvare ponas visur šnipų turėjo. Pastebėjo šnipai, kad jaunoji pana su tarnu į bažnyčią susituokti nuėjo, ir tuoju apie tai ponui pranešė. Baisiai supyko ponas: kaip buvo medžioklėje su tarnais, šunimis, taip į miestelį zovada ir atlėkė. Atlėkė jis į miestelį, o bažnyčios visos durys uždarytos, tik girdėti, kad jau vargonai groja. Įsakė supykęs ponas tarnams bažnyčios duris išlaužti. Šoko tarnai kirviais, akmenimis duris laužti, ir ponas su šunimis raitas į bažnyčią įjojo. O tuo metu kunigas jau sutuoktuves baigė, jaunavedžiams žiedus sumainė. Tai pamatęs, ponas dar labiau supyko, šautuvą iškėlė ir surikęs: „Būkit pra-keikti!“ — taikėsi šauti į žentą.

Išgirdusi tėvo prakeikimą, pana atsigrižo ir, pamačiusi, kad tėvas rengiasi į jos vyrą šauti, pašokusi jį užstojo. Tuo metu padrioksėjo šūvis, ir krito negyva pana prie savo vyro kojų. O tuo tarpu, kai ponas jaunavedžius keikė, užėjo baisi audra ir žaibas dvaro rūmus su visais jo turtais sudegino. Bet ne gražių dvaro rūmų, ne brangių turtų gailėjo ponas: savo mylimos nelaimingos dukters jam buvo gaila. Suprato, kokį baisų darbą jis yra padaręs. Ilgai ponas vienas užsidaręs kažką galvojo, o paskui savo dvarą, žmones, turtus paliko ir į girią išėjo. Girios vidury prie kryžkelės jis mažą trobelę pasistatė ir joje dieną naktį kryžiumi gulėdamas meldėsi. Jei kas keliu pro pono trobelę važiuo-davo ar eidavo, tai ponas, iš trobelės išėjęs, žemai nusilenkdavo

ir atleidimo maldaudavo. Ilgai ponas atsiskyres prie kryžkelės gyveno. O kai mirė, tai ten pat ant kalnelio buvo palaidotas. Ar girdėjote apie Ponkapio kalnelį? — paklausė senasis Yla vaikų, savo gražų, bet graudų pasakojimą baigęs.

— Girdėjome, tik nežinojome, kodėl jį Ponkapiu žmonės vadina, o, be to, dabar aplinkui jį ir girios nėra, vien tik pliki laukai,— atsakė Ylai klausytojai.

— Taigi dėl to Ponkapiu tą kalnelį ir pavadino, kad jame atsiskyrėlis ponas yra palaidotas. O giria toje vietoje tai mano atminime dar augo. Vėliau ponas ją pardavė, ir ji buvo iškiršta. Kai piktasis ponas po baisiojo šūvio išėjo į girią, tai jo dvarą kažkokie giminaičiai užvaldė ir dvaro rūmus naujoje vietoje pastatė.

— Seneli, o kas atsitiko su tais turtais, kurie rūmų požemiuose buvo? — paklausė Petras Ylą.

— O piktojo pono turtai, kai rūmai degė, taip ir liko požemiuose. Ten jie ir šiandien guli. Dar neseniai žmonės yra juos matę. Ar negirdėjote, kas mūsų miestelio kriaučiu Motiejui atsitiko? Tiesa, jūs kriaučiaus Motiejaus nežinote, nes, kai gimėte, jo miestelyje jau nebebuvo. Kriaučius Motiejus ne tik tuos piktojo pono turtais matė, bet daug aukso iš požemių, iš paties pono, už savo darbą buvo gavęs.

— Nieko apie kriaučių Motiejų nežinome. Papasakok, seneli,— Ylos žodžių sudominti, prašė vaikai. Žinojo jie, kad jei Yla ką prisimindavo, tai jau ausis ištempęs klausyk, jog nė vieno žodžio iš jo įdomaus pasakojimo nepraleistum. Taigi neapsiriko ir dabar.

— Na, tai ir apie kriaučių Motiejų jums papasakosiu,— pradėjo Yla.— Prastas jis buvo kriaučius. Niekas mūsų miestelio ponų pas jį savo drabužių nesisiūdino. Kaimiečiams Motiejus siuvo. Visą savaitę jis pas kurį kaimietį rudines, kailius kurp-

davo, o šeštadienį į miestelį prie šeimos sugrįždavo. O šeima nemaža buvo: aštuonetas vaikų. Daug vargo matė Motiejus.

Kartą šeštadienį pavakare skubėjo Motiejus iš Užubalių į miestelį taku pro Senadvario kalnelį. Ryšulėlyje nešėsi žirkles, mastą, adatą ir baltinius. Darbas Užubaliuose buvo jau baigtas, tai grįždamas galvojo Motiejus, kur jis kitą savaitę siūs, kur duonos savo šeimai uždirbs. O iš Užubalių nemažas kelio galas. Eidamas pavargo ir, pasiekęs Senadvario kalnelį, atsisėdo ant akmens šalia tako pailsėti. Atsisėdo ir vis apie savo darbą, šeimą galvoja.

Kiek pasilsėjęs, Motiejus rengėsi toliau eiti. Pakėlė galvą ir išvydo nuostabų dalyką. Kas gi čia dabar atsitiko? Motiejus gerai tą vietą žinojo, bet dabar ji visai kitaip atrodė: ten, kur buvo lazdynais apaugęs kalnelis, dabar gražūs dvaro rūmai bestovį, o prie jų kieme zuja daug tarnų. Kiek toliau kiti dvaro trobesiai. O laukuose tik dirba, tik pluša daugybė žmonių. „Kas per monai?“ — stebisi tuo reginiu Motiejus. O tuo tarpu prie jo beateinąs kažkoks ponas. Nusilenkė jam Motiejus. „Kas esi?“ — piktai paklausė ponas. „Esu kriaučius Motiejus, malonysis pone“, — nusilenkdamas jam, atsakė Motiejus. „Tai gal darbo ieškai?“ — vėl klausia ponas. „Taip, malonysis pone, baigiau jau siūti Užubaliuose, tai dabar esu laisvas.“ — „Gerai, eime į rūmus, man drabužius pasiūsi.“ — „Gal aš ponui nesugebėsiu pasiūti, prastas aš kriaučius, tik muzikams siuvu.“ Supyko ponas, kad suriks: „Jei sakau pasiūsi, tai pasiūsi. Man dabar visi drabužiai tinka!“

Ką bedarys. Griebė Motiejus savo mastą, žirkles ir nuėjo paskui poną, o baltinius prie akmens užmiršęs paliko. Atėjo ponas su Motiejum į dvaro rūmus. Tarnai visur jiems duris atidarinėjo, žemai lenkėsi. Davė ponas Motiejui medžiagos, ir šis, poną išmatavęs, pradėjo siūti. Siuva Motiejus ponui drabužius ir džiaugiasi, taip netikėtai gerą darbą gavęs: gerai jam ponas

už jo darbą užmokėsiąs, ir būsią kuo savo vaikučius maitinti, o gal jiems ir apavą ar drabužį kokį galės nupirkti.

Septynias dienas Motiejus ponui siuvo. O kai septintą dieną baigė darbą, tai ponas naujais drabužiais apsivilko, ir jie labai jam patiko. Dabar nuvedė ponas Motiejų į požemį, o ten viename kambaryje trys didelės skrynios stovi. Pakėlė ponas vienos skrynios dangtį — variniai pinigai, pakėlė antros — sidabras, pakėlė trečios — o joje auksas taip ir žėri. Sako ponas Motiejui: „Labai man tavo darbas, kriaučiau Motiejau, patinka. Imk pinigų kiek nori!“ O kriaučius Motiejus nekvailas buvo, tuojau pilnas kišenės aukso prisipylė, su ponu gražiai atsisveikino ir išėjo iš dvaro rūmų. Nuo kalnelio nusileidęs, norėjo namo skubėti, bet prisiminė prie akmens baltinius palikęs. Priėjo Motiejus prie akmens ir savo ryšulėlio su baltiniais ieško. Ilgai jis ieškojo, bet ryšulėlio nerado, tik kelias aprūdijusias sagas žolėje pastebėjo. „Matyt, kas paėmė“, — pamanė Motiejus ir pasikėlė į namus eiti. Žvilgtį į kalnelį, o jame nei dvaro rūmų, nei kitų trobesių, nei tarnų, tik, kaip ir visuomet, lazdynais apaugęs Senadvario kalnelis. „Argi tat buvo tik sapnas? — mano jis. — Ne, ne sapnas, štai auksas kišenėje.“ Taigi ne sapnas, o tikrenybė buvo. Džiaugdamašis, kad aukso pilnos kišenės, Motiejus nuskubėjo namo.

Sugrižo Motiejus jau sutemus. Įėjo į vidų ir mato: namie ne jo žmona, o kažkokia sena boba vakarienę verda. Toji boba, jį pamačiusi, išsigando, žegnotis pradėjo. Geriau įsižiūrėjęs į tą bobą, Motiejus pats didžiai nustebo, pažinęs, kad čia jo žmona. Motiejus pašaukė ją vardu ir paklausė, kas jai atsitiko. O boba tik žegnojasi „Vardan dievo tėvo ir sūnaus, ir dvasios šventos. Prapulka, nelabasis, prapulka!“ O kai vis dar nieko nesuprasdamas Motiejus su žmona norėjo išsiaiškinti, tai ji — pro duris ir pradėjo šaukti kaimynus. Subėgo kaimynai, žiūri nustebę, kad

čia jokio vaiduoklio nesama, o tikrai gyvas ir sveikas Motiejus. Įsikalbėjo. Ir sužinojo Motiejus, kad jis ne septynias dienas, o septynerius metus pas poną dvare drabužius siuvo. Jį visi jau seniai mirusiu laikė. Per tą laiką žmona, likusi su mažais vaikais, daug vargo matė, iš jaunos moters sena boba pavirto. Vaikai paaugo, į žmones tarnauti išėjo.

Naują gyvenimą po to pradėjo Motiejus, visus vaikus surinko, dar kiek pagyveno mūsų miestelyje ir išsikėlė į didelį tolimą miestą. Sako, dar ir dabar jo vaikai tame mieste turtingai gyvena. O to piktojo pono turtai Senadvario griuvėsių požemiuose dar ir dabar tebeguli. Daug kas bandė jų ieškoti, bet niekam nepavykdavo. O Balandžių Jonas taip ir pradingo, tų turtų beieškodamas. Ne kartą matė žmonės, kad jis vis griuvėsiuose rausėsi. O po to jo niekas daugiau niekur nebesutiko! — užbaigė savo tos dienos pasakojimą Yla.

Senelio Ylos pasakojimas apie Senadvario griuvėsius ir požemiuose esančius piktojo pono turtus mūsų lobių ieškotojams nedavė ramybės. Nors jau kelis kartus jie lobių ieškojo, visokiais būdais bandė praturtėti, bet turtų surasti jiems vis dar nepavyko. Tačiau vilties kur nors užburta lobį aptikti dar nebuvo praradę. Išklaušę Ylos pasakojimo apie Senadvario kalnelio turtus, draugai pajuto didelį norą juos surasti.

— Tai būtų gerai, kad mes tą piktojo pono auksą rastume, — svajoto Petras.

— Gerai, tai gerai, bet kur jo ieškoti? Sako Yla, kad požemiuose po griuvėsiais piktojo pono turtai guli. Bet kaip į juos patekti? Neseniai prie tų griuvėsių buvau, visus juos apžiūrėjau, bet jokios angos nemačiau, — kalbėjo Vladas.

— Gal jau užgriuvo, reikia geriau paieškoti, — patarė Petras.

Ir Vladas sutiko dar kartą drauge su Petru gerai apžiūrėti Senadvario kalnelio griuvėsius.

Galvijus vidudienį parginę į miestelį, vaikai pasiėmė kastuvus ir nuėjo prie Senadvario griuvėsių.

Maža jau bebuvo likę prakeiktųjų dvaro rūmų. Visas kalnelis buvo tankiai lazdynais apaugęs, ir tik kur-ne-kur teriogsojo neaukštos, žolėmis apžėlusios sutrupėjusių plytgalių krūvos ar kyšojo iš krūmų apkerpėjusios storų mūro sienų kertės. Vaikai atidžiai apžiūrėjo tuos griuvėsius. Vienoje vietoje prie mūro sienos likučių jie pastebėjo nedidelio urvo angą. Prie tos angos žolėje buvo prisidraikę paukščio plunksnų, kaulų ir sklido aštrus kvapas.

— Tai lapės urvas,— pažino Vladas.

— Lapės urvas, tikrai,— atsakė jam Petras,— bet, žiūrėk, prie jo visai nematyti iš urvo išmestos žemės. O žinai lapių urvus Javrų miške? Kiek prie jų visuomet žemių priversta!

— Tai kas iš to?

— O iš to štai kas: čia lapė sau urvo žemėje nerausė, o tik įlįsti olelę pasidarė. Toliau tuščius požemius atrado.

— Tikrai taip gali būti,— sutiko Vladas.— Reikia tą vietą gerai iširti, pakasinėti.

Vaikai griebėsi darbo. Ir tikrai, nuvalę prie mūro sienos suvirtusias plytų skeveldras, jie atkasė nedidelio lango angą. Gerai tą angą išvalę, nupiovė ilgą lazdyną ir bandė juo pasiekti jos galą, bet nepasiekė.

— Lįskime į tą angą,— pasiūlė Vladas.— Gal pro ją ir į požemius pateksime.

— Šiandien nelįsime,— atsakė Petras.— Nežinia, kas ten yra, o mes nei virvių, nei žvakių neturime.

Nei virvių, nei žvakių neatsinešę, vaikai tą dieną neišdrįso į angą lįsti ir todėl, ją vėl plytgaliais užpylę, grįžo namo. Kitą dieną jie atėjo prie Senadvario griuvėsių vidudienį, apsirūpinę žvakėmis bei virvėmis. Greitai anga vėl buvo atkasta, ir Vladas,

virve apsirišęs, pradėjo atbulas šliaužti į ją, o Petras, lauke pasilikęs, stipriai laikė už virvės galo. Kas kartą Vlado balsas iš angos vis silpniau aidėjo, o netrukus tik arti prisilenkęs Petras vos jo balsą begirdėjo... Pagaliau Vladas sušuko:

— Požemis! Lįsk, Petrai, nepavojinga!

Pasekdamas draugą, ir Petras atbulas į angą įšliaužė. Netrukus jis buvo prie Vlado.

— Žvakę uždek, nieko tamsoje nematyti,— pasakė Vladas.

Užsidegę žvakę, vaikai ėmė dairytis. Tikrai jie buvo patekę į dvaro rūmų rūšį. To rūšio sienos ir lubos buvo mūrinės ir dar stipriai laikėsi, nors kai kur viena kita plyta jau buvo ištrupėjusi. Prie angos, pro kurią jie į rūšį buvo patekę, kūpsojo didelė krūva žemių ir plytgalių. Visas rūšys buvo tuščias, tik pasienyje stovėjo kažkokios statinės ir dėžės.

— Štai ir skrynios su auksu! — sušuko jas pastebėjęs Vladas.

Vaikai šoko prie tų statinių ir dėžių, bet, jas atidarę, nieko nerado. Nusiminė lobių ieškotojai.

— Gal jau kas anksčiau iš jų auksą paėmė? — samprotavo nusivylęs Vladas.

O tuo metu Petras, žvakę rankoje laikydamas ir atidžiai sėną prie vienos skrynios apžiūrinėdamas, sušuko:

— Dar yra rūšys, štai durys!

Vargais negalais vaikai kiek pravėrė sunkias, gal šimtmečius nevarstytas duris ir atsargiai įžengė į kitą rūšį. Dabar jie pateko į siaurą koridorių, kurio galo tamsoje nebuvo matyti.

— Einame juo,— pasiūlė Petras.

Vladas sutiko.

Vaikai atsargiai nuslinko siauru koridorium. Eiti buvo lengva, nes po kojų jautėsi kietas, dulkėmis apsiklojęs plytų grindinys. Iš pradžių tas požeminis koridorius lyg ir žemyn leidosi, bet vaikai to nepastebėjo. Netrukus jis ėmė pamažu krypti į de-

šinę. Jau kurį laiką vaikai tuo koridorium ėjo, bet jo galo vis dar prieiti negalėjo. Netikėtai pažvelgęs į grindinį, Vladas staiga sušuko:

— Čia jau kažkas vaikščiojo, štai pėdos!

— Kur?

— Ogi štai! Žiūrėk!

Petras žvake apšvietė Vlado pastebėtas pėdas, kuriuos grindinio dulkėse buvo aiškiai įsimynusios. Iš pradžių vaikai labai nustebė, bet greitai Petras atspėjo paslaptį.

— Vlada, juk tai mūsų pėdos! Štai tavo basų kojų, o štai mano batukų... vadinasi, mes ta vieta jau ėjome, o durų, pro kurias ėjome, nepastebėjome.

— Tikrai, tai mūsų pėdos,— sutiko Vladas.— Kažkokį ratą požemiu apsukome.

— Jei mes tą ratą jau kartą apėjome, tai pamėginsime dar jį apeiti. Dabar geriau kelią išžiūrėsime, gal duris, pro kurias ėjome, ar ką kitą rasime,— pasiūlė Petras.

Vaikai vėl žengė pirmyn. Tačiau kiek jie požemio koridorium bevaikščiojo, niekur tų durų, pro kurias buvo ėję, nepastebėjo. Visur buvo lygios, mūrinės, dideliu ratu einančios siauro koridoriaus sienos.

Netrukus vaikai vėl priėjo savo sustojimo vietą. Nejauku jiems pasidarė. Jau triskart jie požemio ratą apsuko.

— Tikrai į užburtą ratą patekome ir iš jo gal jau neišeisime,— liūdnai pastebėjo Vladas.

— Neverkšlenk,— padrąsino draugą Petras.— Triskart ratu apsukome, tai dar ir ketvirtą apeisime, atidžiai jį apžiūrėsime. Jei į tą ratą mes ėjome, tai turėsime ir išeiti.

Vėl slinko vaikai pirmyn. Slinko pamažu, atidžiai stebėdami koridoriaus sienas ir grindinį. Tačiau kaip jie beieškojo, kaip be-sistengė, koridoriaus sienose durų niekur nepastebėjo, o ant grin-

dinio tik savo pėdas tematė. Staiga jie pastebėjo pasienyje kažkokį pailgą, dulkėmis apsinešusį daiktą betįsantį. Priėjęs prie jo, Petras stuktėlėjo koja. Labai išsigando vaikai, kai pamatė iš tos dulkių krūvos išsiritančią žmogaus kaukolę. Dabar įžiūrėjo jie dulkėse barkšančius žmogaus griaučius ir šalia jų gulintį kastuvą.

— Tai žmogaus griaučiai,— išsigandęs ir liūdnai pastebėjo Vladas.— Kiek jų prie Avinėlio randama!..— pridūrė, stengdamasis susiraminti.

— Kad Milžinkapio smėlyne žmonių griaučių randama, tai nieko nuostabaus, nes ten mūšyje žuvę švedai palaidoti,— kalbėjo Petras.— O čia kieno griaučiai? Kaip jie į šitą rūšį pateko?

— Tai gal Balandžių Jono, kuris, kaip Yla sako, piktojo ponoturtų Senadvario griuvėsiuose ieškojo ir vėliau pradingo. Matyti, kad ir jis į požemį pateko, o atgal iš to užburto rato išeiti negalėjo,— spėliojo Vladas.

— Balandžių Jono griaučiai, sakai? — išsigandęs paklausė Petras.

— Tai ką,— drąsiai kalbėjo Vladas,— ar jo kaukolės išsigandai?

— Taigi Balandžių Jonas, į tą patį ratą patekęs, iš jo jau nebeišėjo ir žuvo čia, supranti!

Dabar tai ir Vladas išsigando. Koridoriaus ratu bevaikščiojant, nudegė didesnė pusė žvakės, jau visai maža jos bebuvo likę.

— Petrai, duok ir man žvakę, bus šviesiau, tai geriau tą požemių ratą apžiūrėsime,— tarė Vladas.

— Žvakę, tuojau! — Petras griebėsi už kišenės ir liūdnai atsakė: — Žvakės su mūsų kastuvais lauke pasiliko.

— Tai nėra ko čia mums prie Balandžių Jono griaučių stovėti. Eime greičiau iš to užburto požemių rato! — sušuko išsigandęs Vladas.

Ir vėl nurینگavo vaikai koridorium pirmyn.

— Štai durys, pro kurias mes į užburtą ratą patekome! Dabar tai išeisime! — džiugiai sušuko Vladas, rodydamas Petruivos įžiūrimas sienoje mažas dureles.

Puolė vaikai prie durų, sutelkę jėgas, jas atidarė ir įėję nustebo: tai buvo kažkoks naujas, o ne jų matytas pirmasis rūsys.

— Tai ne mūsų rūsys. Juk angos, pro kurią sulindome, čia nėra, — apsidairęs tarė Petras.

Atidžiau pasižvalges, ir Vladas įsitikino, kad tikrai jie visai į naują rūšį pateko. Ką dabar daryti? O čia ir žvakė jau visiškai baigia degti. Sunerimę vaikai dairėsi naujame rūsyje.

— Ir čia kažkokios skrynios prie sienos stovi. Gal pažiūrėsime? — su baimė širdyje nedrąsiai pastebėjo Vladas ir priėjęs pakėlė pirmosios didelės, geležimis kaustytos skrynios dangtį.

— Pinigai! — viską pamiršęs, linksmi sušuko Vladas.

Pradėjo Vladas ranka semti pinigus ir juos į kišenes pilti. Priėjęs prie draugo, Petras greta pirmosios pamatė antrąją skrynią ir susidomėjęs pakėlė jos dangtį.

— Sidabras! Sidabriniai pinigai! — sušuko Petras, pamatęs skrynioje bebaigiančios degti žvakės apšviestas sidabrines monetas. Ir Petras ėmė piltis pinigus į kišenes. Pamatęs, kad Petras sidabrinus pinigus kraujasi, Vladas, prie jo pribėgęs, saują, kitą jų susižėrė ir į savo kišenę. Tuo tarpu jis pastebėjo dar vieną, kiek toličiau stovinčią nedidelę skrynią. Prišokęs Vladas atvėrė ir ją.

— Auksas, tikras auksas! — sušuko Vladas ir drebančiomis rankomis pradėjo piltis į savo kišenes.

Metė Petras sidabrinus pinigus ir ėmėsi auksinių.

— O čia kas? — nustebo jis, drauge su auksu iš skrynios pakabinęs ir seną odinį kapšiuką. — Kieno jis?

— Ar ne vis vien? Pažiūrėk, kas jame yra. Jei su auksu, tai kišk į kišenę! — patarė Vladas.

Petras įgrūdo jį į kišenę net nežiūrėdamas, kas jame yra. Tuo metu jo rankoje žvakė baigė degti ir ėmė svilinti pirštus. Neišlaikęs skausmo, sviedė Petras žvakės galiuką į šalį, ir stauga juos apsupo tamsa.

Tamsa sugrąžino vaikus į tikrovę. Nors ir surado jie piktojo pono turtus, nemaža pinigų į savo kišenės prisipylė, bet pasijuto esą ne šviesiame žaliuojančiame lauke, o tamsiame požemyje, į kurį pateko ilgai klaidžioję užburto ratu. Kiek jie beklaidžiodami privargo, kiek prisikamavo! Bet tai jau praėjo. O šit kaip dabar jiems iš to rūšio ir užburto požemių rato išėjus? Žvakei užgesus, šis klausimas vėl ėmė varpyti laimingųjų lobių ieškojų smegenis. Metė vaikai auksą sėmę. Vladas tyliai paklausė:

— O degtukų ar turi?

— Degtukų tai dar kiek turiu,— atsakė Petras, traukdamas iš kišenės dėžutę. Jis įžiebė vieną degtuką. Trumpai jis degė, ir vaikai jo šviesoje tepamatė atrastus piktojo pono turtus, niūrų rūšį ir išsigandusius vienas kito veidus. Degtukas užgeso, ir vėl vaikus apsupo tamsa.

Vaikai suprato baisią savo padėtį, ir jiems nei vario, nei sidabro, nei aukso pinigai jau neberūpėjo. Tuo metu jie be galo ilgėjosi šviesos, laukų ir gimtųjų namų. Bet kaip juos pasiekti? Stovėjo vaikai, tirtėdami iš baimės kaip drebulės lapai. Tos baimės nenumalšino nė dar keli Petro įžiebtai degtukai. Degtukui užgesus, jiems dar baisiau darydavosi. Tikras siaubas apėmė vaikus.

NERIMO NAKTIS

Daktaro Jonaičio šeima, nesulaukusi Petro pietų, maža į tai dėmesio tekreipė, nes dažnai, su savo draugais įsižaidęs ar išėjęs kur toliau nuo miestelio į Aitrą meškerioti, Petras pavėluodavo pietų. Nepatikdavo toji netvarka daktarui. Ir dabar pietaudamas pažvelgė į tuščią sūnaus kėdę, stovinčią prie stalo, ir tarė:

— Tai pasileido vaikas — nei pietų, nei vakarienės laiku nepavalgo. Gerai, tai gerai per vasaros atostogas paišdykauti, bet viskam yra laikas: ir žaidimams, ir rimtam darbu, ir poilsiui. Visuomet reikia tvarkos laikytis.

— Ačiū dievui, mūsų Petras joks išdykėlis. Visuomet toks klusnus, rimtas, gerai mokosi, o kad vasarą atostogaudamas, su vaikais įsižaidęs, kiek pietų ar vakarienės pavėluoja, tai ir aš jį už tai pabarau. Jis visuomet atsiprašo, rankas man bučiuoja. Tik štai kas negerai: jo draugystė su tuo piemeniu Vladu, našlės Antanienės sūnumi, man nepatinka. O Petras taip su juo susidraugavęs, kad, rodos, be jo apsieiti negali. Su kitais miestelio vaikais, kad ir su mokytojo sūnumi Jonu, tai ir kalbėti nenori. Visuomet tik su Vladu: jam knygas skaityti nešioja, o kai kada tai ir kokio gardesnio kąsnio jam prašo.

— Petro draugystėje su Vladu aš nieko blogo nematau. Kiek žinau, Antanienė yra dora, darbšti moteris, tik nelaiminga, neturtinga našlė. Tur būt, nežinai, kad jos vyrą, ponui mišką bekertant, griūvantis medis prislėgė. Ištisis metus Antanas lovoje išgulėjo ir mirė. Nė kapeikos ponas jam gydytis nedavė. Kai Antanienė nuėjo pas poną pagalbos prašyti, tai jis apie tai ir kalbėti nenorėjo. Ne tik nieko Antanienei nedavė, bet dar tyčiojosi, kad Antanas kvailas buvęs, pats po griūvančiu medžiu palindęs. Likusi našlė, Antanienė pradėjo kitiems tarnauti. Niekas apie ją blogai neatsiliepia. Labai geros širdies moteris, kitiems nelaimėje padeda, kuo gali. Ir pats Vladas man labiau patinka už pasipūtusius mokytojo vaikus. Jis kuklus, nedrąsus, prasčiokas, o jo akys tokios atviros, ramios; atrodo, kad pro jas visą sielą matai. Jiedu kartu knygas skaito, tas man patinka, o kad su Mendelio ožiu išdykauja, jį naujų išdaigų moko, tai tegul sau linksminasi.

— Nepatinka dar man ir to seno melagio Ylos lankymas. Kas šventadienį Petras su Vladu ir kitais desentininkų vaikais pas Ylą svečiuojasi, jo pasakų klausosi. O senis džiaugiasi, kad nors maži vaikai ateina jo pasiklaudyti. Ištisis valandas viso-

kias nesąmones jiems pasakoja. Ylą aplankęs, Petras visuomet toks neramus ir susimąstęs būna, ilgai užmigti negali.

— Yla — senas žmogus ir blogo vaikų nepamokys, o jo nesąmonių tai ir aš mielai klausau ir labai jį gerbiu. Juk tai gyvoji, nors kartais ir fantastiška, mūsų miestelio praeitis. O jis senatvėje tik ta praeitimi ir gyvena. Didelės pagarbos vertas senelis Yla. Daug jis yra žmonėms pasitarnavęs. Jis pirmasis mūsų miestelio apylinkėje knygnešys, nemaža turėjo lietuviškų knygų, net ir Simano Daukanto „Lietuvos Istoriją“. Mūsų spaudos draudimo laikais tas ponų bėgūnas daug lietuviškų knygų ir laikraščių išnešiojo. Daug jis patarnavo žmonėms, nors jau senas būdamas, ir neseniai vykusių revoliucinių kovų dėl laisvės metu. Nors ir naktimis tą darbą dirbo Yla, bet jo darbas ir šviesiausiomis vasaros dienomis žmonėms švietė.

— Tai ir čia negali nurimti. Vėl laisvės kovotojų ieškai, su jais draugauji. Atrodo, kad tų draugysčių jau galėtų užtekti. Tos draugystės tave Vilniuje į kalėjimą nuvedė. Laimė, kad tik tris mėnesius jame teišlaikė, bet Vilniuje gyventi neleido ir į šį nusususį miestpalaikį išsiuntė. Tai iškovojai laimės!

— Verute, Verute,— liūdnai kalbėjo daktaras,— kaip gaila, kad tu nenori matyti žmonių vargų, skurdo ir nenori suprasti, kad tik kovodami žmonės pasieks laimingesnį gyvenimą. Argi dėl to neverta kovoti?

— Tu turi žmones gydyti, o ne dėl jų laisvės ar laimės kovoti!

— Ne kartą mes apie tai, Verut, kalbėjome, bet vis negalime vienas kito įtikinti. Kaip aš džiaugsiuos, kai pagaliau tu pati vargstančius žmones suprasi ir, jei dėl jų laimės nekovosi, tai bent pradėsi juos gerbti. O tą suprasti padės pats gyvenimas!

Papietavę daktaras ir žmona grįžo prie savo darbų ir Petrą vėl pamiršo. Bet štai jau ir saulė ėmė lįsti į Javry brūzgynus.

Ant viršūnių kybojo tik pusė jos skritulio. Netrukus ji ir visa juose pasislėpė, o miestelį ėmė gaubti sutemos. Jau ir vakarieniauti buvo metas, o Petras vis negrižo, motina susirūpino ir nuėjo pas vyrą į jo darbo kabinetą.

— Petro vis dar nėra,— nerimaudama pasakė ji kažkokią moksliską knygą ramiai beskaitančiam vyrui.— Gal kas blogo jam nutiko?

— Kas ten bus blogo, kur nors su draugais šlaistosi,— ramiai, neatsitraukdamas nuo knygos, atsakė daktaras. Tie vyro žodžiai motiną kiek suramino.

Vargšė Antanienė, nesulaukusi Vlado nei pietų, nei vakarienės, maža savo sūnaus likimu tesirūpino. Ji buvo pratusi retai savo sūnų matyti. Dieną ji kur nors miestelyje dirbdavo, tai Vladas dažnai vienas papietaudavo. Dažnai ir vakarienę kiekvienas skyrium valgydavo: jei motina ilgiau darbe užtrukdavo, Vladas, kiek užkandęs, nulįsdavo į savo palėpę miegoti. Taigi ir dabar, kad Vladas kartu nevakarieniavo, Antanienė visai juo nesirūpino, pavargusi nuo dienos darbų, greitai užmigo.

Apie vidurnaktį Petro nesulaukęs ir tėvas susirūpino, o motina tai jau seniai tylomis nerimo išspausťas ašaras braukė.

— Kur jis galėjo dingti? — spėliojo daktaras.

— Gal Vladas žino, kur mūsų Petras,— pasakė motina.

— Gerai sakai. Nueisiu aš tuojau pas Antanienę ir paklausiu.

Prikėlęs įmigusią moteriškę, daktaras paklausė:

— Kur Vladas? Ar nėra drauge su juo Petro?

Nieko blogo nemanydama, Antanienė atsakė:

— Vladas ant šieno, tvarto palėpėje miega.

— Pažadink jį,— paprašė daktaras.

— Tuojau.

Tačiau netrukus grįžo išsigandusi Antanienė ir sako:

— Nėra Vlodo. Ir kur jis — nežinau. Ar ir pono daktaro sūnaus nėra namie?

— Taigi, kad nėra,— atsakė daktaras.— Manėme, kad jis pas Vladą. Kur jie galėjo dingti? Jau ir vidurnaktis. Tikrai gal kas blogo vaikams nutiko.

Tie daktaro žodžiai visai išgąsdino vargšę moteriškę, ir ji ėmė verkti.

Ramindamas Antanienę, daktaras tarė:

— Nesirūpink, ašaromis nieko nepadėsi. Reikia ieškoti. Gal kiti vaikai juos dienos metu bus matę.

Daktaras su Antanienė pradėjo žadinti miestelio gyventojus, kurių vaikai, jų manymu, galėjo dingusius Petrą ir Vladą matyti. Greitai buvo pažadinti ir apklausinti keli miestelio gyventojai ir jų vaikai. Tačiau niekas nei vieno, nei kito nuo to laiko, kai galvius vidudienį į miestelį atvarė, nebuvo matę.

Labai susirūpino Petru daktaras su žmona, o Antanienė dėl Vlodo graudžiai be perstojo verkė. Kur dingusių vaikų ieškoti? Kame jie galėtų būti? Nors buvo ir nakties metas, bet žinia apie Petro ir Vlodo dingimą greitai paplito po visą miestelį. Visur sužibo šviesos, imta kalbėti, teirautis. Visi dingusių vaikų tėvams teikė įvairių patarimų.

— Reikia paupyje paieškoti. Gal besimaudydami paskendo, tai jų drabužius rasime,— kažkas pasiūlė.

Kone visi miestelio gyventojai nuėjo prie Aitros, bet ir čia nei vaikų mėgiamoj maudynėj, nei kur kitur neaptiko jokių jų pėdsakų.

— Gal prie Avinėlio surasime. Vaikai dažnai mėgsta jame braidydami karosus gaudyti,— kažkas spėliojo.

Bet ir prie Avinėlio nuėję nieko nerado.

Trumpa vasaros naktis jau baigėsi. Ėmė švisti, o Petro ir Vlado vis dar nėra. Iš nerimo verkė Petro motina, nerimo pats daktaras, o Antanienė tai visą laiką be perstojo raudėjo. Kaip bemokėdami žmonės ramino tėvus, davinėjo jiems įvairių patarimų, o keli būreliai išsiskirstė į apylinkes dingusių vaikų ieškoti. Sugrįžo jie atgal po kelių valandų, o kiti tik apie vidudienį, bet jokia žinia negalėjo nerimaujančių tėvų paguosti.

Vaikai dingo be pėdsakų...

OZYS IŠGELBĖTOJAS

Supratę savo beviltišką padėtį, siaubo apimti vaikai kurį laiką tylėjo. Pagaliau kiek atsipeikėjęs Vladas prašneko:

— Greičiau iš to rūšio ir nuo tų pinigų. Brūkštelk, Petrai, dar vieną degtuką, kad būtų matyti, kaip iš čia išeiti.

Dar vieną degtuką įžiebė Petras, ir vaikai tuojau smuko pro duris į siaurą koridorių. Čia savo pėdas grindinyje pamatė, kiek atsipeikėjo ir jau norėjo juo eiti, bet Vladas sulaukė Petrą sakdamas:

— Petrai, eikime dabar ne pagal mūsų pėdas, o prieš jas. tai gal greičiau iš to užburto rato išeisime.

— Eikime,— sutiko Petras.

Pradėjo vaikai priešinga kryptimi požemio koridoriumi slinkti. Tačiau anksčiau, apsišviečiant kelią žvake, eiti buvo daug lengviau, o dabar, visiškoje tamsoje, buvo labai sunku: kojos nuolat kliuvo ir vos vilkosi, galvą skaudėjo, kvėpuoti buvo sunku. Degtuką jie įsižiebdavo tik retkarčiais, norėdami apsidairyti, o paskui ir vėl kiūtindavo visiškoje tamsoje, nuolat čia į vieną, čia į kitą ratu einančio koridoriaus sieną atsitrenkdami. Jau ilgai draugai taip patamsėje klaidžiojo, o koridoriaus galo kaip nėra, taip nėra. Ir priešinga kryptimi eidami jie niekaip negali iš jo išeiti. Pavargo vaikai, vos vilkosi, o ypač nusikamavo Petras. Netrukus jis Vladui pasiskundė:

— Labai pavargau, nebegaliu toliau eiti.

Veltui prašė jį Vladas dar kiek paėjėti. Petras sustojo vietoje ir, įžiebęs degtuką, dairėsi.

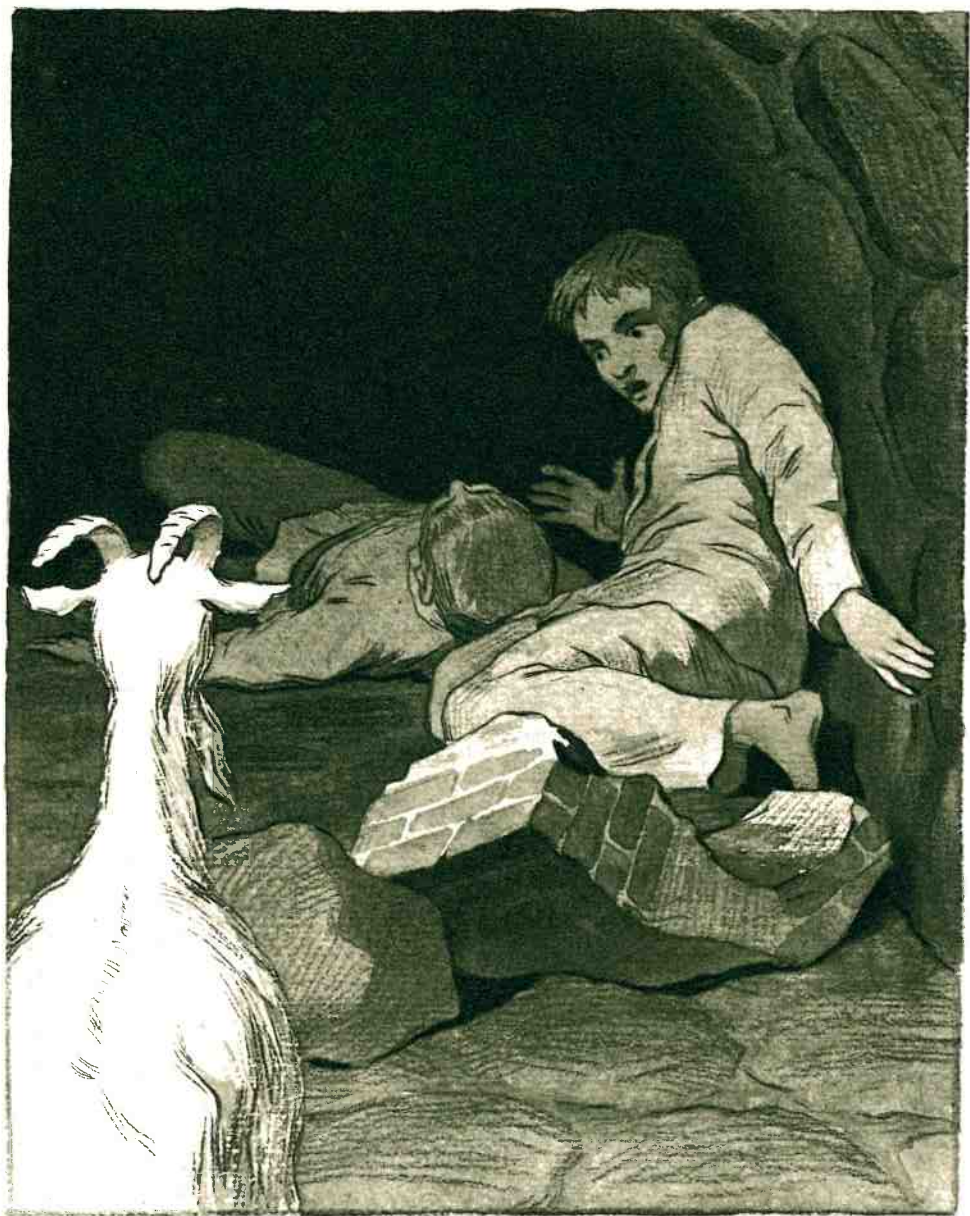
— Vladai, žiūrėk, mes ir prieš savo pėdas eidami jau, berods, du kartus užburtu požemio ratu apsukome. Štai kiek mūsų pėdų ir viena, ir kita kryptimi eina.

— Tikrai, dukart jau ir nauja kryptimi ratą apsukome,— atidžiai apžiūrėjęs grindinį, sutiko Vladas.

Tuo metu degtukas užgeso. Vaikai liko bestovj. Jų galvose sukosi klaikios, slegiančios mintys. Ką daryti, kaip iš tų tamsių požemių išeiti?

— Vladai, ką mes padarėme? — po trumpos tylos prakalbėjo Petras.— Juk eidami, kaip pats patarei, priešinga kryptimi, mes savo pėdas sumaišėme ir, kuria kryptimi dabar eiti, nežinome.

— Tikrai, kvailas buvau,— kiek pagalvojęs, atsakė Vladas.— Bet ar ne vis vien, kuria kryptimi mes tuo užburtu ratu vaikščio-

sime. Jei iš jo išeisime, tai ar ne vis vien, į kur eisime, o jei ne-
išeisime, tai argi svarbu, kaip juo vaikščiosime.

— Tai gal ir mūsų Balandžių Jono likimas laukia,— verks-
mingai suvapėjo Petras.

— Negi stovėsime ir verkšlensime. Eikime, gal pagaliau ir išei-
sime,— drąsino draugą Vladas.

Kiek pastovėję ir atsipeikėję, vaikai vėl ėmė ringuoti tamsiu
požemio koridorium, bet kaskart vis didesnę nuovargį juto ir
todėl vos besivilkė. Po kurio laiko Petras vėl draugą sulaikė.

— Stok, nė žingsnio negaliu...— vos pratarė Petras ir su-
smuko ant dulkėto grindinio.

Kiek stipresnis, nors irgi vos besilaikęs ant kojų, Vladas
visokiais būdais ragino draugą eiti: kėlė jį nuo žemės, tempė
pirmyn. Bet Petras buvo viskam abejingas ir, nė žodžio neatsa-
kydamas, graudžiai verkė. Draugą betempdamas, ir Vladas ga-
lutinai nusikamavo. Atsisėdo ir jis verkdamas greta Petro. Iš už-
burto požemių rato išeiti vaikai jau visai vilties nustojo. Nebe-
turėdami jėgų kovoti su savo baisiuoju likimu, jie susiglaudę
tyliai kukčiojo. Taip beverkdami, išvargę vaikai nejučiom užmigo.

Kiek laiko miegojo nelaimingieji lobių ieškotojai tamsiamė,
paslaptینگame Senadvario požemy ant dulkėto grindinio, atspėti
sunku. Visiškoje požemio tamsoje, į kurią niekuomet neįsiskver-
bia joks saulės spindulys, laiko nuovokos visai netenki. Čia lai-
kas tęsiasi be galo ilgai, minutės virsta valandomis, valandos
dienomis, o dienos — mėnesiais. Taip jis slinko, kol vaikai ju-
dėjo, o kai užmigo, tai ir visai laiko nebejuto.

Iš sunkaus miego pirmasis atsibudo Petras. Nesusivokęs iš
pradžią kur esąs, nustebo, kad taip ilgai naktis. Tačiau greitai
prisiminė miegojęs ne savo minkštoje, šiltoje lovoje, o ant dul-
kėto grindinio paslaptینگame Senadvario požemy. Prisiminė vi-

sus čia patirtus nuotykius: klaidžiojimą užburtu ratu, atrastuosius piktojo pono turtus, begalinį nuovargį ir baisų likimą.

— Ar tai ne sapnas? — klausė pats savęs Petras.

Deja, tai buvo ne sapnas, o baisi tikrovė. Dairėsi tamsoje Petras ir, išgirdęs, kad šalia ramiai knarkia Vladas, pažadino jį.

Ilgas miegas, nors ir ant dulkėto požemio grindinio, atgavino vaikų jėgas, ir jie pasijuto esą žvalresni ir drąsesni. Dabar jiems tikrovė nebe tokia baisi atrodė.

— Ką mes darysime? Nejaugi čia liksime kaip Balandžių Jonas? — prašneko Petras.

— Kitos išeities nėra: reikia vėl eiti. Gal dabar išeisime,— patarė Vladas.

— Bet kur eiti? Juk iš to užburto požemių rato tikrai išeiti negalima.

— Ženkime,— drąsino draugą Vladas,— dabar tai tikrai išeisime. Argi užmiršai, kuriuo būdu Tomas Sojeris su savo draugu Finu iš landynės išėjo?

— Neatmenu.

— O jie, landynių sienos laikydamiesi, viena kryptimi ėjo ir išėjo. Tai ir mes ne požemio viduriu, o kuriuo nors pasieniu eikime.

— Pirmyn! — džiugiai pritarė draugo sumanymui Petras ir įžiebė degtuką apsidairyti. Bet koks nykus buvo silpnai apšviesto siauro požeminio koridoriaus vaizdas! Vaikai net apsidžiaugė, kai degtukas sudegė ir juos vėl apsupo tamsa.

— Dešinės sienos laikysimės,— patarė Vladas.

Pradėjo vaikai slinkti pirmyn. Tačiau dabar ilgai eiti negalėjo, greitai pavargo, o, be to, ėmė kamuoti alkis ir troškulys.

— Kaip norisi valgyti,— pasakė Vladas.

— Ir gerti,— atsiliepė Petras.

Svaigo galvos, silpo jėgos, kas žingsnis vis sunkiau kilo kojos. Kurį laiką vaikai slinko tylėdami.

— Tai piktasis ponas mums už jo paimtus pinigus kerštauja,— pagaliau rimtai tarė Vladas.

— Tikrai, tai jis kerštaudamas mus užburtu ratu vedžioja,— sutiko Petras.

Piktojo pono priminimas dar labiau pakirto Petro jėgas. Draugo nuomonei jis visiškai pritarė, o netrukus ir pats piktasis ponas jam ėmė vaidentis.

— Vladai! — baimingai sušuko Petras suklušęs.— Eina... Tai pats piktasis ponas. Ar girdi jo žingsnius?

Vaikai sustojo ir kurį laiką klausė, bet nieko neišgirdo. Požemy tyvyrojo tyla. Jie vėl patraukė pirmyn. Po kiek laiko Petras ranka sulaikė Vladą ir tyliai sušnibždėjo:

— Tikrai piktasis ponas požemiu eina, aš jo žingsnius girdžiu. Štai klausyk.

Dabar ir Vladas išgirdo požemyje tyliai tapsint. Bet kas gi galėtų tame klaikiame požemy vaikščioti? Tikriausiai pats piktasis ponas! Ir Vladas, siaubo apimtas, sustingo vietoje.

— Tikrai, tai piktasis ponas,— išsigandęs, vos bepajudindamas lūpas, atsakė Vladas.

O Petras iš išgąščio ir kvėpuoti nustojo, jo širdis ėmė smarkiai plakti. Paslaptieji žingsniai tamsiame požemyje kas kartą vis aiškiau ir stipriau tapsėjo. Pagaliau jie visai prisiartino.

— Piktasis ponas jau čia pat,— vos pratarė Petras.

— Bėkime! — sušuko Vladas ir, griebęs draugą už rankos, ėmė jį traukti. Kiek jėgų turėdami, vaikai pasileido bėgti tamsiu požemiu, bet paskubėti negalėjo, nes nuolat atsimušdavo į sienas. Kartą Petras taip smarkiai atsitrenkė, kad net parvirto. Drauge išsitiesė ant grindinio ir į jį įsikibęs Vladas.

Vaikams ėmus bėgti, kažkas, pamažu požemiu ėjęs, irgi pradėjo tekinas juos vytis. Pribėgęs prie suvirtusių vaikų, vaiduoklis garsiai ir linksmai subliovė.

„Tai ne piktasis ponas, o pats velnias!“ — iš pradžių pamanė Vladas ir dar labiau išsigando. O tuo metu vaikus prisivijęs gyvulys dar kartą, kitą subliovė ir ėmė Vlado ranką laižyti. Iš karto Vladas nieko nesuprato. Truktelėjęs ranką, jis užčiupo ilgus, standrius barzdos plaukus.

— Tai ožys, o ne velnias! — atsipeikėjęs sušuko Vladas ir rankomis pradėjo tą gyvulį čiupinėti. Kai jo pirštai palietė ilgus, į šonus užsiritusius ragus, Vladas visai atsigavo. — Ožys, Mendelio ožys, — nustebęs kartojo. — Petrai, Petrai, kelkis! Čia joks piktasis ponas, joks velnias! Tai ožys, tikras Mendelio ožys! — šaukė draugui Vladas.

Bet į linksmą draugo šauksmą Petras neatsiliepė: paslikas tįsojo ant grindinio. Nesulaukdamas draugo atsakymo, Vladas pradėjo jį purtyti. Bet Petras neatsigavo ir purtomas.

„Ar tik nebus miręs iš baimės, — išsigandęs pamanė Vladas ir pasilenkęs ėmė klausytis jo alsavimo. Išgirdęs tyliai alsuojant, nusiramino: suprato jis, kad Petras apalpo. — Bet ką dabar su juo daryti, kaip iš požemių išseiti?“

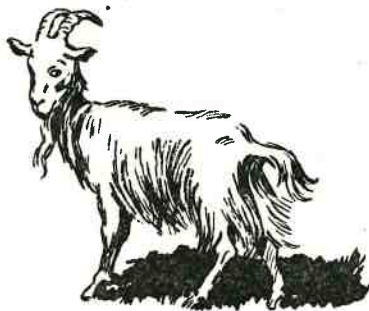
Kiek pagalvojęs, Vladas pradėjo ramiai stovintį ožį glostyti.

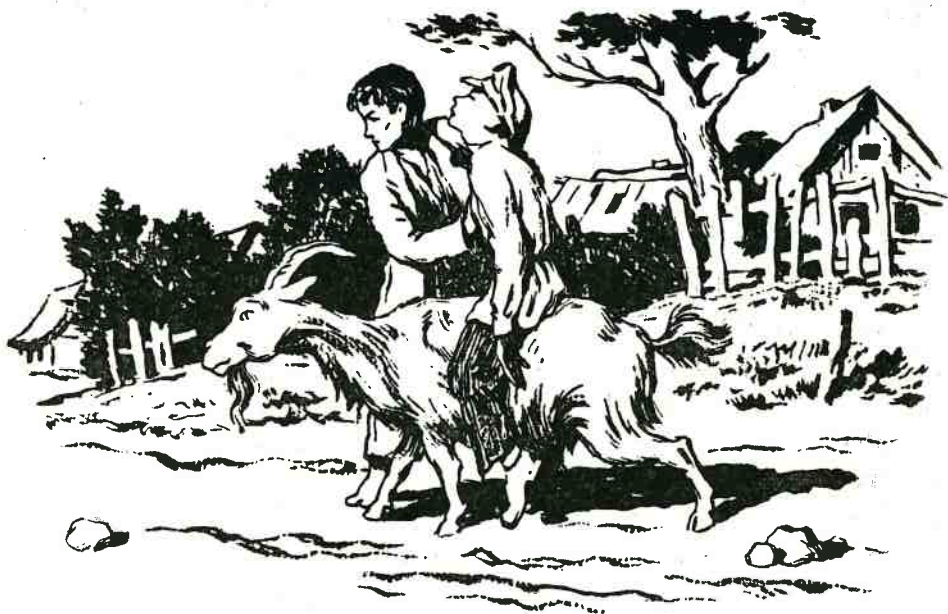
— Oželi, brangus mano oželi! Jei mūsų pasiilgęs tame požemyje atradai, tai išvesk mus į saulę, į laukus, parvesk mus namo. Namo, oželi, namo!

Ožys, tarsi tų Vlado žodžių telaukęs, kartą, kitą subliovė, apsisuko ir ramiai patraukė tamsiu požemiu. Paskutines jėgas surinkęs, Vladas griebė apalpusį Petrą ir ėmė jį vilkti paskui ožį. Netrukus ožys išvedė Vladą iš ratu ėjusio siauro koridoriaus į pirmąjį rūšį, per kurį vaikai į požemį buvo patekę. Čia jau ir

šviesos kiek pro angą įspindo. Ožys greitai pro angą išlipo į lauką, o paskui jį ir Vladas ištraukė Petrą į dienos šviesą.

Apsidairė Vladas aplinkui: viskas kaip buvę. Ir diena tokia pat šilta, saulėta. Saulė jau į vakarus beeinanti. Laikas jau galvijus į ganyklą ginti. Kaip ilgai jiedu požemyje išbuvo, iš pradžių jis net negalėjo suvokti. Manė, kad vis dar ta pati diena. Pamatęs, kad reikia skubėti, Vladas visaip stengėsi draugą atgaivinti, tačiau nei saulės šviesa, nei grynas oras, nei kepurėje atneštas iš upės vanduo Petro neatgaivino. Nors ir gyvas jis buvo, bet gulėjo be sąmonės, išbalęs. Ką su juo daryti? Reikia skubėti, o miestelis toli. Nenuvilksi jo tiek: jėgų per maža, o palikti jį apalpusį čia, prie griuvėsių, negalima. Tačiau Vladas greitai surado išeitį. Jis pašaukė čia pat ramiai besiganantį ožį, ant jo nugaros užvertė Petrą ir pats, jį prilaikydamas, į miestelį patraukė. Su tokiomis vaikų išdaigomis apsipratęs, ožys ramiai žingsniavo su savo našta, ir netrukus mūsų drąsieji lobių ieškotojai pasiekė miestelį.

NAMUOSE

Po vidudienio sujudo sukrito visas miestelis. Sklido garsūs šūkavimai, kalbos. Iš visų kampų žmonės bėgo į turgavietę, šaukė, rankomis mosikavo. Kažkuris atbėgo į tyliaus daktaro namus ir nuliūdusiems tėvams linksmi sušuko:

— Petras ir Vladas atsirado! Vladas Petrą ant Mendelio ožio nugaros per miestelį gabena!

Pamatę ramiai per miestelį einantį Vladą, o greta jo išdidžiai žingsniuojantį Mendelio ožį su pasvirusiu be sąmonės Petru, prie jų subėgo kone visi gyventojai: seniai, moterys, vaikai — lietuviai ir žydai. Visi klausinėjo, teiravosi, kame vaikai buvę.

Bet pamatę išblyškusi, pervargusi, vos kojas bevelkantį Vladą, liovėsi teirautis ir, paėmę nuo ožio nugaros Petrą, nunešė jį į namus pas daktarą. Paskui nešamą Petrą kiūtino ir Vladas.

Perspėti apie vaikų sugrižimą ir labai tuo apsidžiaugę, daktaras su žmona išėjo jų pasitikti. Pamačiusi žmonių be sąmonės nešamą Petrą, motina iš išgąščio apalpo ir čia pat susmuko. Keli žmonės šoko prie daktaro žmonos ir ją pakėlė. Labai viso to sujaudintas, daktaras šūktelėjo žmonėms greičiau Petrą ir žmoną į jo kabinetą nešti. Nelaimingieji buvo ten įnešti. Daktaras paprašė vandens ir tučtuojau paėmė Petro ranką pulsui tirti. Petras gulėjo išblyškęs, užmerktomis akimis. Paskui jis kažką pabalusiomis lūpomis ėmė kuždėti. Pasilenkęs prie sūnaus, daktaras neaiškiai išgirdo:

— Oi, piktasis ponas, bėkime, bėkime! — ir jis pradėjo blaškytis, keltis, kažkur veržtis. Tik stipri tėvo ranka jį tegalėjo su laikyti. Pamažu nurimo Petras, o tuo metu atgavo sąmonę motina ir išsigandusi, drebančiomis lūpomis paklausė:

— Kas Petruui?

— Apalpęs! — ramiai atsakė jai daktaras.

Greitai motina visai atsigavo. Visi žmonės išvaikščiojo, pasiliko tik nusilpęs Vladas. Tuo metu Petras vėl pradėjo blaškytis, keli pinigai iškrito iš jo kišenės ir nuriedėjo į kambario kertę. Nustebo daktaras, pamatęs grindimis riedančius aukso ir sidabro pinigus. Pastebėjęs kabinete išvargusį Vladą, paklausė:

— Kas tai?

— Pinigai,— tyliai atsakė Vladas.

— Kieno jie?

— Piktojo pono.

— Kokio pono? — paklausė nieko nesuprasdamas daktaras.

— Piktojo Senadvario pono.

— Kur juos radote?

— Senadvario požemy.

— Kaip tai — požemy? Juk ten jokių požemių nėra?

— Yra, radome.

— O ko ten buvote?

— Lobio ieškoti.

— Tai to nelemto lobio pinigai? — teiravosi daktaras.

— Taip,— ramiai atsakė Vladas ir, priėjęs prie stalo, ėmė ant jo pilti iš savo kišenių auksinius, sidabrinčius ir varinius senoviškus pinigus. Visą krūvą jų supylė ir sako: — Ponas daktare, nereikia man tų pinigų, tik kad Petras pasveiktų.

Ziūri į tuos pinigus daktaras, maža ką iš trumpų Vlado atsakymų supratęs, ir, dėl Petro apalpimo nerimaudamas, klausia:

— O kas Petrui atsitiko?

— Kai atgal iš požemio ėjome, Petras piktojo pono vaiduoklio išsigando; bet tai ne vaiduoklis buvo, o Mendelio ožys. Mūsų pasiilgęs, mus požemiuose surado ir iš jų išvedė. Aš apalpusį Petrą iš požemio išvilkau ir ant ožio nugaros jį į miestelį parjodinau.

— Gerai,— atsakė jam daktaras.— Palik čia tuo tarpu tuos pinigus, o pats eik pavalgyti. Verute,— tarė jis visiškai atsigavusiai žmonai,— pavalgydink tą paties piktojo pono vaiduoklio tamsiuose požemiuose neišsigandusį drąsuolį!

Daug rūpesčių ir nerimo Petro liga sukėlė tėvams. Visą laiką jis karščiuodamas gulėjo be sąmonės. Slaugydama kiauras naktis motina prasėdėdavo prie jo lovos. Išvargusią motiną pakeisdavo daktaras ir visu savo patyrimu stengėsi be sąmonės gulintį ir dažnai besiblaškantį Petrą atgaivinti. Bet jokios priemonės nepadėdavo.

Po kelių dienų Petras nustojo blaškytis, pasidarė ramesnis, karštis nukrito. Atslūgo rūpestis ir daktarui, ėmė jis žmoną raminti. Lengviau atsiduso motina.

Kartą, motinai prie Petro lovos tyliai sėdint, Petras netikėtai pravėrė akis. Pamatęs čia pat sėdinčią motiną, jis apsidairė ir nustebęs esąs savo namuose. Ištiesė Petras motinai rankas ir tyliai pašaukė:

— Mama, mamytel!

Motina, pamačiusi, kad sūnus visai sąmoningai kalba, labai nudžiugo ir, jį glamonėdama, kalbėjo:

— Petriukas, mano mielas! Kiek tu visus prigąsdinai!

— Kaip aš į namus iš požemio patekau? — teiravosi Petras.

— Tave Vladas iš požemio išvilko ir ant Mendelio ožio į miestelį atgabeno.

— Tai tikrai tas viskas buvo: požemis, pinigai, piktasis ponas? Ar tas viskas ne sapnas?

— Visos tikrovės aš nežinau. Tik žinau, kad su Vladu Senadvario požemyje buvote ir pilnas kišenės senoviškų pinigų iš ten atsinešėte.

— O kur pinigai?

— Pas tėvą.

Tuo metu į kambarį įėjo tėvas ir, pamatęs sąmonę atgavusį Petrą, labai apsidžiaugė.

— Na, drąsusis užburtų lobių ieškotojau, tai jau atsigaivai? — linksmi Petruį tarė tėvas ir, atidžiai į jį pažvelgęs, per petį ranka tapšnodamas, pasakė: — Pasveiksi, tik daugiau tokių išdaigų mums nedaryk.

— Nedarysiu, tėveli, — atsakė Petras.

— O iš kur sužinojote, kad Senadvario požemyje yra užburti piktojo pono turtai? — teiravosi daktaras.

— Senelis Yla pasakojo.

— Kam tie pinigai jums reikalingi? Juk jei kiek reikia, aš tau duodu.

— Tai aš ne sau jų su Vladu ieškojau.

— O kam?

— Vladui.

— O Vladui kam jie reikalingi?

— Jis mokytis nori.

— Ar aš tau nesakiau,— pertraukė tą pasikalbėjimą motina,— kad ta Petro su piemeniu Vladu draugystė gerai nesibaigs? Prašau tave, uždrausk Petru su Vladu toliau draugauti.

Tačiau tėvas, išgirdęs sūnaus atsakymą, kažko susimąstė ir nekreipė dėmesio į žmonos žodžius.

Motinai atsakė Petras:

— Brangi mamyte, leisk man su Vladu draugauti. Jis labai geras draugas: mane ir iš požemio išvilko, ir iš upės, kai skendau, ištraukė. Mane gelbėdamas, pats vos nenuskendo.

— Iš upės ištraukė? — nustebo motina.

— Tikrai, mamyte. Tik apie tai aš anksčiau tau nesakiau.

— Matai, Verute,— rįntai tarė daktaras,— neblogas draugas Petru Vladas, nors ir paprastas miestelio piemu. Dukart jam gyvybę išgelbėjo, o kad išgydyčiau Petrą, atidavė man visus savo požemyje rastus pinigus. O jo karštas noras mokytis, knygas skaityti, nėra blogi polinkiai, kurie mūsų Petrą galėtų blogai paveikti.

— Tai leiskite, tėveliai, ir toliau su Vladu draugauti.

— Draugauk,— sutiko motina.

Praslinkus savaitei, Petro sveikata visai pagerėjo. Jis pakilo iš lovos ir vėl kaip seniau ėmė po miestelį ir jo apylinkes bėgioti. Visas vietas, draugus aplankė.

Kartą daktaras, kuris visą laiką buvo kažko susimąstęs, pietų metu Petru pasakė:

— Petrai, reikia su jūsų lobiu ką nors daryti. Pakviesk pas mus pavakare senelį Ylą, Antanienę ir Vladą. O tu, Verute, svečiams arbatėlės parenk, ilgai kalbėsime.

— Gerai, tėveli, pakviesiu,— atsakė nudžiugęs Petras.

Pavakare daktaras pagarbiai sutiko senąjį Vlą ir jį pasodino garbingoje vietoje prie stalo.

— Prašau, prašau, seneli. Svarbų, ilgą pasikalbėjimą turėsime. Esi didelių mūsų miestelio įvykių kaltininkas, tai ir paties patarimo reikia išklaudyti.

Netrukus į kambarį nedrąsiai įėjo ir Antanienė su Vladu. Ir juos šeimnininkai prie stalo atsisėsti pakvietė. Visus arbata vaišino.

— Dabar, atrodo, jau visi, kas reikalingas, susirinko,— pradėjo kalbą daktaras, kai visi arbatos po stiklą išgėrė ir užkando.— Beje, kone pamiršau: juk dar vieno, svarbiausiojo nepaprastų įvykių dalyvio trūksta — Mendelio ožio. Bet su juo atskirai pakalbėsime.

Daktarui ožį priminus, visi pradėjo juoktis. O tuo metu „Mė...ė...ė“— garsiai subliovė už durų. Petras jas atidarė, ir į kambarį išdidžiai lyg koks garbingas svečias įėjo ožys. Priėjęs prie sėdinčio Vlodo, sustojo ir ėmė dairytis.

— Va ir ožys! Jis tikras jūsų draugas, vaikai. Gaila, kad jis kalbėti negali: drauge su mumis pasitartų! — juokdamasis tarė daktaras.

— Tėveli, kalbėti tai jis negali, bet dainuoja.

— Kas, ožys dainuoja? Visokio dainavimo girdėjau, bet ožio — dar neteko... Tegul padainuoja, pasiklausysime!

Užtraukė Petras ožio dainelę:

Oi ožy, oželi,
Pakratyk barzdelę!
Pakratyk barzdelę,
Padainuok dainelę!
Padainuok dainelę,
Duosim tau duonelės!

Išgirdęs tą dainelę, ožys negalėjo išlikti ramus: barzdą kratydamas taip garsiai pradėjo bliauti, kad ir Petro balsą nustelbė.

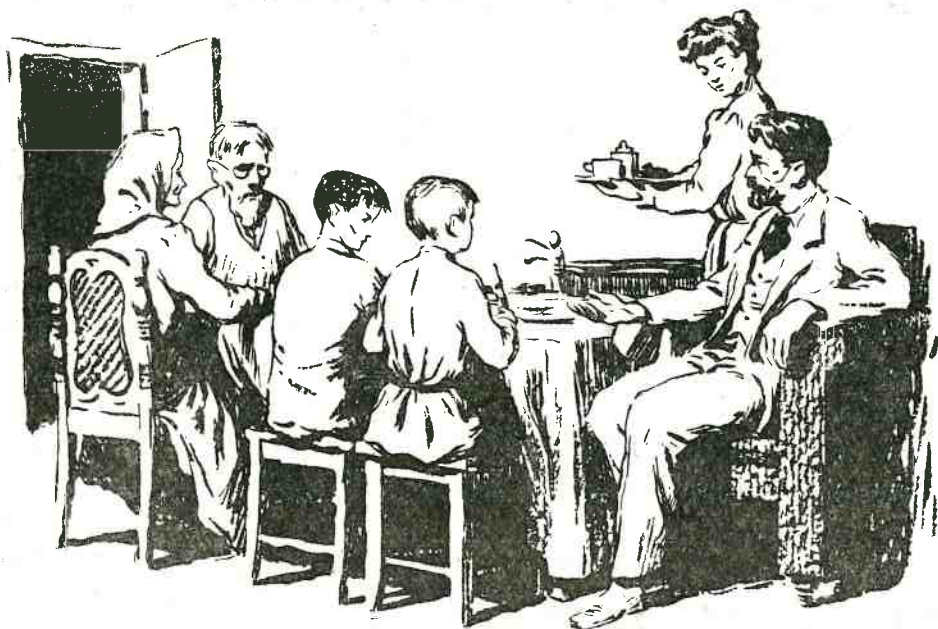
— Na ir dainininkas! — leipdamas juokais, tarė daktaras. Kiti irgi kvatojosi iki ašarų.

— Tėveli, tėveli! Gal nori pažiūrėti, kaip ožys gražiai šoka! — siūlė Petras.

— Cha-cha-cha!..— kvatojosi daktaras.— Užteks ir dainavimo. Žiūrėk, dar tas girtuoklis gervinas atstypčios, ir, užuot rimtai taręsi, cirko žiūrėsime ir plyšime juoku. Duok, Vladai, dainininkui riekę, kitą pyrago ir išvesk. Tik grįždamas gerai duris uždaryk, nes jis mums rimtai kalbėtis neduos.

Vladas pavaišino ožį ir išvedė.

LOBIAI BE BURTŲ

— Na, drąsieji užburty lobių ieškotojai, pasakokite savo nuotykius: kur ieškojote, ką patyrėte ir radote? — sugrįžus Vladui, kreipėsi į vaikus daktaras.

Draugai sužiuro vienas į kitą.

— Tu pasakok,— tylomis tarė Petruį Vladas.

— Tu pradėk,— atsakė Petras.

— Pasakok tu, Vladai,— pasakė daktaras.

— Kad mes... kad aš...— sumikčiojo Vladas, paraudo ir nutilo.

— Tėveli, aš viską papasakosiu,— ryžosi Petras.

Ilgai jis tėvams ir svečiams pasakojo: kaip jį beskęstantį Vladas iš upės ištraukė, kaip jie susidraugavo ir, prisiklausę senojo Ylos pasakojimų apie miestelio apylinkėse esančius užburtus lobius, sumanė tų lobių paieškoti, kad Vladas galėtų mokytis, turėtų už ką knygų pirktis. Išpasakojo Petras visus patirtus nuotykius. Kartais ir Vladas įsidrąsinęs draugo pasakojimą keliais žodžiais papildydavo. Susirinkusieji atidžiai klausėsi. Kartais nustebdavo ar pritardami palinguodavo galvas, kartais linksmai pasijuokdavo, o išgirdę apie užburtąjį požemio ratą ir jame esančius griaučius, visi nepaprastai surimtėjo.

Pagaliau baigė Petras savo ilgą pasakojimą.

— Tikrai įdomių nuotykių patyrėte, čia pat, mūsų mažo ramaus miestelio apylinkėse besitrąkydami,— prabilo daktaras.— Ne kartą pavojų pergyvenote. Bet tai nebloga. Gyvenime labai reikalinga prie visokių pavojų priprasti. Ne bergždžios buvo jūsų pastangos. Tikrai brangų lobį radote. Pasirodo, kad įvairios mūsų liaudies apie užburtus lobius sekamos pasakos ir padavimai kartais yra teisingi. Tai tavo, garbingasis seneli, gražūs pasakojimai ne tušti ir neprasmingi tamsių žmonių išgalvojimai, o rimti ir labai vertingi mūsų prosenelių gyvi palikimai,— pamokymai, įdomūs ne tik vaikams, bet ir suaugusiems, netgi mokslo žmonėms. Tai irgi brangus mūsų prosenelių mums paliktas turtas. Tai ypatingas mūsų liaudies dvasinis lobis, tik jį reikia tinkamai vertinti ir suprasti.

Sunkią praeitį pergyveno mūsų liaudis. Galingesnieji užvaldė jos turtus: žemes, vandenį, girias, o žmones pavertė vergais. Šimtmečius kovojo liaudis su savo pavergėjais, bet per silpnos buvo jos jėgos, ir nei prarastų turtų, nei laisvės jai nepavyko iškovoti. Šitą savo istoriją liaudis vaizdavo gražiais padavimais apie užburtus lobius, užkeiktas gražuoles panas bei karalaites ir jų vadavimą. Nors liaudies kovos likdavo be pasekmių, bet jos

keldavo liaudies ryžtą naujoms kovoms, stiprindavo jos jėgas, ir todėl tie padavimai neišnykdavo. Neapsišvietę kaimo žmonės, nesuprasdami tikros padavimų prasmės, tikėdavo, kad kur nors tikrai yra paslėpti ir užburti lobiai; paslapčiomis eidavo jų ieškoti.

Iš tikrųjų tie visi užburti lobiai yra ne kokie nors medžiaginiai turtai, bet tėvų mums paliktas seniai prarastos šviesos ir laisvės troškimas. Jis mums tuo tarpu tikrai užburtas lobis, nes visuomet brangiausias tautos turtas yra jos šviesumas ir laisvė. Juo labiau mūsų žmonės bus apsišvietę, juo labiau tikrąją savo vertę supras, juo lengviau bus visiems gyventi ir amžiais svajoto svarbiausio mūsų tautos turto — laisvės — siekti.

Giliai susimąstę klausėsi visi to daktaro aiškinimo, ir, kai jis baigė, Petras paklausė:

— Tėveli, suprantu, kad mokslas ir laisvė tikrai yra tie užburti lobiai, kurių visi žmonės ilgisi. Bet, tėveli, dažnai tikrai pinigų yra įvairiose vietose paslėpta. Kiek žmonių jau tikrai juos yra radę!

Į šiuos Petro žodžius senelis Yla pritardamas linktelėjo galva, o daktaras atsakė:

— O kad pinigų ar kurių brangių daiktų lobius žmonės kai kada tikrai atranda, tai čia nieko nuostabaus. Senovėje, kaip ir vėliau, žmonės pinigus ir įvairius kitus turtus rinkdavo. Jokių bankų senovėje nebuvo, žmonės savo sutaupas į puodą ar dėžutę sudėdavo ir paslėpdavo. Dėl netikėtų įvykių — gaisrų, karų, ligos ar kurių kitų priežasčių — tie žmonės staiga mirdavo, jų sutaupos taip ir likdavo paslėptos. Bet tokių vietų niekas tikrai nežino.

— Tose vietose, kur lobiai užkasti, dažnai ugnelės dega,— rimtai pastebėjo Yla.

— Ir tas tiesa,— atsakė Ylai daktaras,— kad laukuose dega kažkokios paslaptingos melsvos ugnelės ir jas žmonės mato. Bet kad jos visuomet degtų toje vietoje, kur pinigai užkasti, tai netiesa. Mokslininkai patyrė, kad tos vadinamosios pelkių ugnelės dažniausiai atsiranda ten, kur yra pūvančios medžiagos: pelkėse, kapuose, piliakalniuose ir kitur. Mat, puvimo metu susidaro ypatingos metano dujos, kurios ore užsidega blankia mėlyna ugnele ir keliauja iš vietos į vietą. Todėl tokios ugnelės gali pasirodyti ten, kur pakastas lobis, gyvulys ar pūvanti medžiaga.

— Tikrai prie senojo ažuolo lobiai ieškodami arklio kaukolę iškasėme. Matyti, dėl to, kad toje vietoje arklys buvo pakastas, ugnelės ir kildavo, o žmonės, kurie jas buvo matę, pradėjo kalbėti, kad prie senojo ažuolo yra užkasti kareivio pinigai,— pastebėjo Petras.

— Taigi. Dėl tos pačios priežasties žmonės galėjo matyti pelkių bei metano ugneles ne tik prie senojo ažuolo, bet ir ties piliakalniu, ir prie mažo purvino Avinėlio, kur Milžinkapio smėlyne daug žmonių buvo palaidota,— atsakė Petruui daktaras.

Reikia keletą žodžių pasakyti ir apie senąjį ažuolą. Manoma, kad ties juo lobiai užkasti, žmonės net degančius pinigus ten matę, o vaikai užkasto arklio kaukolę rado ir nelaimingąjį Motiejų muzikantą, šermukšnėmis lazdomis vanodami, auksu norėjo paversti. Neapsiriksiu, jei pasakysiu, kad šis ažuolas dar prieš 600—500 metų didelis medis buvo. Juk ažuolai ir visą tūkstantį metų gali gyventi. Jau senoviško lietuvių tikėjimo laikais tas ažuolas, matyti, buvo pagarboje laikomas.

Vėliau apkrikštyti lietuviai gal dar ilgai prie jo eidavo įvairių gyvenimo gėrybių maldauti, bet jau lenkėsi ne seniesiems dievams, o Kristui, kurio medinę statulą gal net pirmaisiais krikščionybės amžiais buvo įkėlę. Labai senoviška toji statula. Taip ir susidarė padavimas, kad prie senojo ažuolo yra pinigai

užkasti, o tos ugnelės, kurias žiburiuojančias prie jo žmonės matė, tai tikrai galėjo, kaip Petras sako, kilti nuo netoli ažuolo pakasto pūvančio arklio.

— O kaip į Senadvario požemius pinigai pateko? — teiravosi Petras.

— Septynioliktame amžiuje mūsų miestelis ir jo apylinkės priklausė Lietuvos didikui Pacui. Jis ir jo giminės daug žemių valdė, daug vergų, baudžiauninkų turėjo. Sunkiai, prievarta dirbdami, baudžiauninkai ponui daug įvairių turtų sukrovė. Pacai laikė save labai galingais ir, kai lenkai pareikalavo, kad jie su lietuviais eitų kariauti prieš turkus, jie atsisakė. O atsisakė todėl, kad kariuomenei vadovavo jų priešas didikas Sobieskis. Kai karą laimėjęs Sobieskis buvo išrinktas karalium, tai Pacai buvo išdavigais apskelbti. Kilo didikų tarpusavio karas. Per tą karą mūsų Paco dvaras buvo sudegintas, turtai išplėšti.

Tačiau, matyt, apiplėšdami ir sudegindami Paco dvaro rūmus, priešai visų jo turtų nerado. Gerai juos Pacas buvo paslėpęs. Tuomet iš viso neramūs laikai buvo. Tai didikai, norėdami geriau savo turtus paslėpti, jiems tikrus labirintus įrengdavo. Tokį labirintą, matyt, ir Pacas po savo rūmais padarė, jame pinigus laikė. Tikrai, kas labirintų paslapčių nežino, tas negreitai iš jų gali išeiti. Todėl ir jūs ilgai jame klaidžiojote ir, jei ne protingasis Mendelio ožys, kuris, draugų pasiilgęs, nuėjo į tuos požemius ieškoti, tai galimas dalykas, kad ir jus galėjo ištikti vargšo Balandžių Jono ar kurio kito lobių ieškotojo, kurio griaučius labirinte matėte, likimas. Bet viskas gerai, kas gerai baigiasi. Gyvuliai dažnai, jau kartą kuria nors nepažįstama vieta ėję, vėliau gerai susivokia, ir todėl ožys, kartą tamsiu labirintu praėjęs, lengvai jus išvedė iš jo.

Susirinkusieji daktaro smalsiai klausėsi. Tikrai įdomiai jis aiškino visas paslaptis, visus burtus, garbingą lietuvių tautos

praeitį pavaizduodamas gyvais pavyzdžiais — senovės paminklais, padavimais. Petras taip pat labai domėjosi tėvo aiškinimais ir vis nebaigė savo klausimų:

— Tėveli, o ką pasakysi apie Abromo kamaroje sukrautas desentkas ir šeštokus, apie senojoje karčiamoje galvažudžių paslėptus pinigus? Ar gali pinigai visokiais vaiduokliais — žmonėmis bei gyvuliais pasiversti?

— Vaikai, vaikai! Jūsų nuotykių klausydamasis, aš dažnai jūsų sumanumu ir drąsa stebėjau, bet ir jūsų naivumo, o kartais ir kvailumo, gėdijausi. Kad žmonės pasakoja, jog senojoje karčiamoje Strazdas, mėšlą pavasarį mėždamas, senoviškų pinigų puodą buvo radęs ir iš jo policija tuos pinigus atėmė, tai tiesa. Senoje karčiamoje per ilgą jos amžių galėjo visko atsitiikti — ne tik peštynių ir barnių, bet ir žudynių — tai gali ir pinigų joje būti kur nors paslėpta, bet juos rasti labai sunku. O Abromas tai jokios varinių pinigų kamoros prisipylęs neturi. Tai paprastas vargšas karčiamininkas, kuris gyvena iš savo riestainių. Dabar jo kamaroje jokių lobių nėra, tą aš gerai žinau, o neseniai tai jų ten dažnai būdavo. Kokie tai buvo lobiai, senelis Yla pasakys.

— Taip, tikrai taip, — palingavo galvą senelis Yla. — Kartais pas Abromą kamaroje brangūs lobiai būdavo sukraunami. Atvilksiu aš kartais naktį, kai mūsų spaudą caras draudė, visą pundą lietuviškų knygų ir laikraščių... O kur juos padėti? Namie nėra kur paslėpti, tai ir nešu pas Abromą. Abromas juos savo kamaroje paslėpdavo ir žmonėms išdalindavo, o kai kuriems tai ir Uršulė išnešiodavo.

— Ir Uršulė spaudą platino? — nustebusi paklausė daktaro žmona.

— Taigi, ir ji!

— Kvailas ir negražas buvo jūsų sumanymas seną Abromą vaiduokliu gąsdinti, pinigų iš jo reikalauti. Teks man dėl to su juo pakalbėti ir už jūsų nepadoryų elgesį atsiprašyti.

Paraudo vaikai. Jie suprato, kad tikrai nepadoriai buvo pasielgę.

— Na, o kad nelaimingąjį Motiejų muzikantą šermukšninėmis lazdomis vanojote, norėdami, kad jis auksu subyrėtų, tai irgi negražu. Aplamai, nėra jokių vaiduoklių, ne tik tokių, kuriuos galima būtų šermukšnine ar kurio kito medžio lazda auksu paverti. Tai tik žmonių fantazijos padariniai ar kokie nors dar jiems nesuprantami gamtos reiškiniai. O Motiejus muzikantas tikrai labai nelaimingas žmogus, bet jis talentingas smuikininkas ir dar gali sulaukti garbingesnės ateities.

Pamatęs, kad vaikai tokių savo klaidų ir nepadoraus elgesio labai gailisi, daktaras vėl linksmiau prakalbėjo:

— Na, kas padaryta, tai padaryta. Daugiau savo gyvenime tokių klaidų gal jau nebedarysite. O dabar visi išvien spręsimė, ką su jūsų pinigais daryti. Kiek jų iš Senadvario požemių atvilkote, visi brangūs. Brangūs ne tik kaip senoviškos monetos, bet ir tikraja savo verte. Teiravausi aš dėl jų ir gavau atsakymą, kad jūsų atneštieji senoviški pinigai yra trijų tūkstančių rublių vertės.

— Trys tūkstančiai rublių,— visi net nustebo, tai išgirde.

— Taip! Visi jie yra labai įdomūs XVI—XVII amžių Lietuvos, Švedijos, Lenkijos ir Prūsijos pinigai. Gėrėjausi aš jais. Tai tikrai didiko Paco pinigai. Tik labai mane domina vienas dalykas: Petro kišenėje, jam be sąmonės gulint, kartu su senoviškais pinigais radau sudėvėtą odinę piniginę, o joje buvo dvi-

lypis riešutas, keli rusiški Aleksandro Antrojo laikų (1855—1881 m.) variokai ir kažkoks sulamdytas popiergalis. Kaip ta piniginė tau į kišenę pateko, Petrai?

— Aš ją, tėveli, požemy skrynioje su auksu radau ir įsidėjau į kišenę.

— Taigi pasirodo, kad jūs ne pirmieji Paco požemių labirinte paslėptus turtus aplankėte. Kažkas jau prieš trisdešimt ar daugiau metų ten lankėsi ir gal, kaip ir jūs, auksą semdamas, skrynioje savo piniginę paliko.

— Kas tai galėtų būti? — susidomėjo visi.

— Reikia dar kartą atidžiai tą sulamdytą popiergalį pažiūrėti. Gal iš jo atspėsime? — pasakė daktaras ir nuėjo į savo kabinetą tos piniginės atsinešti. Sulamdytą popiergalį ištaisęs, jis stengėsi įskaityti vos pastebimą jo raštą.

— Visko negaliu perskaityti, bet matyt, kad tai Erevanės pulko liudijimas, duotas grenadieriumi¹, Kazimierui Baltaduoniui, kad jis yra paleistas netermininių atostogų.

— Kazimieras Baltaduonis...— stengdamasis kažką prisiminti, lėtai prakalbo senelis Yla ir staiga sušuko: — O kad jį kur! Kazimieras Baltaduonis... Juk tai seniai miręs nikolajevskas kareivis. Tai jo stebuklingasis kapšiuukas, iš kurio jis pinigus krėsdavo ir už juos pas Abromą degtinę nuolat gerdavo, kitus vaišindavo. Štai kur buvo tas užburtas kapšiuukas! O mes, kareiviui mirus, visur jo ieškojome. Gal ir dabar iš jo pinigai byrės? — Paėmė Yla kapšiuoką ir garsiai sušuko: — Talalai, talalai, kriskit, mano pinigai!

¹ Grenadierius — seniau ginkluoto granatomis kariuomenės dalinio kareivis, o vėlesniais laikais — rinktinio pėstininkų pulko eilinis.

Tačiau nė viena kapeika iš seno kapšiuko neiškrito, nes jame jų ir nebuvo.

Pažiūrėjo Yla į kapšiuką ir vėl pakratė:

— Talalai, talalai!..

Tas visuomet rimto senelio būrimas buvo toks netikėtas ir juokingas, kad visi prapliupo juoktis; kvatojosi net ir daktaras. Tą Ylos būrimą, juokais leipdamas, nutraukė Petras:

— Seneli, seneli, jokių pinigų iš to kapšiuko nebyrės! Kareivis tuo būdu tik žmonėms akis dumdavo. Jis buvo geras pokštininkas, mokėjo tą dažnai miesto cirke rodomą pokštą. Pats jis iš Senadvario požemio pinigus imdavo, o žmonėms pasakas apie užburtą, iš raganų gautą kapšiuką sekė.

Suprato Yla, kad ir jį, kaip kitus žmones, senas kareivis savo pokštais bus apgaudinėjęs, o jis tikėdavo. Net susigėdo dėl savo būrimo senelis.

— O dabar man ir kareivio mįslė visiškai aiški. Juk jis kalbėjo ne apie Kristaus statulą, kuri senajame ažuole įkelta, o apie šv. Joną, užkeltą ant stulpo šalia tako, prie Senadvario kalnelio. Ir ne triskart trumpesnį atstumą negu ažuolo šešėliai, o triskart ilgesnį stulpo šešėlių ilgį šiaurės kryptimi reikėjo matuoti. Tai kaip tik Senadvario kalnelis ir bus. Kareivis apie Senadvario požemio turtus kalbėjo,— išsprendė Petras kareivio mįslę, kurios visą laiką nebuvo pamiršęs ir dažnai apie ją galvodavo, stengdamasis suvokti, kodėl jiems nepavyko prie senojo ažuolo kareivio paslėptų turtų rasti.

— Na, dabar, tur būt, jau visos įvairių burtų paslaptys paaiškėjo? — teiravosi daktaras.

— Ne, tėveli, dar ne visos,— tarė Petras.— Senelis Yla sako, kad senovėje ežerai gyvi buvę, iš vietos į vietą, debesimis pasi-

vertę, keliaudavo. Avinėlis irgi, esą, iš debesų nukritęs, kai jo vardas buvęs atspėtas. Ar tiesa?

— Gražieji mūsų liaudies padavimai, kad senovėje ežerai gyvi buvę, labai įdomūs. Tokie padavimai iš labai senų laikų, gal būt, dar iš akmens gadynės yra užsilikę. Tuomet žmonės tikėjo, kad visi gamtos reiškiniai ir įvairūs daiktai: medžiai, akmenys, ežerai ir kita, yra gyvi, turi savo dvasią. Ir mūsų proseniai buvo susidarę tokią pažiūrą, vadinamą animizmu. Vėliau toji pažiūra pasikeitė, bet žmonėse išliko nemaža atminimų apie ją iki mūsų dienų. Taigi, kiekvienas, nors ir labai pasakiškas padavimas, turi savo priežastį. Visuomet kas nors paskatindavo jį sukurti. Ar supratai?

— Taip, tėveli,— atsakė Petras.— Tikrai, seniau žmonės daugiau visokių stebuklų ir įvairių gamtos paslapčių žinojo, nes jų išsiaiškinti nemokėjo. Bet jų ir dabar dar yra. Senelis Yla sako, kad dar visai neseniai miestelio siuvėjas Motiejus pas piktąjį Senadvario poną septynias dienas siuves, o iš tikrųjų pasirodė, jog septynerius metus pas jį išbuvęs, daug pinigų gavęs!

— Kuris kriaučius Motiejus? — lėtai ištarė Yla.— Kriaučius Motiejus amerikonas tai tikrai septynerius metus Amerikoje išbuvo, pinigų atsivežė ir iš mūsų miestelio greitai į kažkokį miestą su savo šeima išsikėlė.

— O gal, seneli, apie Motiejų amerikoną mums kalbėjai, kad jis pas poną Senadvary septynias dienas siuvo? — nusivylęs pastebėjo Petras.

— Oi, sukriošusi mano galva! — aiškinosi Yla.— Pas poną Senadvary kitas kriaučius Motiejus buvo. Apie jį man seni žmonės pasakojo, o aš, senis, apie tai visai pamiršau. Pradėjau apie vieną kriaučių Motiejų, o baigiau kitu Motiejum — amerikonu. Maža pamilka¹ išėjo!

¹ apsirikimas.

— Dabar jau, atrodo, visos paslaptys paaiškėjo? — pasiteiravo daktaras.

— Visos, tėveli!

— Tada vėl prie svarbiausio mūsų susirinkimo klausimo sugrįžkime,— rimtai tarė daktaras.— Dabar visi bendrai spęskime, ką su tokia pinigų krūva — trimis tūkstančiais rublių — daryti!

— Tėveli,— paklausė Petras,— ar šitų pinigų užteks Vladiui mokytis, gimnaziją lankyti? Juk tam reikalui mes lobio visur ieškojome. Man pinigų nereikia!

— Gerą širdį ir tu, mano mielas sūnau, turi ir visuomet toks pasilik. Tikrai, tau tų pinigų nereikia. O atminimui visų tų pergyventų nuotykių tau sudariau gražų šitų pinigų rinkinį ir padėjau po stiklu. Bet ir Vladas tų pinigų nenori: jis man atidavė, kad tik tave išgydyčiau. Ačiū tau, brangus Vladi, už tavo gerą širdį, už tikrą draugystę. Ir viena judviem abiem linkiu — būkite tokie geri draugai visą savo gyvenimą! O dėl pinigų tai aš taip manau: jie tikrai Vladiui turi priklausyti, ir geram tikslui, mokslui siekti. Jų užteks ne tik gimnazijai, bet ir universitetui, vargo nematant, baigti. Bet būkime teisingi! Tų pinigų dalį duosime gerbiamam seneliui Ylai už jo gražius pasakojimus, už paskatinimą ir nurodymus, kur lobio ieškoti. Ar sutinkat?

— Sutinkame, sutinkame! — sušuko vaikai.

Jokių pinigų nelaukdamas, senasis Yla iš pradžių net sumišo, bet kiek pagalvojęs atsakė:

— Kam man tie pinigai! Visko, kas senam žmogui reikalinga, aš turiu, daugiau man nieko nereikia. Tegul ima vargšė Vlado motina. Jai jie labiau reikalingi negu man!

— Ačiū, garbingas seneli, už šiuos gerus žodžius. Tikrai daug geriau gyveni negu vargšė Antanienė. Kaip pasakei, taip

ir padarysime: dalį pinigų Antanienės geresniam gyvenimui pasiskirsime, o už kitus Vladą į mokslus leisime! — nusprendė daktaras.

Vargšė Antanienė su ašaromis akyse už save ir Vladą visiems padėkojo ir tarė:

— Aš norėčiau... gal duotume kiek pinigų Motiejui muzikantui. Jis vargšas net marškinių neturi. Dažnai ir nevalgęs būna, kai špitolninkai jam užmiršta duoti. O jis niekuomet neprašo. gėdinasi.

— Gerai sakai, Antaniene,— tarė daktaras.— O aš Motiejų muzikantą ir pamiršau. Tikrai vargšas žmogus. Koks jis būtų nuostabus smuikininkas, jei pasveiktų. O pasveikti, man rodos, jis gali. Aną dieną kalbėjau su juo. „Man,— sako,— jau atgal kelio nebėra!“ Pakalbėsiu aš su juo, pinigų duosiu. Tesugrįžta jis ten, iš kur dėl savo nelaimės yra atėjęs. Sunkiausiems širdies skausmams tikriausias gydytojas yra laikas. Išgydys jis ir Motiejaus širdies skausmą.

Visi su Antanienės pasiūlymu sutiko, o senelis Yla, kiek pagalvojęs, pasakė:

— Žinai, Antaniene, mesk svetimiems dirbti. Jau bedirbdama privargai. Eik pas mane šeiminkauti, man pietus virti; sodą, bites padėsi prižiūrėti. Visai pasenau, jau vienam sunku gyventi. Tau ir kambariuką kamaroje įrengsiu. Kartu ir Vladą į mokslus leisime. Bus jam kur atostogų parvažiuoti!

— Gerai sumanei, seneli! — pagyrė Ylos sumanymą daktarienė.— Daug vargo matė be vyro likusi Antanienė. Laikas jau jai kiek pailsėti!

— Taip ir padarysime,— nusprendė daktaras: — Antanienė pas Ylą šeiminkauti, o Vladas prie knygų. Užteks jam miestelio ožkas ir karves ganyti. Na, o kaip mes jūsų išgelbėtojui, Men-

delio ožiui, padėkosime? — šiuo linksmu klausimu daktaras visus prajuokino.

Vaikai žvilgčiojo į daktarą, nežinodami, ką atsakyti.

— Siūlau Mendelio ožiui,— tarė daktaras,— kas žiemą per visą jo gyvenimą į Mendelio pašalį po šieno vežimą privežti. Tegul ir jis už tą nepaprastą savo žygį nors sunkiomis žiemos dienomis nebadauja!

Šiam daktaro pasiūlymui vaikai entuziastiškai pritarė.

— Aš nenoriu pamiršti ir girtuoklio gervino, kuris jus nuo didelės gėdos išgelbėjo. Tą jūsų nuotykių dalyvį, Abromą aplankęs, paprašysiu dažniau riestainiais lesinti. Sutinkate?

— Sutinkame, tėveli, sutinkame! — net rankomis suplojo šaukdamas Petras.

— Na, o ar nenorėtumėte dar kartą į Senadvario požemį nueiti ir iš jo likusius turtus paimti? — paklausė daktaras vaikų.

— Ne. Daugiau ten neisime. Tegul tie pinigai sau guli. Mums paimtų užteks. Tegul dar kokiam nors geram darbui lieka. Juk ir kareivis jų visų nepaėmė! — atsakė tėvui Petras, o Vladas priitariamai linktelėjo galva.

— Taip, teisingai pasakėte. Užteks jums užburtų lobių ieškoti. Dabar ne tik žaiskite, bet ir rimtesnį darbą dirbti pradėkite. Vladas sės prie knygų, o tau, Petrai, taip pat darbą suradau. Tu užrašysi į sąsiuvinį visus iš Ylos girdėtus padavimus ir pasakas. Tai bus rimtas ir svarbus darbas mokslui. Jei gerai užrašysi, tai tavo rašinį į Vilnių Lietuvių Mokslo Draugijai pasiūsimė. Drauge pridėsime ir surinktas senienas. Būsi ir tu Lietuvių Mokslo Draugijos bendradarbis.

— Užrašysiu, tėveli, viską užrašysiu! O tu, seneli, tik daugiau visokių padavimų man pasakok!

— Oje, tik rašyti suskubk. Mano pasakų tai kelioms storoms knygoms užteks! — patenkintas sutiko Yla.

Baigę tartis, visi išsiskirstė. Svečiams išėjus, daktarienė ir sako vyrui:

— Kokie nuostabūs žmonės! Ir senelis Yla, ir Antanienė su Vladu, ir Abromas su Uršule, ir vargšas muzikantas Motiejus — kokie jie kilnūs! Tiek pinigų, o niekas jų imti nenori, vienas kitam atiduoda. Abromas ir Uršulė spaudą platino! Tikrai nuostabūs žmonės! Jie patys man tarsi užburti lobiai buvo, kol jų nepažinau!

— Matai, Verut, ir mūsų mažame miestelyje tarp paprastų varguolių gali sutikti daugiau kilnumo ir nuoširdumo negu tarp dažnai pasipūtusių miestelėnų; tik reikia geriau pažinti žmones.

— Tavo tiesa, Jonai! Tą aš šiandien ypač gerai supratau.

— Na, atrodo, kad mes jau taikytis pradėjome! — nusišypsojo daktaras.

— Ne tik pradėjome, bet ir susitaikėme,— linksmai atsakė žmona.

Petras su Vladu pradėjo naują gyvenimą. Išsimaudę ir pažaidę, su Mendelio ožiu ar gervinu išdaigų iškrėtę, juodu kiekvienas imdavosi savo darbo.

Netrukus po pasitarimo į mūsų miestelį, daktaro iškviesti, atvažiavo archeologai. Jie, žmonių pasitelkę, kasinėjo Senadvario griuvėsius. Atkasė sugriuvusius rūmus, labirintą požemį, kuriame Petras su Vladu klaidžiojo. Atrado ir mažą rūsį, kuriame skrynios su didiko Paco pinigais stovėjo. Bet pinigų mažai terado.

Archeologai nei aukso, nei sidabro nesivaikė. Rinko kiekvieną seną šukelę, surūdijusį gelžgalį, molinių koklių gabalus. Viską užrašinėjo, matavo, braižė, fotografavo. Džiaugėsi, kad daug svarbios mokslinės medžiagos surinko. Aplankė jie ir kitus

mūsų miestelio apylinkių senoviškus paminklus. Vaikai paskui juos būriais sekiodavo ir naujas įdomias vietas jiems rodydavo. Drauge su vaikais archeologai ir senąjį Ylą atlankė, jo gražių pasakojimų klausėsi. Ši vasara miestelio vaikams tikrai įdomiai praėjo.

Vasarai baigiantis Petras su Vladu mokytis į Kauną išvažiavo, o netrukus pradingo iš mūsų miestelio ir Motiejus muzikantas. Žmonės kalbėjo, kad jis visai sveikatą atgavęs ir vėl esąs žymus smuikininkas.

TURINYS

Mūsų miestelis	5
Senelis Yla	19
Užburtų lobių ieškotojai	26
Piliakalnyje	37
Valiulio akmuo	47
Avinėlio bangose	56
Kiek istorijos	65
Senojeje karčiameje	75
Prie senojo ažuolo	85
Senadvario griuvėsiuose	100
Nerimo naktis	113
Ožys išgelbėtojas	119
Namuose	126
Lobiai be burtų	133

JAUNESNIOJO IR VIDUTINIO MOKYKLINIO
AMŽIAUS VAIKAMS

П. Тарасенка
ЗАКОЛДОВАННЫЕ СОКРОВИЩА

На литовском языке

Redaktorė *P. Zemaitytė*
Techn. redaktorius *V. Zdancevičius*
Korektorė *D. Barkauskaitė*

Pasirašyta spaudai 1956.1.28. LV 01914. Leid. Nr. 1974. Tiražas 15.000 egz. Popierius 70×92¹/₁₆—4,625 pop. l. = 10,82 sp. l. + 4 įklijos; 6,95 leid. l. Spaudė v. J. Kapsuko-Mickevičiaus v. spaustuvė Kaune, Lenino pr. 23. Užs. Nr. 2144. Kaina 3 rb 20 kp
Государственное издательство художественной литературы Литовской ССР, Вильнюс. Отпечатано в типогр. им. В. Капсукас-Мицкявичюс. Каунас, пр. Ленина 23